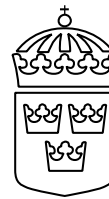

Regeringens proposition

2018/19:164

Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag

Prop.
2018/19:164

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 5 september 2019

Stefan Löfven

Morgan Johansson
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnar regeringen förslag som syftar till att säkerställa att det straffrättsliga regelverket för företag är effektivt, ändamålsenligt och modernt och att det är anpassat till Sveriges EU-rättsliga och övriga internationella åtaganden. Förslagen innebär bl.a. följande:

- Tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot utvidgas så att företagsbot, utöver i näringsverksamhet, även ska kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet och för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.
- Företagets finansiella ställning ska beaktas vid bestämmandet av företagsbotens storlek när det är fråga om ett större företag och brottsligheten är särskilt klandervärd. För dessa fall höjs maximibeloppet för företagsboten från 10 miljoner kronor till 500 miljoner kronor.
- Samordningen av påföljd och företagsbot bör i första hand ske när företagsboten bestäms (sanktionskumulation). En särskild bestämmelse införs om att en företagsbot ska kunna jämkas eller efterges om företagets ägare döms till påföljd och den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng.
- Svensk domstol ges utökad behörighet att döma över vissa internationella mutbrott och möjligheterna att förelägga företagsbot genom strafföreläggande utökas.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2020.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	5
2.2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	9
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.	10
3	Ärendet och dess beredning	11
4	Bakgrund och allmänna utgångspunkter	11
4.1	Företagsbotslagstiftningen och dess bakgrund	11
4.2	Allmänna utgångspunkter.....	12
5	Straff eller särskild rättsverkan av brott?	14
6	Förutsättningar för företagsbot.....	15
6.1	Nuvarande reglering.....	15
6.2	Tillämpningsområdet för företagsbot utvidgas.....	16
6.3	Andra överväganden avseende företagsbot i offentlig verksamhet	24
7	Företagsbotens storlek	26
7.1	Nuvarande reglering.....	26
7.2	En höjd företagsbotsnivå för vissa fall	27
7.3	Bestämmandet av företagsbotens storlek	29
7.4	Förhöjd företagsbot	33
7.5	Jämkning och eftergift.....	42
8	Förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret.....	43
8.1	Nuvarande reglering.....	43
8.2	Vad som bör gälla för åtalsprövning	44
8.3	Sanktionskumulation	45
9	Domsrätt över internationella mutbrott.....	50
9.1	Nuvarande reglering.....	50
9.2	Domsrätten över internationella mutbrott utvidgas	51
10	Företagsbot genom straffföreläggande.....	55
10.1	Nuvarande reglering.....	55
10.2	Beloppsgränsen för föreläggande av företagsbot höjs.....	56
11	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	58
12	Konsekvenser av förslagen	59
13	Författningskommentar.....	61
13.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	61
13.2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	72
13.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.	73
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82)	74

Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	84	Prop. 2018/19:164
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	90	
Bilaga 4	Lagrådets yttrande	91	
Utdrag ur	protokoll vid regeringssammanträde den 5 september		
	2019	93	

Förslag till riksdagsbeslut

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Häriigenom föreskrivs att 2 kap. 2 § och 36 kap. 7–10 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 §¹

För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, *eller*
3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här,

3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader, *eller*

4. i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet och det är fråga om givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2.

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i

1. 4 kap. 1 a och 4 c §§ och 16 kap. 10 a § första stycket 1 och femte stycket eller försök till sådana brott,

2. 4 kap. 4 § andra stycket varigenom någon förmåtts att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i 4 c § eller försök till sådant brott, eller

3. 6 kap. 1–6, 8, 9 och 12 §§ eller försök till brott enligt 6 kap. 1, 2, 4–6, 8, 9 och 12 §§, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

¹ Senaste lydelse 2018:618.

36 kap.

7 §²

För brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet skall, på yrkande av allmän åklagare, näringsidkaren åläggas företagsbot, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och

På yrkande av allmän åklagare ska ett företag åläggas företagsbot för brott, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har begåtts i utövningen av

1. näringsverksamhet,

2. sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, eller

3. annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

För att företaget ska åläggas företagsbot krävs också

1. näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten, eller

2. brottet har begåtts av

a) en person i ledande ställning grundad på befogenhet att företräda näringsidkaren eller att fatta beslut på näringsidkarens vägnar, eller

b) en person som annars haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i verksamheten.

1. att företaget inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottet, eller

2. att brottet har begåtts av

a) en person med ledande ställning i företaget, grundad på befogenhet att företräda företaget eller att fatta beslut på dess vägnar, eller

Med företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer.

Första stycket gäller inte, om brottsligheten varit riktad mot näringsidkaren.

Första stycket gäller inte, om brottet varit riktat mot företaget.

8 §³

När ett företag åläggs företagsbot för flera brott, ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten.

Vid fastställandet av företagsbotens storlek ska det först bestämmas ett sanktionsvärde om lägst fem tusen kronor och högst tio

Företagsbot skall fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor.

² Senaste lydelse 2006:283.

³ Senaste lydelse 2006:283.

miljoner kronor. Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet för den samlade brottsligheten. Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens förhållande till verksamheten. Det ska också tas skälig hänsyn till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Om inte annat följer av 9 eller 10 §, ska företagsboten fastställas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet.

9 §⁴

När storleken av företagsbot bestäms, skall, med beaktande av straffskalan för brottet, särskild hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten.

Skälig hänsyn skall också tas till om näringsidkaren tidigare ålagts att betala företagsbot.

Om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor, ska företagsboten för ett större företag sättas högre än vad som följer av 8 § (förhöjd företagsbot). Den förhöjda företagsboten ska fastställas till ett belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning. En förhöjd företagsbot får dock högst bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet.

Med större företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer som motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554).

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte staten, kommuner eller landsting.

⁴ Senaste lydelse 2006:283.

Företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 9 §,

1. om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för *näringsidkaren* och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. om *näringsidkaren* efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

3. om *näringsidkaren* frivilligt angett brottet, eller

4. om det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får *företagsboten* efterges.

En företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 8 och 9 §§, om

1. brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för *företaget* och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. *företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne,*

3. *företaget* efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

4. *företaget* frivilligt har angett brottet, eller

5. det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får *företagsboten* efterges.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

2. Bestämmelserna i 2 kap. 2 § första stycket 4 tillämpas inte på brott som begåtts före ikraftträdandet.

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 4 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap.

4 §¹

Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande beträffande brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom straffföreläggande i fall då det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas	Företagsbot får föreläggas
genom straffföreläggande i fall då	genom straffföreläggande i fall då
boten inte överstiger 500 000 kr.	boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

¹ Senaste lydelse 2016:492.

Prop. 2018/19:164 2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009)
om förfarandet i vissa fall vid förverkande
m.m.

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Företagsbot får föreläggas *näringsidkare* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället *den som föreläggs företagsbot*.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *näringsidkaren*

1. undertecknar en förklaring om att *denne* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

2. lämnar förklaringen till den mottagare som är behörig att ta emot förklaringen enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning *skall* inte anses som ett godkännande, om det framgår att *näringsidkaren* inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Ett godkännande är utan verkan om det sker sedan åklagaren har väckt talan om företagsbot.

Företagsbot får föreläggas *företag* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället *företaget*.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *företaget*

1. undertecknar en förklaring om att *det* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning *ska* inte anses som ett godkännande, om det framgår att *företaget* inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

Regeringen beslutade den 21 maj 2015 att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en bred översyn av företagsbotsregleringen och föreslå nödvändiga författningsändringar i syfte att säkerställa att det straffrättsliga regelverket för juridiska personer är effektivt, ändamålsenligt och modernt och att det är anpassat till Sveriges EU-rättsliga och övriga internationella åtaganden (dir. 2015:58).

Utredningen, som tog namnet Utredningen om vissa frågor om företagsbot, överlämnade i november 2016 betänkandet En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Betänkandets lagförslag finns i *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2016/08612/L5).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 5 juni 2019 att inhämta Lagrådets yttrande över lagförslag som är likalydande med lagförslagen i denna proposition. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 4*. Regeringen har följt Lagrådets synpunkter. Dessa behandlas i avsnitt 8.3 och i författningskommentaren.

4 Bakgrund och allmänna utgångspunkter

4.1 Företagsbotslagstiftningen och dess bakgrund

Bestämmelserna om företagsbot infördes 1986 och fick sin nuvarande utformning genom lagändringar som trädde i kraft 2006. Tillkomsten av systemet med företagsbot motiverades med att det då gällande sanktionssystemet ansågs otillräckligt för att komma till rätta med brott i näringsverksamhet (prop. 1985/86:23 Företagsbot s. 14 f.). Företagsboten konstruerades inte som en brottspåföljd utan som en särskild rättsverkan av brott och skulle utgöra ett komplement till det individuella straffansvaret.

De centrala bestämmelserna om företagsbot finns i 36 kap. 7–10 a §§ brottsbalken. Enligt 7 § ska företagsbot åläggas för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen har kunnat krävas för att förebygga brottsligheten. Företagsbot ska också åläggas om brottet har begåtts antingen av en person i ledande ställning grundad på en befogenhet att företräda näringsidkaren eller att fatta beslut på näringsidkarens vägnar eller av en person som annars har haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i verksamheten. Företagsbot ska inte åläggas om brottsligheten varit riktad mot näringsidkaren.

Företagsboten ska enligt 8 § fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor. När storleken av boten bestäms ska enligt 9 §, med beaktande av straffskalan för brottet, särskild hänsyn tas till den skada

Prop. 2018/19:164 eller fara som brottsligheten har medfört samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten. Skälig hänsyn ska också tas till om näringsidkaren tidigare ålagts att betala företagsbot. I 10 § finns regler om jämkning och eftergift av företagsbot.

En särskild åtalsprövningsregel finns i 10 a §, där det anges att om ett brott som kan föranleda talan om företagsbot har begåtts av oaktsamhet och inte kan antas föranleda annan påföljd än böter, får brottet åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Företagsbotsinstitutet tillämpades under de första åren relativt sparsamt och kom att kritiseras, bl.a. för att reglerna var komplicerade, svåra att tillämpa och att företagsbotsregleringen fått en snävare avgränsning än vad som varit avsett. Den kritik som riktats mot systemet ledde fram till 2006 års företagsbotsreform som syftade till att effektivisera företagsbotsregleringen och öka den praktiska användningen av sanktionen för brott i näringsverksamhet. Därmed kom företagsbot att utgöra den primära sanktionen för brott i näringsverksamhet.

4.2 Allmänna utgångspunkter

En generell reglering som ska stå sig över tiden

De lagändringar som genomfördes år 2006 har inneburit att bestämmelserna om företagsbot har kommit att tillämpas i betydligt större omfattning än tidigare. Enligt regeringen bör en reform bygga vidare på de nuvarande generella bestämmelserna samtidigt som den bör resultera i en reglering som ska stå sig över tiden. Regleringens inarbetade generella systematik och struktur bör inte heller förändras om inte uppenbara fördelar står att finna med förändringen. Regeringen anser att det saknas anledning att ompröva det tidigare ställningstagandet att företagsbotsinstitutet inte bör användas för att eliminera vinst. Företagsboten bör alltså även fortsättningsvis endast ha en bestraffande funktion.

Även om den nuvarande företagsbotsregleringen fungerar i huvudsak väl kan regeringen konstatera att 2006 års lagändringar inte i alla avseenden fått önskat genomslag. I andra delar har samhällseliga förändringar och rättsutvecklingen medfört att det finns anledning att se över lagstiftningen. Regeringen återkommer till vilket behov som finns av att reformera lagstiftningen.

Företagsbotssystemet ska vara effektivt och ändamålsenligt

En grundläggande utgångspunkt för en reform av systemet med företagsbot bör enligt regeringen vara att regleringen ska vara effektiv och ändamålsenlig. Reglerna bör utformas på ett sådant sätt att de genom sin existens har en brottsavhållande effekt i alla typer av verksamheter där företagsbot kan komma i fråga. Om ett företag får bära de straffrättsliga konsekvenserna av brott som begåtts i utövningen av verksamheten ökar incitamenten att organisera verksamheten på ett sätt som motverkar eller förhindrar att brott begås.

Intresset av en flexibel reglering som är tillräckligt vid för att omfatta brott som har begåtts i utövningen av olika former av verksamhet – även om samhället förändras – måste vägas mot enskildas berättigade

förväntningar på en tydlig lagstiftning som inte leder till osäkerhet om hur företagsbotsregleringen ska tillämpas. För att systemet med företagsbot ska tillämpas i önskvärd utsträckning är det därför viktigt att regelverket är tydligt, enkelt och förutsebart. Reglerna bör utformas så att onödiga tillämpningssvårigheter kan undvikas. Förutsättningarna för att ålägga någon företagsbot bör därför inte göras beroende av omständigheter som är svårutredda. Särregleringar för olika företagsformer bör vidare endast införas i den mån det finns starka skäl för en sådan ordning.

Straffsystemets krav på proportionalitet och ekvivalens gäller även företagsbot

Det svenska straffsystemet vilar på bl.a. principerna om proportionalitet och ekvivalens. Principerna innebär att svårare brott ska bestraffas strängare än lindriga brott och att lika allvarliga brott ska bestraffas lika strängt. Dessa principer är även vägledande vid bestämningen av företagsbotens storlek. Det innebär att företagsboten bör bestämmas så att den är proportionerlig i den meningen att det råder ett rimligt förhållande mellan å ena sidan brottslighetens allvar och omfattning och å andra sidan storleken på företagsboten. Företagsbotens storlek bör i den meningen alltså utgå från graden av klander som företaget förtjänar.

Principen om ekvivalens innebär väsentligen att ”lika fall ska behandlas lika”. En följd av detta är att två brott som är lika allvarliga i princip ska föranleda lika kännbara sanktioner. Principen innebär också att ett brott som är att anse som mer allvarligt bör föranleda en mer kännbar reaktion än ett mindre allvarligt brott. Enligt regeringen bör den dock inte förstås på det sättet att företagsboten för två likvärdiga brott alltid måste bestämmas till ett och samma belopp. Ett företagsbotsbelopp som är mycket kännbart för ett litet företag med svag finansiell ställning kan för ett större företag med stark finansiell ställning framstå som helt obetydligt. På samma sätt kan ett belopp som även det större företaget uppfattar som kännbart få helt orimliga effekter för det mindre företaget. I stället bör utgångspunkten vara att företagsboten ska vara lika kännbar för det större företaget som för det mindre.

Internationella åtaganden ställer krav på lagstiftningen

På straffrättens område innehåller såväl EU-rättsakter som andra internationella rättsakter utfärdade av Europarådet, Förenta Nationerna och OECD regelmässigt bestämmelser som kräver att medlemsstaterna vidtar nödvändiga åtgärder för att säkerställa att juridiska personer kan hållas ansvariga för de brott som omfattas av respektive rättsakts tillämpningsområde och som begås för den juridiska personens räkning eller till dess förmån. Ansvarsbestämmelserna kompletteras vanligen av krav på att juridiska personer som hålls ansvariga kan bli föremål för effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner. Sverige hänvisar vid genomförandet av sådana rättsakter regelmässigt till företagsbotslagstiftningen. Under senare år har en betydande rättsutveckling skett på sanktionsområdet både i Sverige, inom EU och internationellt. Den svenska företagsbotsregleringen har kritiserats. Kritiken har framför allt bestått i att den övre beloppsgränsen om tio miljoner kronor är för låg och att företagsbotsinstitutet – i synnerhet i fråga om större företag – inte lever upp

Prop. 2018/19:164 till kravet på att företag ska, för brott som begås i utövningen av verksamheten, kunna åläggas sanktioner som ska vara effektiva, proportionella och avskräckande. Det är en självklar utgångspunkt att Sverige ska leva upp till sina internationella åtaganden. Företagsbolslagstiftningen bör därför utformas så att den säkerställer att Sverige lever väl upp till de krav som följer av Sveriges internationella åtaganden.

5 Straff eller särskild rättsverkan av brott?

Regeringens bedömning: Företagsboten bör även fortsättningsvis utgöra en särskild rättsverkan av brott.

Utredningens bedömning stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna, däribland *Svea hovrätt*, *Stockholms* och *Lunds tingsrätter*, *Åklagarmyndigheten*, *Ekobrottsmyndigheten*, *Stockholms kommun* och *Svenskt Näringsliv*, delar bedömningen eller har inte någon invändning mot bedömningen. Lunds universitet anser att frågan bör beredas ytterligare. Från rent språkliga utgångspunkter och för att tydliggöra sanktionens repressiva karaktär anser *Södertörns tingsrätt* att sanktionen bör benämnas ”företagsstraff” i stället för ”företagsbot”. *Sveriges advokatsamfund*, som inte har några invändningar mot att företagsboten även fortsättningsvis ska utgöra en särskild rättsverkan av brott, anser att frågor som rör företags processuella rättigheter under förundersökning och rättegång bör övervägas i den fortsatta beredningen.

Skälen för regeringens bedömning: Företagsboten är konstruerad som en särskild rättsverkan av brott, dvs. en författningsreglerad följd av ett brott som varken är en brottspåföljd eller en skyldighet att betala skadestånd (se 1 kap. 8 § brottsbalken). Genom att använda denna konstruktion har det gått att undvika omfattande ingrepp i den grundläggande straffrättsliga systematiken med avseende på begrepp som brott, straff och skuld. Samtidigt framstår företagsbot i praktiken som en rent bestraffande sanktion. Även om det inte på grund av internationella åtaganden finns någon skyldighet för Sverige att införa straffansvar för juridiska personer går trenden inom såväl EU som internationellt mot att allt fler länder inför ett renodlat straffansvar för juridiska personer. Mot den bakgrunden finns det anledning att överväga om företagsboten bör ersättas med ett system där företag och andra juridiska personer kan dömas till straff.

Frågan om företagsboten ska utgöra ett renodlat straffansvar för juridiska personer, i stället för att vara konstruerad som en särskild rättsverkan av brott, har tidigare övervägts (se SOU 1997:127 och Ds 2001:69). I propositionen Företagsbot (prop. 2005/06:59) intog regeringen ståndpunkten att den avgörande frågan för om systemet med företagsbot som en särskild rättsverkan av brott borde ersättas med ett straffansvar för juridiska personer, var om företagsbotens formella karaktär som straff eller särskild rättsverkan har någon betydelse för systemets effektivitet och funktion. Regeringen bedömde att det inte fanns något som talade för att så var fallet. Mot den bakgrunden – och då bedömningen gjordes att inte

heller Sveriges internationella åtaganden krävde att det infördes ett straffansvar för juridiska personer – fick företagsboten behålla sin karaktär av särskild rättsverkan av brott (s. 19).

Enligt regeringen bör bestämmelserna om företagsbot utformas på det sätt som bäst säkerställer att de på ett kostnadseffektivt, rättssäkert och förutsebart sätt bidrar till att avhålla från brott. En viktig fråga är därför om ett system där företag kan dömas till straff är mer effektivt än det nuvarande systemet där sanktionen utgör en särskild rättsverkan. Andra faktorer som bör beaktas är den internationella utvecklingen samt värnandet av den grundläggande straffrättsliga systematiken.

En övergång från särskild rättsverkan till straff skulle, som framhålls ovan, innebära att den grundläggande systematiken i svensk straffrätt rubbades, bl.a. genom att den nuvarande kopplingen mellan brott och straff skulle upphöra att existera. En förändring av den nuvarande ordningen bör följaktligen inte komma i fråga annat än om den har tydliga fördelar.

Som framhålls i avsnitt 4.2 är en grundläggande utgångspunkt för reformen att företagsbotsregleringen ska vara effektiv och ändamålsenlig och leva upp till Sveriges internationella åtaganden. Regeringen gör fortfarande bedömningen att det inte finns något som talar för att företagsbotens formella karaktär av straff eller särskild rättsverkan i sig har någon betydelse för systemets effektivitet eller funktionssätt. Även om företagsbot är att betrakta som straff i Europakonventionens mening kräver inte heller Sveriges internationella åtaganden att straffansvar för juridiska personer införs. Regeringen anser följaktligen att företagsbot även i fortsättningen bör utgöra en särskild rättsverkan av brott. Mot den bakgrunden och då termen företagsbot är väl etablerad, saknas skäl att som *Södertörns tingsrätt* föreslår benämna sanktionen företagsstraff. Det finns inte heller några förutsättningar för att i detta sammanhang göra en översyn av företagets ställning under förundersökningen och rättegång av det slag som *Sveriges advokatsamfund* föreslår.

6 Förutsättningar för företagsbot

6.1 Nuvarande reglering

Enligt 36 kap. 7 § brottsbalken kan företagsbot åläggas näringsidkare för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet. Reglerna om företagsbot har alltså en begränsad räckvidd.

Ett brott anses begånget i näringsverksamhet om det ingår som ett led i näringsidkarens verksamhet. Med näringsidkare avses varje fysisk eller juridisk person som yrkesmässigt bedriver verksamhet av ekonomisk art, oavsett om verksamheten är inriktad på vinst eller inte. Brott i näringsverksamhet anses inte kunna begås av andra än näringsidkare, ställföreträdare, anställda eller uppdragstagare hos näringsidkare. Både näringsverksamhet som bedrivs i privat och offentlig regi omfattas av regleringen.

Regeringens förslag: Företagsbot ska kunna åläggas för brott för vilket det är föreskrivet strängare straff än penningböter om brottet har begåtts i utövningen av

1. näringsverksamhet,
2. sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, eller
3. annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

Företagsbot ska dock inte kunna åläggas om brottet har varit riktat mot företaget.

Med företag ska avses enskilda näringsidkare och juridiska personer.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens men har en annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, däribland *Stockholms tingsrätt*, *Stockholms universitet*, *Arbetsgivarverket*, *Svenskt Näringsliv* och *Transparency International Sverige* tillstyrker eller har inte någon invändning mot förslaget. Enligt *Svea hovrätt* bör det närmare klarläggas vilka situationer som bestämmelsen om ”annan verksamhet som en juridisk person bedriver” avser att träffa. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att bestämmelsen om ”sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet” endast bör omfatta arbetsmiljöbrott. *Södertörns tingsrätt* föreslår att bestämmelsens avgränsning till ”sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet” bör ersättas med ”sådan offentlig verksamhet som också kan överlämnas till privata organ”. *Arbetsmiljöverket* anser att det kan finnas ett värde i att i lagtexten förtydliga vad som avses med näringsverksamhet. *Statskontoret* och *Stockholms kommun* anser att det bör förtydligas när verksamhet som bedrivs i offentlig regi ska omfattas av bestämmelserna om företagsbot. *Statens skolinspektion* efterfrågar ett förtydligande av hur förslagen förhåller sig till kommunal verksamhet och de regelverk som styr verksamheten. *Hudiksvalls kommun* ifrågasätter om det är påkallat att införa sanktionsmöjligheter mot kommuner i andra fall än näringsverksamhet och därmed jämförbar verksamhet. *Lunds tingsrätt*, som i huvudsak tillstyrker förslaget, ifrågasätter lämpligheten i utredningens förslag om att dödsbon endast ska kunna åläggas företagsbot för brott som begås i näringsverksamhet. Tingsrätten anser att det i den fortsatta beredningen bör övervägas om i stället jämkningsmöjligheterna bör utvidgas snarare än att det införs undantagsbestämmelser från företagsbotsregleringens tillämpningsområde. Det bör enligt tingsrätten även övervägas om utredningens förslag till lydelse som innebär att ett företag ska ”åläggas” företagsbot – vilket framstår som ålderdomligt – bör ersättas med ”ska betala”. *Åklagarmyndigheten* betonar vikten av att lyfta fram vilka omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av vad som är en ekonomisk fördel. Flera remissinstanser, däribland *Statens skolverk*, anser att det framstår som tveksamt att verksamheter som finansieras med skattemedel riskerar att behöva använda delar av denna finansiering till att betala en företagsbot. Ett förslag som innebär att lika villkor genom att

Skälen för regeringens förslag

Tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen bör utvidgas

Genom de nuvarande bestämmelserna om företagsbot begränsas tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen till brott som begåtts i utövningen av näringsverksamhet. Praxis från Högsta domstolen visar att den nuvarande regleringen i vissa fall leder till att likartade fall behandlas olika och väcker frågan om det nuvarande sättet att avgränsa tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen är ändamålsenligt.

I rättsfallet NJA 2016 s. 429 prövades frågan om ett arbetsmiljöbrott som begåtts i samband med undervisning i kommunal grundskola kunde föranleda företagsbot för kommunen. Högsta domstolen fann att kommunens grundskoleverksamhet inte utgjorde näringsverksamhet, bl.a. eftersom utbildningen var kostnadsfri och utgjorde en för kommunen obligatorisk verksamhet. Domstolen konstaterade att inslagen av myndighetsutövning i skolan inte är särskilt betydande och att undervisningen som sådan inte utgör myndighetsutövning. Högsta domstolen ansåg inte heller att den enskilda elevens skolgång bygger på något som liknar ett ömsesidigt förpliktande avtal mellan kommunen och eleven eller dennes vårdnadshavare. Omständigheterna talade följaktligen mot att kommunen skulle anses ha bedrivit näringsverksamhet i företagsbotsregleringens mening. Enligt Högsta domstolen fanns det inte heller något som talade för att lagstiftarens avsikt, när bestämmelserna om företagsbot infördes, var att av det allmänna bedrivna skolverksamhet skulle omfattas av bestämmelserna om företagsbot. Det förhållandet att ett stort antal elever numera gick i fristående skolor som drevs av privata företag gav enligt Högsta domstolen inte heller anledning att utvidga tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen till skolverksamhet som drivs i kommunal regi.

En inkonsekvens som Högsta domstolens avgörande belyser är att den nuvarande avgränsningen av tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen får till följd att brott som har begåtts i utövningen av skolverksamhet behandlas olika beroende på om verksamheten bedrivs i privat eller offentlig regi. Avgörandet innebär sannolikt även att annan offentlig verksamhet, däribland vård- och omsorgsverksamhet som bedrivs av kommuner och landsting inte heller omfattas av företagsbotsregleringen. Brott som har begåtts i utövningen av privat verksamhet inom vård, skola och omsorg omfattas däremot. Den nuvarande regleringen kan alltså i vissa fall leda till att brott som begås inom likartade verksamheter behandlas olika beroende på vem som är huvudman för verksamheten, vilket ger anledning att överväga om tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen bör ändras.

Vid utövningen av näringsverksamhet finns i de flesta fall ett vinstintresse. Vinstintresset kan ge näringsidkare ekonomiska motiv att begå eller tillåta brott i verksamheten. Sådana motiv saknas vanligtvis i annan verksamhet, även om det också där kan finnas ett intresse av att t.ex. hålla nere kostnaderna. Vinstintresset synes ha haft betydelse för hur lagstiftaren

Prop. 2018/19:164 hittills har valt att utforma företagsbotsregleringen, bl.a. eftersom företagsboten är avsedd att motverka just de vinstintressen som kan ligga bakom brott i utövningen av näringsverksamhet (jfr prop. 1985/86:23 s. 17). I verksamhet som drivs direkt av staten, en kommun eller ett landsting finns det sällan något verkligt vinstintresse. Beslut i sådan verksamhet kan emellertid ofta ha ekonomiska bevekelsegrunder som ligger ett vinstintresse nära. Även i ideell verksamhet kan ekonomiska motiv i vissa fall ge verksamhetsutövare anledning att begå eller tillåta brott i verksamheten. Att låta sådana verksamheter, där vinstintresse saknas, helt falla utanför företagsbotsregleringens tillämpningsområde framstår inte som fullt tillfredsställande.

En omständighet som talar för att det inte bör göras skillnad mellan brott i näringsverksamhet och brott i annan verksamhet är principen om att lika fall bör behandlas lika. Det kan ifrågasättas om en juridisk persons agerande eller brist på agerande regelmässigt har varit mer klandervärt när brott har begåtts i utövningen av näringsverksamhet än när motsvarande brott har begåtts i utövningen av annan verksamhet. Exempelvis bör kraven på en god och säker arbetsmiljö vara lika stora oavsett vilken typ av verksamhet som det är fråga om. Genom den nuvarande begränsningen till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet kan det dock te sig som slumpartat om företagsbot kan åläggas för ett visst brott eller inte. För allmänheten kan det vara svårt att förstå varför ett brott kan leda till företagsbot i vissa situationer men inte i andra. Detta talar i någon mån för att företagsbot bör kunna åläggas även för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som en juridisk person bedriver.

En annan omständighet som talar mot att göra skillnad på brott i näringsverksamhet respektive i annan verksamhet är att den som är anställd i verksamhet, som inte utgör näringsverksamhet, därmed får ett mer långtgående personligt straffrättsligt ansvar än den som är anställd i näringsverksamhet. Som framgår av 36 kap. 10 a § brottsbalken får nämligen ett brott som kan föranleda talan om företagsbot och som har begåtts av oaktsamhet och inte kan antas föranleda annan påföljd än böter, åtalas av åklagare endast om det är påkallat från allmän synpunkt. Regleringen innebär i praktiken att anställda och uppdragstagare inom näringsverksamhet normalt slipper åtal när de i sin yrkesutövning gör sig skyldiga till oaktsamma bötesbrott, medan det motsatta gäller för dem som är anställda eller uppdragstagare i andra slags verksamheter. Denna skillnad framstår inte som motiverad.

I ett flertal straffrättsliga rättsakter inom EU finns bestämmelser om ansvar för juridiska personer. Dessa bestämmelser är utformade så att medlemsstaterna ska se till att juridiska personer under vissa förutsättningar kan hållas ansvariga för brott som begås för den juridiska personens räkning eller till dess förmån. Bestämmelserna innehåller inte någon uttalad begränsning till näringsverksamhet. Även bestämmelser om juridiska personers ansvar i Europarådets straffrättsliga konventioner innehåller ofta formuleringar av detta slag. Vid anpassningen av svensk rätt till sådana rättsakter och konventioner har den svenska lagstiftaren intagit ståndpunkten att svensk rätt redan uppfyller rättsakternas eller konventionernas krav och har då hänvisat till regleringen om företagsbot. Regleringen om företagsbot omfattar, som framhållits, enbart brott som begåtts i näringsverksamhet och följaktligen inte verksamhet som juridiska personer driver

utan vinstintresse. Det innebär exempelvis att ett fall av subventionsmissbruk, enligt 9 kap. 3 b § brottsbalken, som har begåtts till förmån för en ideell verksamhet faller utanför företagsbotsregleringens tillämpningsområde. Det förhållandet ger i sig anledning att överväga en utvidgning av företagsbotens tillämpningsområde.

Regeringen anser mot den nu angivna bakgrunden att det finns skäl att utvidga tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen.

Företagsbotens tillämpningsområde bör utvidgas genom kompletterande bestämmelser

En uttalad målsättning vid tillkomsten av systemet med företagsbot var att bestämmelserna om företagsbot skulle få en klar avgränsning och vara lätta att tillämpa i det praktiska rättslivet (prop. 1985/86:23 s. 22). Som regeringen konstaterar i avsnitt 4.2 är det av stor vikt, inte minst utifrån effektivitetsskäl, att regelverket är lätt att tillämpa. Även rättssäkerhetsskäl kräver att regelverket är tydligt och förutsebart. Lagstiftarens uttalade målsättning vid tillkomsten av regleringen om företagsbot bör följaktligen bilda utgångspunkt även i detta lagstiftningsärende.

Regeringen kan konstatera, vilket framhållits i tidigare avsnitt, att regelverkets begränsning till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet leder till att likartade fall behandlas olika. Dessa problem kan vid första anblick tala för att bestämmelsernas tillämpningsområde bör utvidgas så att det omfattar inte bara brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet, utan även brott som har begåtts i utövningen av all annan verksamhet som en juridisk person bedriver. Det är emellertid tveksamt om en så långtgående förändring i praktiken skulle leda till eftersträvd tydlighet och förutsebarhet. Att en juridisk person bör hållas ansvarig för allt som inträffar inom den juridiska personens verksamhet framstår inte som eftersträvsvärt. Det nuvarande kravet på att brottet ska ha begåtts i utövningen av näringsverksamhet leder därför till en rimlig begränsning. Företaget hålls därmed ansvarigt enbart för brott som har begåtts inom ramen för fullföljandet av företagets ändamål. Avgränsningen gör det också förhållandevis enkelt att avgöra om en gärning har begåtts i utövningen av den verksamhet som den juridiska personen bör ansvara för (och att ansvaret alltså inte endast bör vila på en viss fysisk person eller en annan juridisk person). Visserligen kan det ibland vara svårt att avgöra vad som utgör näringsverksamhet. Men i motsats till *Arbetsmiljöverket* anser regeringen att dessa gränsdragnings- och tolkningsproblem är begränsade, särskilt som begreppet näringsverksamhet är förhållandevis klart definierat i tidigare förarbeten (jfr prop. 1985/86:23 s. 24 och 62) och genom rättspraxis (se t.ex. NJA 2016 s. 429). Att ersätta ett väl inarbetat rekvisit skulle därför riskera att leda till försämrad förutsebarhet, effektivitet och rättssäkerhet.

Regeringen, som konstaterar att ingen remissinstans invänder mot bedömningen, anser följaktligen att den nuvarande begränsningen till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet bör behållas i oförändrat skick. Företagsbotens tillämpningsområde bör i stället utvidgas genom kompletterande bestämmelser, som kan tillämpas i vissa särskilt angivna fall.

Beträffande den språkliga utformningen av författningstexten kan regeringen, i likhet med *Lunds tingsrätt*, konstatera att ”ska betala” visserligen framstår som något mer lättillgängligt än ”ålägga”, som är det verb som används i såväl hittillsvarande författningstext som utredningens förslag. Samtidigt är verbet ”ålägga” enligt regeringen väl etablerat, och det används även i andra bestämmelser i brottsbalken där det är svårt att ersätta med det föreslagna uttrycket. Regeringen anser, vid en samlad bedömning, att det inte finns tillräckliga skäl att ersätta ”ålägga” i författningstexten.

Företagsbot bör kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet

Utpräglat affärsmässig verksamhet som stat eller kommun bedriver i egen regi omfattas enligt gällande rätt av reglerna om företagsbot. Genom rättsfallet NJA 2016 s. 429 står det däremot klart att kommunal skolverksamhet – trots att sådan numera bedrivs i konkurrens med privata aktörer – inte omfattas av företagsbotsregleringen. Detsamma gäller sannolikt även annan verksamhet som staten, kommunerna eller landstingen ansvarar för och bedriver i egen regi men som de har möjlighet att låta privata aktörer utföra, t.ex. vård- och omsorgsverksamhet eller förvaltning av gator och andra anläggningar som kommunerna ansvarar för. Frågan är om också verksamheter av de sistnämnda slagen bör omfattas av bestämmelserna om företagsbot.

Företagsbotens brottsavhållande betydelse har ansetts vara särskilt stor i förhållande till verksamhet som bedrivs med vinstintresse, eftersom det där kan finnas ekonomiska motiv att begå eller tillåta brott eller i vart fall underlåta att vidta tillräckliga åtgärder för att förebygga brott i utövningen av verksamheten. Något vinstintresse finns inte när en kommun bedriver skolverksamhet eller liknande verksamhet. Däremot kan det många gånger finnas ett intresse av att hålla nere kostnaderna i verksamheten. Även sådana intressen kan utgöra motiv för att begå eller tillåta brott i utövningen av verksamheten, t.ex. genom försummelser att följa arbetsmiljöföreskrifter. Trots avsaknaden av ett vinstintresse i normal bemärkelse i offentlig verksamhet, kan det således av allmänpreventiva skäl finnas ett behov av företagsbot för att avhålla från brott i utövningen av verksamheten.

Ett annat starkt argument för att viss offentlig bedriven välfärdsverksamhet bör omfattas av bestämmelserna om företagsbot är, som tidigare framhållits, att det framstår som godtyckligt att låta frågan om vilka bestämmelser som ska gälla för verksamheten och dess anställda styras av vem som bedriver verksamheten. Upprätthållandet av en sådan åtskillnad leder också till att det individuella straffansvaret för en anställd som har gjort sig skyldig till brott i praktiken blir olika långtgående beroende på vem som driver verksamheten, trots att den verksamhet som utövas i princip är densamma. Till skillnad från *Statens skolverk* bedömer regeringen att det inte finns skäl att undanta verksamheter som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter från bestämmelserna om företagsbot för att på så sätt skapa lika villkor för sådan verksamhet. För regeringen är det i stället angeläget att det även för sådan verksamhet finns en effektiv sanktion att tillgripa för att motverka att brott begås i verksamheten.

Regeringen anser alltså att övervägande skäl talar för att låta sådan offentlig verksamhet som kan bedrivas även i privat regi omfattas av bestämmelserna om företagsbot. Det kan vara fråga om såväl verksamhet inom vård, skola och omsorg som annan verksamhet som kommuner eller landsting traditionellt driver men ibland överlämnar till ett privaträttsligt organ att sköta. I lagtexten bör denna verksamhet betecknas som ”sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet”.

En av utgångspunkterna för regeringens reform är att likartade fall ska behandlas lika och att förutsättningarna för att ålägga en sådan verksamhet företagsbot därmed bör vara desamma som när verksamheten bedrivs i privat regi. Som regeringen framhållit i avsnitt 4.2 är det också eftersträvarvärt att genom reformen skapa en generell och flexibel reglering som står sig över tiden. Det är därför naturligt att låta utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet inte bara omfatta arbetsmiljöbrott, vilket *Hovrätten för Övre Norrland* anser, utan samtliga brott som begås i sådan verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet. Liksom privat verksamhet omgärdas verksamhet som bedrivs i kommunal regi, vilket *Statens skolinspektion* påpekar, av olika former av regelverk och tillsyn. Den nu föreslagna reformen syftar dock inte till att företagsbotsregleringen ska ersätta den ordinära tillsynen. Sanktionen bör därför ses som ett verktyg att tillgripa vid brott i verksamheten. Till skillnad från *Statens skolinspektion*, anser regeringen därför inte något behov av att klargöra hur förslagen förhåller sig till verksamheter som bedrivs i kommunal regi eller privat regi och som omgärdas av olika former av tillsyn.

Regeringen kan i likhet med *Södertörns tingsrätt* konstatera att tolknings- och gränsdragningsfrågor kan uppkomma i rättstillämpningen alldeles oavsett hur bestämmelserna utformas. Som regeringen konstaterar i avsnitt 4.2 är det, vilket även *Svea hovrätt* ger uttryck för, angeläget av såväl rättssäkerhets- som effektivitetsskäl, att regleringen är så tydlig som möjligt. Den av utredningen föreslagna lydelsen ”sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet” framstår enligt regeringen som den mest lämpliga och väl i linje med regeringens strävan att skapa en generell och flexibel reglering.

Regeringen föreslår alltså att företagsbot ska kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet.

Företagsbot bör kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget

Den svenska lagstiftaren har under lång tid intagit ståndpunkten att Sverige redan uppfyller sina åtaganden inom EU och internationellt när det gäller juridiska personers ansvar för brott. Denna bedömning har även godtagits av de internationella organ som utvärderat den svenska lagstiftningen. Utmärkande för de internationella och EU-rättsliga rättsakterna är emellertid att de – till skillnad från bestämmelserna om företagsbot – inte innehåller några begränsningar till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet. Juridiska personers ansvar enligt dessa åtaganden är alltså inte beroende av vilken typ av verksamhet som har utövats. För att säkerställa

Prop. 2018/19:164 att Sverige lever upp till sina internationella åtaganden även på sikt finns det därför enligt regeringen anledning att överväga om lagstiftningen är ändamålsenligt utformad i dessa avseenden.

För regeringen framstår det som sakligt motiverat att i vissa fall kunna ålägga juridiska personer företagsbot med anledning av brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet än näringsverksamhet eller sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet. Behovet är särskilt stort i fråga om brott med ekonomiska motiv. Att kunna ålägga juridiska personer företagsbot med anledning av brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet än näringsverksamhet skulle, i linje med regeringens strävanden i avsnitt 4.2, kunna bidra till att Sverige på ett mer robust sätt uppfyller befintliga internationella åtaganden. Juridiska personer bör därför i viss utsträckning kunna hållas ansvariga även för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som den juridiska personen bedriver.

Som regeringen tidigare framhållit är det emellertid inte rimligt att låta bestämmelserna om företagsbot omfatta alla brott i all verksamhet som bedrivs av juridiska personer. En sådan ordning skulle få svåröverblickbara konsekvenser och med all sannolikhet leda till tillämpningsproblem. Inte heller är ansvaret för juridiska personer enligt Sveriges internationella åtaganden eller inom EU utan begränsningar. Bestämmelser som ger möjlighet att ålägga företagsbot för brott som begås i "annan verksamhet" bör därför innehålla något eller några slag av begränsningar. Frågan blir därför närmast att avgöra hur avgränsningen bör utformas.

Regeringen föreslår att företagsboten i dessa fall bör omfatta brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver "om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget". Eftersom förslaget får till följd att brott som begåtts i utövningen av annan verksamhet än näringsverksamhet ska kunna föranleda företagsbot bör begreppet "näringsidkaren" i lagtexten ersättas av "företaget". Begreppet ligger i linje med att sanktionen benämns företagsbot och används redan i dag i bokföringslagen (1999:1078). En definition av vad som avses med företag bör också föras in i lagtexten, nämligen att med företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer. När det gäller enskilda näringsidkare kommer en sådan ändrad terminologi inte få någon betydelse för den fråga som behandlas här, eftersom den verksamhet som enskilda näringsidkare bedriver per definition är att betrakta som näringsverksamhet. När det gäller juridiska personer möjliggör en sådan definition däremot att företagsbot kan åläggas även för sådan verksamhet som inte är näringsverksamhet men som, enligt vad som konstaterats ovan, bör omfattas av regleringen.

Med ekonomisk fördel bör i detta sammanhang avses, liksom enligt 36 kap. 4 § brottsbalken, den förbättrade ekonomiska ställning som uppnås genom att ett brott begås i verksamheten. Fördelen utgörs alltså av en uppskattad skillnad i förmögenhetsställning mellan den situation som uppkommit genom brottet och den som skulle ha rått, om brottet inte hade ägt rum. Förtjänster som på ett indirekt sätt har uppkommit med anledning av brottet bör följaktligen träffas av tillämpningsområdet. Hit räknas exempelvis besparingar i form av uteblivna kostnader av olika slag samt i vissa fall ökade vinster som uppkommit med anledning av att gällande bestämmelser blivit åsidosatta. Även i en verksamhet som i och för sig går

med förlust kan brott medföra ekonomiska fördelar på det sättet att de bidrar till att reducera förlusten. Det bör följaktligen inte krävas att brottet ger upphov till en vinst för den företaget. Bestämmelsen bör således vara tillämplig i situationer av det slag då behovet av att kunna ålägga företagsbot får anses vara som störst, dvs. situationer då den juridiska personen själv kan ha ett intresse av att brottet begås.

För att tillämpningsområdet inte ska bli alltför begränsat anser regeringen att det bör vara tillräckligt att brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget, dvs. brottet bör typiskt sett kunna leda till en sådan fördel. Det bör alltså inte krävas att det har funnits ett vinnings- eller besparingssyfte för att företagsbot ska kunna komma i fråga. För att bestämmelsen ska bli tillämplig bör det inte heller krävas att det i efterhand kan konstateras att brottet har inneburit en faktisk vinst eller besparing för företaget. I de fall brott i verksamheten – i såväl ideell som i offentlig verksamhet – inte typiskt sett ger upphov till någon sådan fördel bör företagsbot däremot inte kunna komma i fråga.

Enligt den nuvarande regleringen kan dödsbon, liksom andra juridiska personer, åläggas företagsbot enbart för brott som begås i utövningen av näringsverksamhet. Enligt regeringen är det naturligt att dödsbon som bedriver näringsverksamhet även i fortsättningen ska kunna åläggas företagsbot för brott som begås i utövningen av näringsverksamheten. Frågan är däremot om dödsbons ansvar, som utredningen föreslår, bör begränsas till sådana brott eller om de även bör kunna åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet.

Även om den verksamhet som bedrivs inom dödsboet – och som inte är att bedöma som näringsverksamhet – i många avseenden kan jämföras med privat agerande av fysiska personer kan det, som *Lunds tingsrätt* påpekar, enligt regeringen sättas i fråga om det sakligt sett är motiverat att undanta sådan verksamhet i just ett dödsbo från företagsbotsregleringen. Visserligen består verksamheten många gånger av avvecklingsåtgärder, t.ex. försäljning av fastigheter och annan egendom. Det kan dock inte uteslutas att brott kopplade till sådan verksamhet kan vara ägnade att ge den juridiska personen en ekonomisk fördel. En lösning som innebär ett särskilt undantag för dödsbon i vissa fall skulle dessutom utgöra en avvikelse från regleringens i övrigt generella tillämpningsområde. Att regleringen i vissa avseenden kan förväntas få en mer begränsad praktisk betydelse för vissa företagsformer än för andra utgör inte heller skäl att formellt begränsa tillämpningsområdet. Regeringen anser följaktligen att det saknas tillräckliga skäl att i fråga om dödsbon särskilt undanta annan verksamhet än näringsverksamhet från företagsbotsregleringen. En annan sak är – liksom för företag i övrigt – att ett brott som inte varit ”ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget” inte bör kunna föranleda företagsbot.

Regeringen bedömer att den nu föreslagna avgränsningen till brott som har varit ägnade att leda till en ekonomisk fördel för företaget ligger väl i linje med de krav som finns på ansvar för juridiska personer inom EU och internationellt.

6.3 Andra överväganden avseende företagsbot i offentlig verksamhet

Regeringens bedömning: Brott som har begåtts vid myndighetsutövning bör inte undantas från bestämmelserna om företagsbot. Inte heller bör staten undantas från bestämmelserna om företagsbot.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker utredningens bedömning. Några remissinstanser pekar emellertid på möjliga tillämpningsproblem som utredningens bedömning kan leda till. *Svea hovrätt*, *Stockholms kommun*, och *Sveriges Kommuner och Landsting* anser att frågan om huruvida det behövs ett undantag avseende brott som har begåtts i myndighetsutövning bör beredas ytterligare. *Arbetsgivarverket* anser att brott som begåtts i myndighetsutövning bör undantas från företagsbot. *Lunds tingsrätt* ifrågasätter behovet av att kunna ålägga staten företagsbot men anser i sådana fall att de processuella förutsättningarna för en sådan talan bör regleras i lag. Enligt *Justitiekanslern* finns det skäl att i den fortsatta beredningen överväga om begreppet företag bör definieras på ett sätt som innebär att brott som har begåtts i myndighetsutövning undantas från bestämmelserna om företagsbot.

Skälen för regeringens bedömning

Brott som har begåtts vid myndighetsutövning bör inte undantas från bestämmelserna om företagsbot

Med myndighetsutövning avses sådana beslut och faktiska åtgärder som ytterst är ett uttryck för samhällets maktbefogenheter och som får rättsverkningar för eller mot enskilda i kraft av offentligrättsliga regler. Myndighetsutövning är alltid författningsreglerad och typiskt sett omgärdad av detaljerade bestämmelser. Den förutsätts ske självständigt och med ett individuellt ansvar. Den som gör sig skyldig till brott vid myndighetsutövning kan straffas för detta enligt bestämmelsen om tjänstefel i 20 kap. 1 § brottsbalken. Skador som vållats av fel eller försummelse vid myndighetsutövning kan även aktualisera skadeståndsansvar för det allmänna enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207).

De nuvarande bestämmelserna om företagsbot innehåller inte något undantag för brott som har begåtts i eller vid myndighetsutövning. Genom kravet på att brottet ska ha begåtts i utövningen av näringsverksamhet aktualiseras frågan dock ytterst sällan i praktiken. Regeringens förslag i avsnitt 6.2 innebär att bestämmelserna om företagsbot i större utsträckning än tidigare kommer att träffa sådan offentlig verksamhet som innefattar myndighetsutövning. Dessa förhållanden väcker den principiella frågan om huruvida företagsbotsregleringen över huvud taget bör omfatta brott som begås vid myndighetsutövning. Sådana undantag, som förekommer i flera andra länder, får enligt regeringen i och för sig anses förenliga med de internationella kraven på ansvar för juridiska personer.

Utövanget av myndighet sker självständigt och med ett individuellt ansvar för den enskilda tjänstemannen. Det skulle därför kunna hävdas att

det endast finns ett begränsat behov av att även kunna ålägga den myndighetsutövande verksamheten en sanktion, inte minst eftersom arbetsgivarens möjlighet att utöva kontroll över själva myndighetsutövningen är begränsad. Det skulle också kunna hävdas att redan bestämmelserna om tjänstefel och om skadestånd vid myndighetsutövning utgör tillräckliga remedier mot brottslighet som sker i eller vid myndighetsutövning.

En alltför bred undantagsbestämmelse skulle riskera att omfatta ett alltför stort område och på ett väsentligt sätt begränsa t.ex. en skolas straffrättsliga arbetsmiljöansvar för anställda och elever. Samtidigt skulle en alltför snäv undantagsbestämmelse i stället leda till betydande avgränsningssvårigheter ge upphov till tillämpningsproblem. Ett undantag som tar sikte på brott som begås vid myndighetsutövning, antingen helt eller delvis, bör därför införas endast om det finns påtagliga skäl för ett sådant undantag.

Att fortsättningsvis låta även brott som begås i myndighetsutövande verksamhet omfattas av företagsbotsregleringen innebär enligt regeringen inga betydande nackdelar. Att helt eller delvis undanta brott som begås vid myndighetsutövning från företagsbotsregleringens tillämpningsområde skulle däremot med stor sannolikhet leda till sämre förutsebarhet och därmed även sämre effektivitet och rättssäkerhet. Dessutom torde det mycket sällan komma i fråga att ålägga företagsbot för brott som begås vid myndighetsutövning eftersom tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen enligt regeringens förslag inrymmer andra begränsningar. Den praktiska betydelsen av en sådan undantagsbestämmelse skulle följaktligen bli begränsad. Regeringen bedömer därför i motsats till bl.a. *Justitiekanslern* att det saknas tillräckliga skäl att undanta brott som har begåtts vid myndighetsutövning från företagsbotsregleringens tillämpningsområde.

Staten bör inte undantas från bestämmelserna om företagsbot

Regeringens förslag innebär att tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot ska utvidgas så att det även ska vara möjligt att ålägga företagsbot dels för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, dels för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget. Det utvidgade tillämpningsområdet får i praktiken till följd att staten kommer att kunna åläggas företagsbot i större utsträckning än vad som är möjligt i dag.

Det finns emellertid, som *Lunds tingsrätt* påpekar, omständigheter som ger anledning att överväga om staten även fortsättningsvis bör kunna åläggas företagsbot. I svensk rätt utgör statliga myndigheter inte några självständiga juridiska personer utan delar av rättssubjektet staten. En naturlig följd av detta är att olika statliga myndigheter som utgångspunkt inte kan föra talan mot varandra. Det kan mot den bakgrunden riktas invändningar mot ett system där staten, genom en åklagare, får föra en talan mot staten, genom en annan myndighet, om företagsbot. Även det förhållandet att företagsboten tillfaller staten väcker frågan om det är meningsfullt att låta staten "betala företagsbot till sig själv". Det praktiska behovet av att kunna rikta företagsbot mot staten torde därutöver vara

Prop. 2018/19:164 förhållandevis litet. Det bör i sammanhanget nämnas att staten inte får föreläggas vite (se 9 kap. 8 § rättegångsbalken).

Regeringen anser dock att nu nämnda argument inte bör tillmätas någon avgörande betydelse. Enligt nuvarande reglering kan staten åläggas företagsbot. Sanktionsavgifter som kan riktas mot staten förekommer – som *Justitiekanslern* framhåller – även i annan lagstiftning, t.ex. upphandlings-skadeavgift som enligt 21 kap. lagen (2016:1145) om offentlig upphandling får åläggas en upphandlande myndighet. Ett undantag som innebär att staten undantas från bestämmelserna om företagsbot skulle leda till omotiverade skillnader mellan i övrigt likartade fall. Det framstår exempelvis som naturligt att kraven på en god och säker arbetsmiljö måste vara lika stora oavsett om verksamhet bedrivs i statlig, annan offentlig eller privat regi. Liknande överväganden har gjorts i förarbetena till viteslagstiftningen beträffande situationen att en statlig myndighet uppträder som ett privaträttsligt subjekt. I sådana fall skulle det te sig onaturligt att utesluta staten som subjekt för viten (jfr prop. 1984/85:96 med förslag till lag om viten m.m. s. 99 f.).

Regeringen bedömer följaktligen att det saknas tillräckliga skäl att undanta staten från bestämmelserna om företagsbot. Vilken myndighet som företräder staten i mål om företagsbot kan avgöras med tillämpning av befintliga regler (se 27 § myndighetsförordningen [2007:515]).

7 Företagsbotens storlek

7.1 Nuvarande reglering

Företagsbot ska fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor (se 36 kap. 8 § brottsbalken). När storleken av företagsboten bestäms ska – med beaktande av straffskalan för brottet – särskild hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten. Skälig hänsyn ska också tas till om näringsidkaren tidigare har ålagts att betala företagsbot (se 36 kap. 9 § brottsbalken).

Företagsboten får sättas lägre än vad som annars borde ha skett ("jämkas"), om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för näringsidkaren och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng. Jämkning får också ske om näringsidkaren efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet, om näringsidkaren frivilligt har angett brottet eller om det annars finns särskilda skäl för jämkning. Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något av de förhållanden som nu har nämnts, får företagsboten helt efterges (se 36 kap. 10 § brottsbalken).

Regeringens bedömning: Det finns ett behov att höja företagsbotsnivåerna för vissa fall. Behovet bör tillgodoses genom att företagets finansiella ställning ges betydelse när företagsbotens storlek ska bestämmas.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans motsätter sig bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: När systemet med företagsbot infördes övervägdes om företagsboten skulle konstrueras med dagsbotts-systemet som förlaga eller om boten skulle bestämmas som ett direkt angivet belopp. Som skäl mot ett dagsbotssystem anfördes bl.a. att utredningen av en näringsidkares ekonomiska ställning kunde bli resurskrävande och att det med ett sådant system skulle finnas en uppenbar risk för att skillnaden i behandling av olika företag skulle framstå som tämligen slumpmässig (prop. 1985/86:23 s. 40 f.). Av samma skäl ansågs det att näringsidkarens betalningsförmåga inte borde tillmätas någon avgörande betydelse när boten fastställs (prop. 1985/86:23 s. 41). I det slutliga lagförslaget kom företagsboten att ges enbart en bestraffande funktion. Vid bestämmandet av företagsbotens storlek skulle tas särskild hänsyn till brottslighetens art, omfattning och förhållande till näringsverksamheten. Maximibeloppet för företagsboten bestämdes till tre miljoner kronor.

I samband med 2006 års reform av lagstiftningen justerades maximibeloppet för företagsboten till tio miljoner kronor. Beloppet ansågs vara tillräckligt högt för att Sverige skulle kunna leva upp till sina internationella åtaganden och för att företagsbot skulle kunna utgöra en reell sanktion även i förhållande till stora multinationella företag.

Under senare år har en betydande rättsutveckling skett på sanktionsområdet både i Sverige och internationellt. Den svenska företagsbotsregleringen har kritiserats. Kritiken har framför allt bestått i att den övre beloppsgränsen om tio miljoner kronor är för låg och att företagsbotsinstitutet – i synnerhet i fråga om större företag – inte lever upp till kravet på att företag ska, för brott som begås i utövningen av verksamheten, kunna åläggas sanktioner som ska vara effektiva, proportionella och avskräckande. OECD har därför, inom ramen för genomförandet av konventionen om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser (OECD-konventionen), rekommenderat Sverige att höja maximibeloppet för företagsboten när det gäller internationella mutbrott. Även EU har konstaterat att höjda bötesnivåer för juridiska personer för internationella mutbrott är en fråga som kräver ytterligare uppmärksamhet i Sverige. Det nuvarande maximibeloppet framstår också vid en internationell jämförelse som lågt.

Den nuvarande regleringen innebär i praktiken att ett företagsbotsbelopp som för ett litet företag kan bli mycket kännbart samtidigt kan framstå som obetydligt för ett stort företag. Ett system där företags betalningsförmåga ges betydelse när företagsbotens storlek bestäms skulle därför säkerställa att effekten av företagsboten i större utsträckning kan bli lika kännbar för såväl det svagare som det starkare företaget. Att den dömdes betalnings-

Prop. 2018/19:164 förmåga ska kunna påverka storleken av utdömda böter torde också uppfattas som mer eller mindre självklart i alla länder som har bötesstraff (jfr SOU 1997:127 del A s. 387 f.). Även trovärdigheten hos företagsboten som sanktion torde förutsätta att den uppfattas som tillräckligt ingripande även för företag med mycket goda ekonomiska förhållanden.

En naturlig del i denna reform, som ett led i regeringens strävan att åstadkomma effektiva och ändamålsenliga regler som medför att Sverige lever upp till sina internationella åtaganden, blir därför dels att överväga om den övre beloppsgränsen bör höjas för att säkerställa att företagsboten utgör en reell sanktion även i förhållande till stora multinationella företag, dels att företagets betalningsförmåga – i synnerhet vid allvarigare brottslighet – bör kunna vägas in i bedömningen av företagsbotens storlek. Samtidigt måste det konstateras att vissa av de argument som i tidigare lagstiftningsärenden anförts för att inte tillmäta betalningsförmågan betydelse fortfarande har bärkraft. Det är mycket svårt att med någon precision uttala sig om ett företags betalningsförmåga. Bestämmelser som innebär att det regelmässigt ska tas hänsyn till betalningsförmågan kan därför medföra betydande tillämpningsproblem och leda till att rättsväsendets myndigheter måste lägga ned avsevärda utredningsresurser på frågor om företagets ekonomiska situation. De problem av detta slag som kan uppkomma kan dock reduceras om företagets betalningsförmåga endast beaktas i vissa fall och då bedöms utifrån en viss given modell. En sådan modell skulle kunna beskrivas så att bedömningen görs utifrån ”företagets finansiella ställning”. Företagets finansiella ställning bör i den meningen ge uttryck för de ekonomiska möjligheter företaget har att betala beloppet. Regeringen återkommer i avsnitt 7.4 till hur denna bedömning närmare bör göras. Det finns dock anledning att påpeka att även om en sådan modell kan begränsa såväl tillämpningsproblemen som det ökade behovet av utredningsresurser, kommer de inte helt att försvinna.

Sammanfattningsvis anser regeringen att det bör vara möjligt att i vissa fall med hänsyn till företagets finansiella ställning ålägga företaget en förhöjd företagsbot. För att både kunna behålla de nuvarande nivåerna på företagsboten för mindre klandervärd brottslighet och samtidigt införa en möjlighet att bestämma avsevärt högre bötesbelopp när det är påkallat bedömer regeringen att bestämmandet av företagsbotens storlek bör ske i tre steg. I det första steget, som behandlas i avsnitt 7.3, bör det fastställas ett sanktionsvärde, som markerar det klander som företaget förtjänar, för den samlade brottslighet som ska föranleda företagsbot. I det andra steget, som behandlas i avsnitt 7.4, bör företagsbotens storlek för särskilt klandervärd brottslighet kunna höjas med hänsyn till företagets finansiella ställning (förhöjd företagsbot). I det tredje och avslutande steget, som behandlas i avsnitt 7.5, bör det prövas om det finns skäl att sätta ned eller efterge företagsboten.

Regeringens förslag: När ett företag ska åläggas företagsbot för flera brott ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten.

Vid fastställandet av företagsbotens storlek ska det först bestämmas ett sanktionsvärde om lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor. Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet för den samlade brottslighet som företagsboten ska avse. Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens förhållande till verksamheten. Skälig hänsyn ska också tas till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I betänkandet föreslås att vid bestämmande av företagsbotens storlek ska särskild hänsyn även tas till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker eller har inte något att invända mot utredningens förslag. *Södertörns tingsrätt*, som instämmer i förslaget att företagsboten bör bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet och inte i straffskalan, anser att det i den fortsatta beredningen bör övervägas om ”brottslighetens förhållande till verksamheten” bör ersättas med en lydelse som tydligare lyfter fram brottets förhållande till verksamhetens ledning, styrning eller kontroll. På så sätt kan företagets klander ges ett större genomslag när företagsbotens storlek ska bestämmas. *Lunds tingsrätt* m.fl. framhåller vikten av att storleken på den gemensamma företagsboten ska bestämmas i enlighet med den s.k. aspirationsprincipen. *Sveriges advokatsamfund* ifrågasätter om inte ytterligare hänsyn än den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för ”liv, hälsa eller miljö” bör kunna beaktas vid bestämmande av företagsbotens storlek. *Åklagarmyndigheten* konstaterar att såväl förutsebarhet som följdriktighet främjas av utredningens förslag om att företagsbotens storlek ska bestämmas med utgångspunkt i brottets straffvärde genom att komma till direkt uttryck i lagtexten. *Naturvårdsverket* välkomnar förslaget att särskild hänsyn ska tas till skada eller fara för miljö vid fastställande av företagsbotens storlek. *Göteborgs kommun* anser att sanktionsvärdet för en kommunal aktör högst bör kunna bestämmas till en miljon kronor.

Skälen för regeringens förslag

Vid flerfaldig brottslighet bör det bestämmas en gemensam företagsbot som avser samtliga brott

En särskild fråga är hur en företagsbot bör bestämmas om det inom ramen för en och samma verksamhet har förekommit flera brott som ska föranleda företagsbot.

Även om den nuvarande lagtextens utformning talar för att lagstiftaren avsett att det ska bestämmas en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten ger den nuvarande regleringen inte något entydigt svar på frågan. I ett praktiskt perspektiv framstår det som lämpligt att företagsbot åläggs som en gemensam sanktion för den samlade brottsligheten som har begåtts i utövningen av t.ex. en juridisk persons verksamhet.

En ordning där en gemensam företagsbot bestäms för den samlade brottsligheten är också väl förenlig med huvudregeln i fråga om påföljdsbestämning för fysiska personer. Regeringen gör därför bedömningen att när ett företag åläggs företagsbot för flera brott bör det bestämmas en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten. Det förhållandet att ett företag har ålagts företagsbot och det sedan blir aktuellt att ålägga företaget en ny företagsbot för brottslighet som hade kunnat vara uppe för prövning i den tidigare processen ("nyupptäckt brottslighet") får emellertid behandlas inom ramen för bestämmelserna om jämkning.

Företagsbotens sanktionsvärde bör fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor

Företagsboten bör, som regeringen framhåller i avsnitt 4.2, vara proportionerlig i den meningen att det bör finnas ett rimligt förhållande mellan brottslighetens allvar och storleken på företagsboten. I ett första steg bör det klander som företaget förtjänar bestämmas. Den grad av klander som ett företag förtjänar för brottsligheten kan enligt regeringen uttryckas genom begreppet sanktionsvärde. I likhet med vad flera remissinstanser gett uttryck för finns det, enligt regeringen, inte något generellt behov att höja repressionsnivån i företagsbotssystemet. Sanktionsvärdet bör därför bestämmas inom samma ramar som reglerar företagsbotens storlek i dag, dvs. till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor.

Sanktionsvärdet bör bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet i stället för straffskalan

Enligt 36 kap. 9 § brottsbalken, i sin hittillsvarande lydelse, ska företagsbotens storlek bestämmas med beaktande av straffskalan för brottet. Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten. Skälig hänsyn ska också tas till om näringsidkaren tidigare har ålagts att betala företagsbot.

I rättsfallen NJA 2014 s. 139 (I–IV) har Högsta domstolen utvecklat hur bestämmandet av företagsbotens storlek bör gå till. I rättsfallen konstaterar domstolen bl.a. att förarbetena inte lämnar någon närmare ledning om hur brottets straffskala ska beaktas. Enligt Högsta domstolen torde det dock stå klart att lagstiftaren genom hänvisningen till brottets straffskala har avsett att uttrycka att brottets allvar ska ha betydelse för företagsbotens storlek. Domstolen har även slagit fast att det inte kan ha varit lagstiftarens avsikt att straffskalan för den aktuella brottstypen ska vara den enda måttstocken för beaktandet av brottets svårhet. Det måste också, så långt det är möjligt, bedömas vilket konkret straffvärde som brottet har haft.

Högsta domstolens uttalanden innebär att begreppet straffvärde får betydelse för bestämmandet av företagsboten. Begreppet anknyter till bestämmelserna i 29 kap. 1–3 §§ brottsbalken. Enligt 29 kap. 1 § första stycket ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Den nuvarande lagregleringen – som bl.a. innebär att företagsboten ska bestämmas med beaktande av straffskalan för brottet – har som framgår av betänkandet visat sig ge upphov till vissa tillämpningsproblem. Oklarheten

som råder om hur olika faktorer ska viktas mot varandra visar på svårigheterna i att bestämma företagsbotens storlek i det enskilda fallet och återspeglas i avsaknaden av en enhetlig domstolspraxis. Som regeringen framhållit tidigare är ett av huvudsyftena med översynen att systemet med företagsbot ska vara tydligt, enkelt och förutsebart. Bristen på en enhetlig domstolspraxis ger enligt regeringen stöd åt slutsatsen att grunderna för att bestämma företagsboten bör förtydligas. Ett sådant förtydligande, vilket bl.a. *Åklagarmyndigheten* förordar, kan lämpligen ske genom att lagtexten utformas i linje med Högsta domstolens uttalanden i rättsfallen NJA 2014 s. 139 (I–IV) och att företagsboten därmed bestäms med utgångspunkt i brottslighetens straffvärde.

Särskild hänsyn bör tas till brottslighetens förhållande till verksamheten

För att straffsystemets krav på proportionalitet och ekvivalens ska kunna upprätthållas även i förhållande till företagsboten bör den företagsbot som ett företag åläggs att betala stå i proportion till graden av det klander som företaget förtjänar. Gradens av klander beror inte enbart på brottets straffvärde utan utgör en produkt av flera faktorer. Förutom brottets straffvärde bör t.ex. även företags eller företagsledningens anknytning till brottet beaktas. Enligt regeringen är därför en rimlig utgångspunkt att ett företag förtjänar ett högre mått av klander om brottet har begåtts efter uppmuntran av företagsledningen jämfört med den situationen då företagsledningen inte kan lastas för mer än bristande kontroll. Detta synsätt kommer till uttryck redan i den nuvarande lagtexten där ”brottslighetens förhållande till verksamheten” bör beaktas särskilt när företagsbotens storlek ska bestämmas. Den nuvarande lydelsen är väl inarbetad och tydligt definierad i tidigare förarbeten och bör därför i huvudsak behållas. Mot bakgrund av att bedömningen av sanktionsvärdet enligt regeringens förslag bör ske med utgångspunkt i straffvärdet saknas emellertid anledning att hänvisa särskilt till brottslighetens omfattning. De fall som enligt hittillsvarande lydelse varit knutna till brottslighetens omfattning, som t.ex. att brottsligheten bedrivits på ett systematiskt sätt, är sådana som ändå ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. Att hänvisningen till brottslighets omfattning utgår ur lagtexten bör alltså enligt regeringen inte innebära någon ändring i sak. Regeringen ser, i motsats till *Södertörns tingsrätt*, inte heller något behov av att genom en annan lydelse ytterligare lyfta fram brottets förhållande till verksamhetens ledning, styrning eller kontroll.

Även den skada eller fara som brottsligheten har inneburit bör ges en särskild betydelse vid bedömningen av sanktionsvärdet

Att koppla företagsbotens storlek enbart till brottslighetens straffvärde och dess anknytning till verksamheten kan enligt utredningen i vissa fall få mindre önskvärda effekter. Vid sidan av brottslighetens straffvärde och dess anknytning till verksamheten bör enligt betänkandets förslag även den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö särskilt beaktas vid bestämmande av företagsbotens storlek. Genom den särskilda hänvisningen till liv, hälsa eller miljö blir det enligt utredningen möjligt att upprätthålla nuvarande praxis vad gäller arbetsmiljöbrott och miljöbrott utan att det behöver leda till en höjning av företagsbotsnivåerna för andra typer av brott. Sådana brott föranleder ofta

Prop. 2018/19:164 relativt höga företagsbotsbelopp trots att straffvärdet många gånger kan vara begränsat. Utredningens förslag är alltså i denna del i huvudsak motiverat av intresset att säkerställa att nuvarande beloppsnivåer ska kunna upprätthållas trots att det är brottslighetens straffvärde, och inte straffskala, som ska utgöra utgångspunkten för bedömningen av företagsbotens storlek.

Företagsbot kan åläggas för alla former av brott som begåtts i utövningen av t.ex. näringsverksamhet. Sanktionen synes visserligen ha en särskilt påtaglig och praktisk betydelse när det gäller arbetsmiljöbrott och vissa miljöbrott. Som regeringen framhållit i avsnitt 4.2 är det dock angeläget att regleringens inarbetade generella systematik och struktur inte bör förändras om inte uppenbara fördelar står att finna med förändringen. Den hitillsvarande hänvisningen i lagtexten till den skada eller fara som brottsligheten inneburit syftar enligt förarbetena till att betona att dessa omständigheter bör vara grundläggande för bedömningen av företagsbotens storlek. Samtidigt framhålls det att utmätandet av företagsboten bör vara verksamhetsrelaterat snarare än personrelaterat. Subjektiva faktorer, som att brottsligheten begåtts uppsåtligt, bör ges en mindre framträdande betydelse till förmån för mer objektiva faktorer (se prop. 2005/06:59 s. 35 och 62). Detta är något som enligt regeringen även fortsättningsvis bör vara grundläggande för bestämningen av boten.

Med det tillägg som utredningen föreslår skulle bedömningen av brottslighetens allvar, enligt regeringen, riskera att förskjutas från att generellt betona betydelsen av objektiva faktorer framför subjektiva till att markera allvaret av brott mot vissa särskilt angivna intressen. En sådan förändring framstår inte som vare sig önskvärd eller nödvändig. Enligt regeringen kan nuvarande beloppsnivåer väl motiveras med den befintliga hänvisningen till den skada eller fara som brottsligheten inneburit. Regeringen bedömer därför att den nuvarande regleringens inarbetade generella systematik och struktur har större förutsättningar att stå sig över tiden. Den skada eller fara som brottsligheten har inneburit bör därför ges en särskild betydelse vid bedömningen av sanktionsvärdet. Det saknas däremot skäl att specifikt framhålla skadan eller faran för liv, hälsa eller miljö.

Skälig hänsyn bör tas till om företaget tidigare ålagts att betala företagsbot

Vid bestämmande av företagsbotens storlek ska skälig hänsyn tas till om näringsidkaren tidigare har ålagts att betala företagsbot. Enligt förarbetena bör återfall normalt vara en viktigare faktor vid bestämmandet av företagsbotens storlek än vid straffmätning som avser en fysisk person, bl.a. eftersom det inte finns någon möjlighet att förverka villkorligt medgiven frihet när företagsboten bestäms. En tidigare ålagd företagsbot ska dock beaktas endast i försvårande riktning. Att ett företag inte tidigare har ålagts företagsbot utgör alltså inte skäl att sätta ned en företagsbot (prop. 2005/06:59 s. 35 f.).

I ett enskilt fall kan det vara uppenbart att återfallet beror på att företagsledningen nonchalerar förekommande problem i företaget. Enligt regeringen är det då rimligt att det förhållandet återspeglas vid bedömningen av företagsbotens storlek. Regeringen, som kan konstatera att ingen remissinstans invänder mot förslaget, anser följaktligen att företagsboten

7.4 Förhöjd företagsbot

Regeringens förslag: Om sanktionsvärdet är lägre än 500 000 kronor, ska företagsboten bestämmas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet.

Om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor, ska företagsboten för ett större företag bestämmas till det högre belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning ("förhöjd företagsbot"). Företagsboten ska dock högst få bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet.

Med större företag ska avses juridiska personer och enskilda näringsidkare som motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554).

Den finansiella ställningen ska inte beaktas när företagsbotens storlek bestäms för staten, en kommun eller ett landsting.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I betänkandet föreslås att maximibeloppet för företagsboten höjs till 100 miljoner kronor.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget. *Åklagarmyndigheten, Lunds och Umeå tingsrätter* ifrågasätter om det föreslagna beloppet är tillräckligt högt för att verka avskräckande för de allra största företagen och anser i linje med förslag som Åklagarmyndighetens expert i utredningen lämnar i ett särskilt yttrande till betänkandet att det i den fortsatta beredningen bör övervägas om beloppet bör höjas till 500 miljoner kronor. *Umeå tingsrätt* ifrågasätter även om tio miljoner kronor är ett tillräckligt ingripande för företag som inte anses som större företag. Att bedömningen av företagets finansiella ställning ska göras vid tidpunkten för prövningen kan enligt *Göteborgs tingsrätt* medföra vissa praktiska svårigheter i handläggningen eftersom frågan kan befaras uppta en inte obetydlig del av processen där nya omständigheter kan läggas fram i ett mycket sent skede. Att undanta stat, kommuner och landsting från reglerna om förhöjd företagsbot framstår enligt tingsrätten som tveksamt ur konkurrenssynpunkt. Att hänsyn endast ska tas till den juridiska personens finansiella ställning även om företaget ingår i en koncern ifrågasätts av *Umeå tingsrätt*. *Sveriges advokatsamfund*, som lämnar liknande synpunkter, anser att förslaget om att de senaste årsredovisningarna ska ligga till grund för bedömningen och inte ställningen vid tidpunkten för brottet kan sättas i fråga. En mer ändamålsenlig lösning skulle enligt samfundet vara att företagets finansiella ställning ska grundas på en helhetsbedömning där även koncernförhållanden beaktas. *Företagarna* och *Svenskt Näringsliv* m.fl. ifrågasätter om det är motiverat att den förhöjda företagsboten ska omfatta så många företag som blir följden av utredningens förslag och om avgränsningen till brott med ett sanktionsvärde som uppgår till minst 500 000 kr är ändamålsenlig. I stället för betänkandets förslag om att behålla en övre beloppsgräns anser *Transparency International Sverige* att företagsboten

Prop. 2018/19:164 bör bestämmas enligt en viss given andel av omsättningen. Flera remissinstanser, däribland *Svea hovrätt*, *Södertörns tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund*, konstaterar att utredningens förslag innebär att betydande tröskeffekter byggs in i systemet. För att undvika tröskel-effekter bör det därför i den fortsatta beredningen övervägas om ett dagsbotssystem för företag i stället bör införas. *Arbetsmiljöverket* anser att det i den fortsatta beredningen bör övervägas om den förhöjda företagsboten bör bestämmas på grundval av någon annan omständighet än företagets egna kapital. *Stockholms universitet* efterlyser en fördjupad diskussion om de eventuella negativa effekter som kan följa av att staten, kommunerna och landstingen inte omfattas av bestämmelserna om förhöjd företagsbot.

Skälen för regeringens förslag

Företagets finansiella ställning bör beaktas när det är fråga om ett större företag och brottsligheten är särskilt klandervärd

Regeringen gör i avsnitt 7.2 bedömningen att företagsbotsnivåerna bör höjas i vissa fall och att detta bör tillgodoses genom att ett företags finansiella ställning ges betydelse vid bestämmandet av företagsbotens storlek (förhöjd företagsbot). En första fråga blir då i vilka fall företagets finansiella ställning bör tillmätas betydelse. I likhet med *Åklagarmyndigheten* anser regeringen att det finns anledning att skilja på de fall där brottsligheten ger anledning till mycket starkt klander mot företaget och de fall där behovet av klander inte är lika starkt. Behovet av att ge företagets finansiella ställning betydelse för storleken på företagsboten framstår i de senare fallen som påtagligt mindre. Eftersom ett system där företags betalningsförmåga ska bedömas kan leda till omfattande och resurskrävande utredningar finns det enligt regeringen anledning att begränsa sådana utredningar till de fall där brottsligheten ger anledning till mycket starkt klander. På så sätt kan de kostnadsökningar och praktiska besvär som framtagandet av nödvändigt ekonomiskt underlag kan innebära undvikas i det stora flertalet ärenden.

Svea hovrätt och *Södertörns tingsrätt* påpekar att förslag som innebär att betalningsförmågan endast tillmätas betydelse vid allvarligare brottslighet leder till att tröskeffekter byggs in i systemet och anser därför att det i den fortsatta beredningen bör övervägas om ett dagsbotssystem för företag i stället bör införas. Regeringen kan visserligen konstatera att det är ofrånkomligt att ett system av nu aktuellt slag innebär att vissa tröskel-effekter byggs in i systemet. Samtidigt måste dessa nackdelar ställas mot såväl intresset av att särskilt klandervärda fall möts av tillräckligt ingripande samhälleliga reaktioner som regeringens strävan att regleringens inarbetade generella systematik och struktur inte bör förändras om inte uppenbara fördelar står att finna med förändringen. Även om ett dagsbotssystem för företag kan framstå som tilltalande innebär en sådan lösning emellertid att det alltid – även i fråga om mindre företag – måste företas fullständiga utredningar om företagets ekonomi. Sådana utredningar kan vara både omfattande och komplicerade. För brottslighet som inte är av särskilt allvarligt slag framstår det som rimligt att bötesbeloppet blir det samma oberoende av företagets betalningsförmåga. På motsvarande sätt är också bötessystemet för fysiska personer konstruerat med uppdelningen i

penningböter och dagsböter. Sammantaget anser regeringen att den föreslagna lösningen är att föredra framför ett traditionellt dagsbotssystem för företag. Skulle viss brottslighet sanktionsvärdemässigt ligga vid den nedre gränsen för förhöjd företagsbot och företaget ha så stark finansiell ställning att tröskeeffekten av att brottet föranleder förhöjd företagsbot blir orimlig bör det dock ytterst, som regeringen återkommer till i avsnitt 7.5, finnas en möjlighet att jämka företagsboten.

Det avgörande skälet för att ge den finansiella ställningen betydelse när företagsbotens storlek bestäms är att säkerställa att om likartade brott begås i verksamheten hos två olika företag med olika ekonomiska förutsättningar så ska företagsboten också göras lika kännbar för båda företagen. Även om större företag inte alltid är ekonomiskt välmående råder det enligt regeringen inte något tvivel om att deras finansiella ställning i allmänhet är starkare än mindre företags. Därmed är de också, typiskt sett, mindre känsliga för företagsbot av den storlek som i dag kan komma i fråga. Detta talar för att större företag bör omfattas av ett system där en, i förhållande till i dag, förhöjd företagsbot kan komma i fråga. När det gäller mindre företag torde däremot redan företagsbotsbelopp inom nuvarande spann – upp till tio miljoner kronor – vara tillräckligt ingripande.

Regeringens förslag innebär därmed att företags finansiella ställning får betydelse vid bestämmande av företagsbotens storlek för större företag. De mindre företagen bör, liksom i dag, kunna åläggas företagsbot på mellan fem tusen kronor och tio miljoner kronor. Dessa belopp bör, som utgångspunkt, gälla även för större företag. När det gäller brottslighet som ger anledning till särskilt starkt klander mot företaget bör emellertid större företag kunna åläggas en ”förhöjd företagsbot”. Regeringen bedömer att ett sådant system har betydande fördelar. Avgränsningen till större företag och särskilt klandervärd brottslighet leder också till att de problem som det kan innebära att bestämma företagsboten med beaktande av företagets finansiella ställning kan begränsas.

Ett företags finansiella ställning bör föranleda en förhöjd företagsbot först om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor

Enligt regeringen bör företagsboten kunna bestämmas till ett högre belopp än vad som motsvaras av sanktionsvärdet när brottsligheten ger anledning till en särskilt hög grad av klander mot företaget. En första fråga blir därför vilka fall som är så pass klandervärda att de bör kunna leda till en förhöjd företagsbot. Till skillnad från bl.a. *Svenskt Näringsliv* ser regeringen det som naturligt att i detta sammanhang, med beaktande av sanktionsskalans utformning, anse sådan brottslighet som har ett sanktionsvärde om 500 000 kronor eller mer som ”särskilt klandervärd”. Ett gränsvärde om 500 000 kronor säkerställer också att den finansiella ställningen behöver beaktas endast i de allvarligaste fallen. Även i det här avseendet synes därför ett gränsvärde om 500 000 kronor som lämpligt även för de fall där en gemensam företagsbot ska bestämmas för flera brott.

Maximibeloppet för företagsboten bör höjas till 500 miljoner kronor

Företagsbotssystemets nuvarande sanktionsnivåer kan, för ett litet företag med svag finansiell ställning, innebära att företagsboten blir mycket kännbar. Samtidigt kan motsvarande belopp för ett stort företag med stark

finansiell ställning framstå som obetydligt. Det är inte svårt att föreställa sig situationer där en företagsbot om tio miljoner kronor inte utgör ett tillräckligt högt belopp. I Sverige finns t.ex. ett flertal mycket stora företag som ofta ingår i affärssuppgörelser som rör betydligt större belopp. I förhållande till dessa företag är det för regeringen uppenbart att företagsbotens nuvarande maximibelopp är för lågt för att vara effektivt och avskräckande i den mening som generellt avses i internationella rättsakter. OECD har också uttryckt oro för att den låga sanktionsnivån kan medföra att företag räknar in företagsboten som en ren affärskostnad. Trots att OECD:s kritik endast gäller sanktionerna mot juridiska personer i förhållande till bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsrelationer anser regeringen att kritiken är relevant även i förhållande till andra brott. Även andra brott kan ge företag så stora ekonomiska fördelar att företagsbotens nuvarande maximinivå om tio miljoner kronor inte är tillräcklig för dessa brott. Regeringen kan vidare konstatera att Financial Action Task Force (FATF) i sin utvärdering av Sveriges arbete mot penningtvätt och terrorismfinansiering bedömt att de svenska företagsbotsnivåerna är för låga. Även det förhållandet att motsvarande maximibelopp i flera andra europeiska länder är avsevärt högre talar för att det svenska maximibeloppet bör höjas.

Företagsboten är en repressiv sanktion av ekonomisk karaktär som tjänar samma syfte som straff. Vid valet mellan att företagsboten ska ha en bestämd beloppsgräns eller att, som *Transparency International Sverige* föreslår, företagsbotens storlek bestäms enligt en viss given andel av omsättningen anser regeringen att utformningen av systemet bör ta sin utgångspunkt i straffrättens allmänna principer om rättssäkerhet och förutsebarhet. Även om ett företagsbotssystem utan någon fast övre gräns för sanktionens storlek bl.a. har fördelen av att ha en påtagligt avskräckande effekt anser regeringen att kraven på rättssäkerhet och förutsebarhet bör ges ett betydande genomslag i reformen. I det ligger även att en fast övre gräns kan förväntas bidra till en mer enhetlig rättstillämpning. Företagsboten bör därför även fortsättningsvis ha en tydlig maximigräns. Frågan är då närmast till vilket belopp den övre gränsen för företagsbot bör sättas.

Inte sällan rör exempelvis offentliga upphandlingar av stora infrastrukturella projekt mycket stora ekonomiska värden och sker i knivskarp internationell konkurrens. Företag som förekommer i sådana sammanhang har många gånger en sådan betydande finansiell styrka att en eventuell företagsbot – om möjligheten till avkastning är tillräckligt stor – kan räknas in i affärsrisken. För regeringen är det angeläget att företagsboten utgör en tillräckligt ingripande sanktion även för de allra största företagen. Såväl trovärdigheten för företagsbotssystemet som kravet på ekvivalens förutsätter att företagsboten uppfattas som ingripande även för företag med en mycket stark finansiell ställning. I betänkandet föreslås att maximibeloppet för företagsboten höjs till 100 miljoner kronor. Vid bedömningen av maximibeloppets storlek bör enligt regeringen beaktas vilka sanktioner som kan följa för överträdelser av andra regelverk än straffrätten. För t.ex. konkurrensskadeavgiften gäller som enda begränsning av avgiftens storlek att den inte får bestämmas högre än tio procent av företagets omsättning föregående räkenskapsår. Motsvarande gäller för t.ex. sanktionsavgifter enligt lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse. Även om det vid jämförelsen med andra rättsområden bör beaktas att dessa sanktioner

ofta även fyller en vinsteliminering funktion, en funktion som inom straffrätten fylls av förverkandesanktionen, framstår det inte som rimligt att straffrätten – som är samhällets yttersta verktyg och avsett för de mest klandervärda fallen – är väsentligt mindre ingripande än vad som gäller för överträdelser på andra rättsområden. Regeringen anser i likhet med *Åklagarmyndigheten*, *Lunds* och *Umeå tingsrätter* även att det kan sättas i fråga om det i betänkandet föreslagna beloppet utifrån dessa krav utgör en tillräckligt ingripande sanktion för de allra största företagen. För att företagsbotsregleringen även på sikt ska leva upp till Sveriges internationella åtaganden – och i synnerhet de där uppställda kraven på att sanktionerna ska vara effektiva, proportionella och avskräckande – bör den övre gränsen för företagsbot i stället sättas till 500 miljoner kronor. Det innebär alltså att företagsboten ska bestämmas till ett upp till femtio gånger högre belopp för ett mycket stort företag än för ett litet. Att betalningsförmågan i vissa fall bör kunna tillmätas en så stor betydelse framstår enligt regeringen inte som orimligt. Beträffande dagsböter är motsvarande skillnad tjugo gånger (en dagsbot bestäms till lägst femtio och högst ett tusen kronor). De skillnader som kan finnas mellan de största och minsta företagen torde vara större än motsvarande skillnader mellan fysiska personer. Dessa skillnader bör då även kunna komma till uttryck när företagsboten bestäms.

Avgränsningen av ”större företag” bör överensstämma med definitionen av större företag i årsredovisningslagen

Som framgår ovan bör förhöjd företagsbot endast komma i fråga för allvarliga brott som begås i utövningen av verksamhet som bedrivs av större företag. Frågan är då vad som i detta sammanhang ska utgöra ett ”större företag”.

Utredningen föreslår att sådana företag som omfattas av definitionen av större företag i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554) bör kunna åläggas förhöjd företagsbot. Med större företag avses här dels företag vars överlåtbara värdepapper är upptagna till handel på en reglerad marknad eller en motsvarande marknad utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (”noterade företag”), dels företag som uppfyller mer än ett av följande villkor:

- a) medelantalet anställda i företaget har under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 50,
- b) företagets redovisade balansomslutning har för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 40 miljoner kronor,
- c) företagets redovisade nettoomsättning har för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 80 miljoner kronor.

En fördel med denna avgränsningsmetod – jämfört med en avgränsning som enbart beaktar nettoomsättningen – är att den innehåller flera parametrar och därmed kan förväntas att vara mer rättvisande. Även om metoden inte nödvändigtvis speglar företagets faktiska betalningsförmåga eller utgör ett rättvist mått på företagets finansiella ställning anser regeringen, i likhet med *Åklagarmyndigheten*, att avgränsningen är att föredra framför en ren nettoomsättningsgräns. Kriterierna i 1 kap. 3 § årsredovisningslagen är etablerade, vedertagna och enkla att tillämpa. Det

Prop. 2018/19:164 är dock inte i sig tillräckligt för att dessa kriterier bör läggas till grund för bedömningen av vilka företag som bör kunna åläggas en förhöjd företagsbot.

Av större betydelse är i stället vilka företag som kommer att omfattas av regleringen. ”Större företag” enligt de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen har normalt en stark finansiell ställning och deras ekonomiska förhållanden avviker starkt från vad som gäller för det typiska småföretaget. *Företagarna* och *Svenskt Näringsliv* ifrågasätter behovet av att låta samtliga större företag, enligt kriterierna som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen, omfattas av bestämmelserna om förhöjd företagsbot. En tillämpning av dessa kriterier skulle innebära att även företag – som enligt EU:s redovisningsdirektiv utgör medelstora företag – omfattas av reglerna om förhöjd företagsbot vilket i praktiken innebär en repressionshöjning i systemet. De anser därför att det bör övervägas om avgränsningen av ”större företag” i stället bör utgå ifrån definitionen i 6 kap. 10 § årsredovisningslagen av företag som ska lämna hållbarhetsrapport.

Som regeringen framhållit ovan innebär ett system där företags finansiella ställning ges betydelse när företagsbotens storlek bestäms att effekten av företagsboten i större utsträckning kan bli lika ingripande för såväl det svagare som det starkare företaget. I likhet med vad som anförs i utredningen anser regeringen att de företag som antingen är noterade eller uppfyller mer än ett av de övriga villkoren enligt 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen får anses så pass stora att de, typiskt sett, har en avsevärt starkare finansiell ställning än de minsta företag som kan åläggas företagsbot. Med dessa utgångspunkter ser regeringen det som motiverat att låta samtliga företag som är noterade eller uppfyller fler än ett av de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen, omfattas av bestämmelserna om förhöjd företagsbot. En annan sak är att storleken på företagsboten bör bestämmas så att den blir högre ju starkare företags finansiella ställning kan antas vara.

Även om företags verksamhet är uppdelad på filialer och brottsligheten har skett inom ramen för en viss filial, så bör det vara den juridiska personens förhållanden som avgör om en förhöjd företagsbot bör kunna komma i fråga. Detta framstår som naturligt med hänsyn till att filialen enbart är en del av den juridiska personen och aldrig själv kan vara föremål för en talan om företagsbot. Och om den juridiska personen ingår i en koncern, bör det – av motsvarande skäl – vara den juridiska personens förhållanden, och inte koncernens förhållanden, som läggs till grund för bedömningen av om en förhöjd företagsbot ska bestämmas.

En nackdel med en sådan lösning, vilket *Sveriges advokatsamfund* och *Umeå tingsrätt* påpekar, är visserligen att verksamhetens struktur kan få större betydelse än vad som kan synas vara befogat. I ett fall kan en verksamhet med flera rörelsegrenar bedrivas inom en och samma juridiska person. I ett annat fall kan en till art och omfattning snarlik verksamhet vara uppdelad på flera bolag inom en koncernstruktur. Effekten kan bli att verksamheten i det första fallet, men inte i det andra, blir att bedöma enligt reglerna för ”större företag”. Att med den precision som krävs av straffrättslig lagtext i detalj ange t.ex. hur en koncerns ekonomiska ställning ska beaktas är förenat med betydande svårigheter talar visserligen för en mer

allmänt hållen reglering om vilka företag som ska omfattas av bestämmelserna om förhöjd företagsbot. Samtidigt måste regleringen vara lätt att tillämpa. Även enskildas berättigade förväntningar på en tydlig lagstiftning som inte leder till osäkerhet om hur företagsbotsregleringen ska tillämpas måste vägas in i bedömningen. En lösning som utgår från koncernens storlek skulle dessutom göra det nödvändigt att beräkna bl.a. koncernens omsättning, en beräkning som kan bli resurskrävande om moderföretaget i koncernen – såsom numera ofta är fallet – inte behöver upprätta någon koncernredovisning. Vid en sammantagen bedömning anser regeringen, i likhet med utredningen, att övervägande skäl talar för att det är den juridiska personens förhållanden som avgör om en förhöjd företagsbot bör kunna komma i fråga.

Bedömningen av om ett företag är att anse som ett större företag bör ske på grundval av företagets två senaste årsredovisningar

Av 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen framgår att det är uppgifter från de två senaste räkenskapsåren som ska ligga till grund för bedömningen av om ett företag under ett visst räkenskapsår är att bedöma som ett större företag. I praktiken blir det uppgifterna i årsredovisningarna för dessa år som blir bestämmande. Enligt regeringen är det naturligt att detsamma bör gälla i detta sammanhang. En särskild fråga är dock om beräkningen ska ske med utgångspunkt från gärningstillfället (och således de vid den tidpunkten senast upprättade årsredovisningarna) eller med utgångspunkt från tidpunkten för dom respektive strafföreläggande.

En nackdel med att knyta bedömningen till det år som brottsligheten begicks är att brottsligheten kan ligga förhållandevis långt tillbaka i tiden. Bedömningen kan då komma att grundas på uppgifter som är mycket gamla. Enligt regeringen är det inte lämpligt att använda gamla siffror vid bedömningen, eftersom de i allmänhet ger en föråldrad bild av företagets förhållanden. I stället bör frågan avgöras på grundval av uppgifter som vid tidpunkten för dom/strafföreläggande är så aktuella som möjligt. En ordning som utgår från förhållandena vid domstillfället skulle alltså enligt regeringen bidra till att säkerställa att systemet upplevs som rättvist och till att den företagsbot som döms ut blir rimlig i förhållande till företagets faktiska betalningsförmåga. De praktiska svårigheter som kan uppstå i handläggningen om att nya omständigheter rörande företagets ekonomiska ställning kan läggas fram i ett mycket sent skede av processen, vilket *Göteborgs tingsrätt* lyfter fram, bedömer regeringen som förhållandevis begränsade och utgör inte skäl att utforma regleringen på något annat sätt.

Om det inte finns några tillgängliga årsredovisningar, bör det i princip ankomma på åklagaren att visa att förutsättningarna för att ålägga en förhöjd företagsbot ändå är uppfyllda. I de företag som det nu är fråga om torde det dock i realiteten aldrig saknas årsredovisningar.

Som framgår ovan är ”noterade företag” alltid att anse som större företag. När det gäller frågan om ett företag är att bedöma som ett större företag med anledning av att det är noterat bör förhållandena vid tidpunkten för domen eller utfärdande av strafföreläggandet vara avgörande.

Som regeringen framhåller i avsnitt 4.2 är en av utgångspunkterna för översynen att företagsboten för lika allvarliga brott ska vara lika kännbar. En företagsbot, som åläggs med anledning av att särskilt klandervärd brottslighet har begåtts i utövningen av ett företags verksamhet, ska drabba lika hårt vare sig företaget har en mycket stark finansiell ställning eller har mer begränsade ekonomiska resurser. Storleken på företagsboten bör därför i dessa fall bestämmas i relation till företagets finansiella ställning. Innan den förhöjda företagsboten bestäms, måste därför en utredning om företagets finansiella ställning genomföras.

Enligt regeringen väger intresset av en tydlig lagstiftning som inte leder till osäkerhet om hur företagsbotsregleringen ska tillämpas mycket tungt. Enskilda måste på ett enkelt sätt kunna bilda sig en uppfattning om hur företagsbotens storlek i dessa fall återspeglar företagets finansiella ställning. Redan av lagtexten bör det därför framgå att företagsboten ska bestämmas till det högre belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning och att företagsboten högst får bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet (maximalt 500 miljoner kronor).

Kraven på förutsebarhet och tydlighet medför vidare att bedömningen, samtidigt som den bör vara rättvisande och ge tillräckligt utrymme för att beakta omständigheterna i det enskilda fallet, bör utgå från kriterier som är relativt enkla att fastställa.

Ett alternativ är att, som utredningen föreslår, utgå från företagets egna kapital vid bedömningen av företagets finansiella ställning. Det egna kapitalet kan beskrivas som skillnaden mellan ett företags tillgångar och skulder och redovisas i årsredovisningens balansräkning. Storleken på det egna kapitalet ger enligt regeringen en rättvisande bild av företagets finansiella ställning. Det kan sägas ge en god uppskattning av bolagets betalningsförmåga och det är den förmågan som bör vara styrande för botens storlek. I undantagsfall kan det visserligen förekomma att speciella förhållanden eller poster i balansräkningen gör underlaget mindre rättvisande i någon del. I sådana speciella fall bör det kunna avhjälpas genom att man då tar hänsyn till andra omständigheter som direkt eller indirekt speglar företagets finansiella ställning, t.ex. verksamhetens resultat och soliditet. I någon mån bör det också kunna beaktas om en stor del av företagets tillgångar är låsta i icke-realiserbara tillgångar, t.ex. en produktionsanläggning, eller om företaget måste ha ett särskilt stort eget kapital med anledning av bestämmelser om kapitalkrav.

Ett annat sätt att bestämma botens storlek skulle kunna vara att utgå från företagets omsättning. Ett sådant tillvägagångssätt för att bestämma storleken på avgifter förekommer inom flera olika områden, t.ex. i fråga om konkurrensskadeavgift och marknadsstörningsavgift. Inom straffrätten finns dock inga sådana exempel och de befintliga regleringar som förekommer i ett andra sammanhang utgör inget vägande argument för att välja omsättningen som utgångspunkt.

Regeringen, som kan konstatera att samtliga remissinstanser godtagit utredningens förslag, anser alltså att bedömningen av i vilken omfattning

som företagsboten ska höjas främst bör grundas på storleken av företags egna kapital. Prop. 2018/19:164

Bedömningen av företags finansiella ställning bör grundas på förhållandena vid tidpunkten för domen eller utfärdandet av straffföreläggande. Liksom vid bedömningen av om ett företag är att bedöma som större bör därför de senast tillgängliga uppgifterna ligga till grund för bedömningen. Bedömningen av den finansiella ställningen kan normalt ske med ledning av uppgifter i företags senaste årsredovisning. Någon gång kan det, för att bedömningen inte ska bli missvisande, vara motiverat att se även till förhållandena under tidigare räkenskapsår. Så kan vara fallet om företaget gör det sannolikt att storleken på det egna kapitalet för närmast föregående räkenskapsår i huvudsak berodde på tillfälliga omständigheter. Vidare kan undantagsvis företags finansiella ställning ha förändrats väsentligt i tiden efter den senast tillgängliga årsredovisningen. I sådana fall bör det ankomma på den som påstår att uppgifterna i ett företags årsredovisning är missvisande eller inaktuella att lägga fram utredning som visar att företags faktiska finansiella ställning är en annan än den som framgår av årsredovisningen.

Den finansiella ställningen bör inte beaktas när företagsbotens storlek bestäms för staten, kommuner och landsting

Regeringens förslag innebär, som framgår av avsnitt 6.2, att bestämmelserna om företagsbot kommer att träffa även viss verksamhet som bedrivs av staten, landstingen eller kommunerna, i synnerhet verksamhet inom vård, skola och omsorg. Staten, landstingen och många kommuner har så stor balansomslutning och omsättning att det kan synas naturligt att i detta sammanhang jämställa dem med t.ex. större aktiebolag.

Ett skäl för att ge den finansiella ställningen betydelse när företagsbotens storlek bestäms är att det ökar förutsättningarna för att motverka de vinstintressen som kan ligga bakom allvarlig brottslighet. Några egentliga vinstintressen förekommer emellertid inte inom den verksamhet som staten, kommuner eller landsting bedriver, även om det alltid ska finnas ett intresse av att hålla nere kostnaderna i verksamheten. Enligt regeringen är skälen för att låta den finansiella ställningen få betydelse för företagsbotens storlek därmed inte lika starka som i fråga om privata verksamhetsutövare. Visserligen kan det, som *Göteborgs tingsrätt* påpekar, ur konkurrenssynpunkt framstå som ändamålsenligt att även staten, landstingen och kommunerna kan omfattas av bestämmelserna om förhöjd företagsbot. Men eftersom sedvanliga företagsekonomiska överväganden inte låter sig göras i den offentliga verksamheten skulle det enligt regeringen vara förenat med betydande svårigheter att bedöma den finansiella ställningen för staten, landstingen och kommunerna. Ett maximibelopp om tio miljoner kronor ligger också väl i linje med nivåerna på de belopp som kan påföras myndigheter i upphandlingsskadeavgift och vid allvarigare överträdelser av dataskyddsförordningen.

Regeringen anser vid en sammantagen bedömning att den finansiella ställningen inte bör beaktas när företagsbotens storlek bestäms för staten, kommuner eller landsting och att dessa rättssubjekt alltså inte bör kunna åläggas en förhöjd företagsbot. Det bör understrykas att det nu sagda gäller endast sådan verksamhet som bedrivs direkt av staten, kommuner och

Prop. 2018/19:164 landsting. Däremot bör givetvis ett statligt, kommunalt eller landstingskommunalt bolag kunna åläggas en förhöjd företagsbot, om det motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen.

7.5 Jämkning och eftergift

Regeringens bedömning: Det föreslagna sättet att bestämma företagsbotens storlek ger inte anledning att ändra de nuvarande jämnings- och eftergiftsbestämmelserna i 36 kap. 10 § brottsbalken.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna delar eller har ingenting att invända mot bedömningen. Som en följd av förändringarna avseende särskilt klandervärd brottslighet framhåller *Åklagarmyndigheten* betydelsen av jämningsreglerna som en garant för att oskäligen resultat kan undvikas.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringens förslag innebär att ett företags finansiella ställning i vissa fall kommer att ha stor betydelse för bestämmandet av företagsbotens storlek. Enligt den nuvarande regleringen ska näringsidkarens betalningsförmåga endast undantagsvis ges betydelse i fråga om jämkning och eftergift. Frågan är då om det mot bakgrund av de föreslagna ändringarna finns skäl att öka möjligheterna att tillmäta företagets betalningsförmåga betydelse för frågan om jämkning och eftergift.

I de förhållandevis få fall där förhöjd företagsbot kan komma i fråga ska företagsboten bestämmas bl.a. med utgångspunkt i företagets finansiella ställning. Att sanktionen bestäms med utgångspunkt i företagets finansiella ställning ger enligt regeringen möjlighet att komma fram till en med hänsyn till företagets ekonomiska förhållanden rimlig företagsbot. Jämningsinstitutet kan dock, som *Åklagarmyndigheten* påpekar, ses som en sista garant för att stötande eller obilliga resultat kan undvikas. En särskild fråga är hur de tröskeleffekter som kan uppkomma till följd av systemet med förhöjd företagsbot bör hanteras. Skulle viss brottslighet sanktionsvärdemässigt ligga vid den nedre gränsen för förhöjd företagsbot och företaget ha så stark finansiell ställning att tröskeleffekten av att brottet föranleder förhöjd företagsbot blir orimlig bör det ytterst finnas en möjlighet att jämka företagsboten. Det bör emellertid inte vara så att jämkning schablonmässigt ska ske så snart företaget har en stark finansiell ställning och brottet sanktionsvärdemässigt ligger vid nedre gränsen för förhöjd företagsbot. En individuell prövning med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet måste alltid ske. Regeringen bedömer att den nuvarande generella regleringen kan tillgodose det intresset. Mot den bakgrunden anser regeringen att det saknas skäl att utöka jämnings- eller eftergiftsmöjligheterna.

8 Förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret

8.1 Nuvarande reglering

När reglerna om företagsbot infördes utformades de så att den straffrättsliga påföljden gavs företräde framför företagsboten. Samordningen skulle därmed ske vid bestämmandet av företagsboten. Genom de lagändringar som genomfördes 2006 utvidgades tillämpningsområdet för företagsboten till att omfatta även mindre allvarlig brottslighet som sker inom ramen för näringsverksamhet. I förarbetena till 2006 års reform behandlades förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret. Slutsatsen var att företagsboten i stället bör ha företräde framför det individuella straffansvaret vid viss mindre allvarlig brottslighet (prop. 2005/06:59 s. 43–45). Företagsboten gjordes därför till den primära sanktionen för brott som begås av oaksamhet och inte kan föranleda annan påföljd än böter, vilket kommer till uttryck i den särskilda åtalsprövningsregeln i 36 kap. 10 a § brottsbalken. Beträffande den allvarligare brottsligheten uttalas att det sedan tidigare gäller att såväl individuellt straffansvar som företagsbot kan utkrävas för mer allvarliga överträdelse (samma prop. s. 44). Några uttryckliga bestämmelser som, direkt eller indirekt, reglerade förhållandet mellan påföljd och företagsbot vid brottslighet av allvarligare slag infördes däremot inte.

Även om några bestämmelser som reglerar förhållandet mellan påföljd och företagsbot vid allvarligare brottslighet aldrig infördes uttalas i propositionen i anslutning till slopandet av den tidigare grunden om jämkning av företagsboten när någon samtidigt döms till påföljd för brott, att frågor om sanktionskumulation bör – i motsats till vad som tidigare gällde – beaktas vid bestämmandet av påföljd för den enskilde. En reglering som innebär att förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret i första hand ska beaktas vid bestämmandet av företagsboten kunde innebära att delägare i fåmansbolag på ett omotiverat sätt gynnas av att den delägare som hade begått ett brott dömdes till påföljd för brottet. Det förhållandet ansågs tala för att sanktionskumulationen skulle beaktas vid påföljdsbestämningen. Om det i ett enskilt fall skulle visa sig att det inte är möjligt att uppnå rimliga resultat genom att med stöd av 29 kap. 5 § brottsbalken sätta ned den påföljd som den enskilde döms till konstateras dock att möjligheter finns att använda den mer generella jämningsgrund som finns i 36 kap. 10 § första stycket 4 brottsbalken, dvs. att det annars finns särskilda skäl för jämkning av företagsboten (samma prop. s. 38 f.).

Utgångspunkten efter 2006 års reform är alltså att behovet av sanktionskumulation ska beaktas när påföljden bestäms.

Regeringens bedömning: Åtalsprövningsregeln i 36 kap. 10 a § brottsbalken bör inte ändras.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser delar eller har inte något att invända mot utredningens bedömning. *Åklagarmyndigheten* och *Eko-brottsmyndigheten* framhåller dock behovet av att klargöra åtalsprövningsregelns innebörd för en fysisk person när ett företag i ljuset av att dubbelprövningsförbudet enligt Europakonventionen och EU:s rättighetsstadga hindrar att ett företag åläggs företagsbot när det redan finns ett lagakraftvunnet avgörande där företaget ålagts en administrativ sanktion.

Skälen för regeringens bedömning: Brottsbalken innehåller flera bestämmelser som syftar till att undvika att den samlade reaktionen på ett brott blir oproportionerligt sträng vid bruk av mer än en sanktion. Vissa sådana bestämmelser finns i 29 kap. 5 § första stycket 6 och 7 brottsbalken. En mera allmän bestämmelse om sanktionskumulation finns i 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken. Enligt denna ska rätten vid straffmätningen i skäligen omfattning beakta om ett straff, utmätt efter brottets straffvärde, skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet.

En sammanjämkning av en straffrättslig påföljd och en annan sanktion kan i princip ske på två olika sätt. Antingen sätts påföljden eller den andra sanktionen ned. Det förra gäller t.ex. som utgångspunkt när den andra sanktionen är utvisning eller någon förvaltningsrättslig sanktion som indragning av tillstånd eller disciplinpåföljd av offentligrättslig natur. I dessa fall jämkas påföljden nedåt, om den samlade reaktionen annars skulle bli för sträng. Lagstiftaren har intagit samma ståndpunkt när den andra sanktionen är företagsbot. I andra fall, t.ex. när den andra sanktionen är förverkande, är utgångspunkten i stället den motsatta. Det blir då den andra sanktionen, och inte påföljden, som sätts ned. I de förra fallen hanteras följaktligen sanktionskumulationen vid påföljdsbestämningen och i de senare fallen vid bestämmandet av den andra sanktionen.

Det är naturligt att reglerna om påföljd och företagsbot samordnas så att de inte leder till en omotiverat sträng sammantagen reaktion för den enskilde. Den samordningen kan ske på olika sätt. Vid valet av vilken modell som bör användas, måste det beaktas att olika modeller ger skilda effekter, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

Åtalsprövningsregeln i 36 kap. 10 a § brottsbalken innebär att företagsbot utgör den primära straffrättsliga sanktionen för brott som kan föranleda en talan om företagsbot och har begåtts av oaktsamhet och inte kan antas föranleda annan påföljd än böter. Erfarenheterna av åtalsprövningsregeln har visat sig vara goda, bl.a. eftersom den ger möjlighet att spara utredningsresurser. I de fall där bestämmelsen är tillämplig kan därför åklagare begränsa sitt arbete till frågan om företagsbot och behöver inte lägga tid och resurser på att identifiera en enskild gärningsman. Som regeringen konstaterade i samband med åtalsprövningsregelns införande kan en sanktion mot företaget vidare vara effektivare än en sanktion mot enskilda personer som verkar inom företaget. Lagöverträdelse som sker inom ett

företags verksamhet beror inte sällan på brister som är hänförliga till företagets organisation. En sanktion som riktar sig direkt mot företaget skulle därför kunna ge ett incitament att organisera verksamheten på ett sätt som motverkar överträdelser (jfr prop. 2005/06:59 s. 44). I likhet med vad som anfördes i 2006 års reform anser regeringen att det i just dessa fall finns goda skäl att normalt låta enbart företaget, och inte den enskilde, bära det primära straffrättsliga ansvaret för brottet. Regeringen kan i likhet med *Lunds tingsrätt* och *Stockholms kommun* konstatera att en naturlig följd av förslaget i avsnitt 6.2, om att tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot ska utvidgas, är att det individuella straffansvaret för personer i offentlig förvaltning som huvudregel begränsas till fall av uppsåtliga brott och där påföljden inte kan stanna vid böter.

Mot den bakgrunden – och med beaktande av att ingen av remissinstanserna har någon invändning mot utredningens bedömning – anser regeringen att åtalsprövningsregeln i 36 kap. 10 a § brottsbalken inte bör ändras. I och med att någon förändring av lagtexten inte görs saknas enligt regeringen förutsättningar att på sätt som *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* efterfrågar, klargöra hur lagstiftningen ska tillämpas i vissa särskilda situationer.

8.3 Sanktionskumulation

Regeringens förslag: Det införs en särskild bestämmelse om att företagsboten ska kunna jämkas eller efterges om företagets ägare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten för honom eller henne skulle bli oproportionerligt sträng.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det. *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* understryker dock att jämkning av företagsboten för aktiebolag endast bör komma i fråga i undantagsfall. *Ekobrottsmyndigheten*, som delar bedömningen att utgångspunkten bör vara att både straff och företagsbot bör utdömas fullt ut, framhåller vidare vikten av att det förtydligas att jämkning av företagsboten för aktiebolag endast bör komma i fråga i särskilda undantagsfall. *Sveriges advokatsamfund*, som i huvudsak ställer sig positiv till utredningens förslag, anser att det även bör övervägas att införa en jämningsbestämmelse som tar sin utgångspunkt i situationer där företaget i och för sig vidtagit lämpliga och erforderliga åtgärder för att förebygga brottet men att brott ändå har begåtts av en person i ledande ställning genom ett pliktstridigt agerande. Enligt samfundet bör det även övervägas om en företagsbot ska kunna jämkas för det företag som, på motsvarande sätt som en tilltalad, i något väsentligt hänseende påskyndar eller underlättar åklagarens utredning om företagsbot.

Skälen för regeringens förslag

2006 års lagändringar har inte fått önskat genomslag

Företagsbot ska, beträffande brott som begåtts av oaksamhet och som inte kan antas leda till annan påföljd än böter, vara den primära straffrättsliga

Prop. 2018/19:164 sanktionen vilket kommer till uttryck i åtalssprövningsregeln i 36 kap. 10 a § brottsbalken. Regeln får till följd att sådana brott normalt endast föranleder företagsbot.

I andra avseenden är rättsläget mer osäkert. Uttalanden i förarbetena till 2006 års reform visar att lagstiftarens avsikt var att samordning av påföljd och företagsbot i första hand ska ske när påföljden bestäms och hanteras genom att denna sätts ned och att det endast undantagsvis skulle bli aktuellt att jämka eller efterge företagsboten. Regeringen kan dock konstatera att 2006 års lagändringar inte fått önskat genomslag i praxis. Den av lagstiftaren förordade ordningen har också visat sig leda till problem i rätts-tillämpningen.

Ett problem som lyfts fram i rättsfallet NJA 2012 s. 826 gäller möjligheten att på ett rimligt sätt ”räkna av” en ålagd företagsbot från ett fängelsestraff. I målet konstaterade Högsta domstolen bl.a. att om en företagsbot för en enskild näringsidkare – som har ägnat sig åt oseriös verksamhet – skulle beaktas på så sätt att fängelsestraffet sattes ned eller ersattes av ett bötesstraff, skulle det i praktiken kunna innebära ett rent bortfall av straffrättslig reaktion. Sannolikheten för att det i dessa fall skulle vara möjligt att driva in företagsboten är i allmänhet liten. I rättsfallet fann Högsta domstolen att när det brott som ligger till grund för ett beslut om företagsbot har begåtts av en enskild näringsidkare och föranleder fängelse bör den straffrättsliga påföljden ges företräde. Av rättsfallet framgår däremot inte hur fall där en icke frihetsberövande påföljd kan väljas eller där brottet begåtts inom ramen för t.ex. ett fåmansbolags verksamhet ska bedömas.

Hur frågan ska hanteras när en enskild näringsidkare gjort sig skyldig till brottslighet som föranleder fängelse har visserligen klagjorts av Högsta domstolen. Regeringen kan emellertid konstatera att det inte finns någon klar praxis för de fall där andra påföljder än fängelse är aktuella eller när näringsverksamheten har bedrivits av en juridisk person. Frågan om samordning mellan straffpåföljd och företagsbot kan uppstå oavsett vilken typ av brott det rör sig om och i förhållande till såväl seriösa företag som verksamheter där företaget närmast utgör ett brottsverktyg. Frågan kan också uppstå både när sanktionerna riktar sig mot samma eller olika rättssubjekt.

Regeringen anser följaktligen att det finns anledning att överväga hur samordningen mellan företagsboten och det individuella straffansvaret bör se ut. En utgångspunkt för en sådan reform bör som framhålls i avsnitt 4.2 vara att regelverket ska bidra till ökad förutsebarhet och en strävan att lika fall ska behandlas lika.

Behovet av samordning mellan påföljd och företagsbot

Trots åtalssprövningsregeln förekommer det att åtal väcks för brott i näringsverksamhet mot personer som direkt eller indirekt också berörs av en samtidigt förd talan om företagsbot. Så kan vara fallet när åtalssprövningsregeln i och för sig är tillämplig men åklagaren finner att åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Så kan också vara fallet när åtalet avser uppsåtligt brott eller brott som bedöms kunna föranleda annan påföljd än böter.

Ibland råder det identitet mellan den tilltalade och den mot vilken talan om företagsbot förs, t.ex. när brottet har begåtts i en verksamhet som bedrivs under enskild firma. Även när sådan identitet inte föreligger, kan en ålagd företagsbot få privatekonomisk betydelse för den som åtalas och döms för brottet. En typisk sådan situation är när en bolagsman döms för brott som har begåtts inom ramen för ett handelsbolags verksamhet. Bolagsmannen kommer då att bli solidariskt betalningsansvarig för den företagsbot som handelsbolaget åläggs att betala. Liknande effekter kan i vissa fall uppkomma i fråga om aktiebolag. En aktieägare som döms för brottet kan exempelvis få finna sig i att bolagets resultat blir lägre och att värdet av hans eller hennes aktier i bolaget minskar som en följd av att bolaget måste betala en företagsbot. Även när den tilltalade varken är bolagsman eller aktieägare kan hans eller hennes privatekonomi påverkas av en företagsbot som bolaget åläggs att betala. Han eller hon kan t.ex. ha gått i borgen för bolaget för andra bolagets förpliktelser, vilka bolaget – till följd av företagsboten – inte klarar att betala.

I enskilda situationer av det angivna slaget kan den samlade effekten för den enskilde av påföljd och företagsbot bli oproportionerligt sträng. Vid sidan av åtalsprövningsregeln som behandlas i avsnitt 8.2 behövs det därför en reglering som ger möjlighet att på ett förutsebart sätt samordna de båda sanktionerna. En företagsbot bör alltså kunna jämkas eller efterges om den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Utgångspunkten bör dock, som bl.a. *Ekobrottsmyndigheten* framhåller, alltså vara att både straff och företagsbot ska utdömas fullt ut. Samtidigt måste regelverket vara utformat så att det möjliggör att rimliga lösningar kan uppnås i det enskilda fallet och leva upp till högt ställda krav på förutsebarhet och rättssäkerhet. Sanktionen mot näringsidkaren eller den juridiska personen bör följaktligen inte medföra någon generell strafflindring eller straffskärpning beroende på i vilken verksamhetsform verksamheten bedrivs.

Sanktionskumulation mellan brottspåföljd och företagsbot bör i första hand beaktas när företagsboten bestäms

Lagstiftarens avsikt genom 2006 års reform var att behovet av sanktionskumulation i första hand ska beaktas när påföljden bestäms och hanteras genom att denna sätts ned och att det endast undantagsvis skulle bli aktuellt att jämka eller efterge företagsboten. Den nuvarande ordningen har visat sig leda till vissa problem i rättstillämpningen. Ett av problemen – som aktualiserades i rättsfallet NJA 2012 s. 826 – är möjligheten av att på ett rimligt sätt ”räkna av” en ålagd företagsbot från ett fängelsestraff. Effekterna av den av lagstiftaren förordade ordningen kan i enskilda fall bli stötande eller i vart fall olämpliga. Så blir fallet om det med anledning av ett uppsåtligt brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet åläggs en företagsbot samtidigt som den straffrättsliga påföljden sätts ned eller efterges och företagsboten sedan inte betalas. Så blir också fallet om det konstateras att såväl näringsidkaren själv som dennes anställda har tagit del i brottet. I sådana fall kan det framstå som märkligt att ge näringsidkaren ett lindrigare straff än den anställda med hänvisning till en ålagd företagsbot.

Problemen gör sig inte enbart gällande när det är aktuellt att döma till fängelse. Liknande svårigheter kan uppkomma när det är fråga om att döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn och även – om än i mindre grad – när det är fråga om att döma till dagsböter. Regeringen anser att det därför framstår som väsentligt mer ändamålsenligt, konsekvent och förutsebart att beakta förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret om utgångspunkten är att beaktandet i första hand ska ske vid bestämmandet av företagsboten. Det saknas följaktligen tillräckliga skäl att i det här avseendet göra skillnad mellan t.ex. olika slag av brott eller olika slag av påföljder.

En reglering som innebär att förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret i första hand ska beaktas vid bestämmandet av företagsboten kan, som regeringen anförde i samband med 2006 års reform, visserligen innebära att delägare i fåmansbolag på ett omotiverat sätt gynnas av att den delägare som hade begått ett brott dömdes till påföljd för brottet. Samtidigt torde sådana olägenheter i praktiken inte vara särskilt vanliga. Dessutom bör sådana mindre tillfredställande resultat kunna minskas eller undvikas, genom att en eventuell jämkning av företagsboten anpassas till bl.a. ägarförhållandena i företaget. Det bör följaktligen vara möjligt att i situationer där endast en av flera delägare döms till påföljd underlåta att jämka företagsboten eller att jämka endast i mindre omfattning.

Regeringen föreslår således, i enlighet med vad som förordas av bl.a. *Svea hovrätt*, *Stockholms tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten*, att samordningen mellan påföljd och företagsbot i första hand ska ske genom jämkning eller eftergift av företagsboten.

I vilka fall bör företagsboten jämkas eller efterges?

Enligt regeringen saknas det anledning att införa en ordning som innebär att företagsboten sätts ned i en omfattning som helt och fullt motsvarar det utdömda straffet. Tvärtom bör, som nämnts, utgångspunkten vara att både straff och företagsbot ska utdömas fullt ut. Enbart det förhållandet att företagsboten medför en faktisk reaktionsskärpning för den dömden bör alltså inte utgöra skäl att sätta ned eller efterge företagsboten. Som framhålls i avsnitt 7.5 ger inte heller förslaget om sättet att bestämma företagsbotens storlek regeringen anledning att ändra de nuvarande jämnings- och eftergiftsbestämmelserna i sak även om det kan få konsekvenser för tillämpningen av dem i enskilda fall. Jämningsbestämmelsernas utformning bör därmed i huvudsak ligga fast. De förslag till ytterligare jämningsgrunder, som *Sveriges advokatsamfund* lämnat, ställer enligt regeringen krav på noggranna överväganden i särskild ordning och övervägs därför inte i detta sammanhang.

Det förekommer dock situationer där ett utdömande av såväl straff som full företagsbot skulle framstå som oskäligt. I sådana fall bör det finnas utrymme att avvika från utgångspunkten och sätta ned företagsboten. Regeringen föreslår därför att det införs en bestämmelse med innebörden att företagsbot ska kunna jämkas eller, i sista hand, efterges om företagets ägare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen av brottet annars skulle bli oproportionerligt sträng.

Regeringen instämmer i vad *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* framhåller om att jämkning eller eftergift av företagsboten bör komma i fråga endast i undantagsfall. En reglering av detta slag får av naturliga skäl sin största betydelse när det gäller enskilda näringsidkare. När en enskild näringsidkare döms till påföljd och åläggs företagsbot för ett brott, drabbas han eller hon fullt ut av såväl påföljden som företagsboten. Den samlade reaktionen på brottsligheten kan då bli så kännbar för den dömda att det kan vara rimligt att företagsboten sätts ned. Utöver näringsidkare kan även andra riskera att på en och samma gång dömas till påföljd för ett brott och åläggas företagsbot. En sådan situation kan uppstå t.ex. när en bolagsman eller aktieägare döms till påföljd för brott som har begåtts i ett handelsbolags respektive ett aktiebolags verksamhet. Bestämmelser som reglerar hur samordningen ska ske bör därför inte vara begränsade till den ena eller andra företagsformen även om utgångspunkten bör vara att både straff och företagsbot ska utdömas fullt ut. Regeringen vill därför betona, i enlighet med vad *Lagrådet* framhåller, att det avgörande för frågan om huruvida jämkning bör ske inte är i vilken företagsform verksamheten har bedrivits utan vilka privatekonomiska effekter en fullt utdömd företagsbot kan väntas få för den dömda.

Bolagsmännen i ett handelsbolag är personligt och solidariskt ansvariga för bolagets skulder i förhållande till tredje man. Det innebär att en borgenär kan välja att kräva betalning av en eller flera av bolagsmännen i stället för av bolaget. Om en bolagsman döms för brott och handelsbolaget samtidigt åläggs företagsbot, kan bolagsmännen därför – under förutsättning att han eller hon inte är kommanditdelägare – drabbas både av påföljden och av betalningsansvaret för företagsboten. Vem som slutligt kommer att svara för betalningen av företagsboten kan dock skilja sig från fall till fall och vara beroende bl.a. av bolagsmännens interna avtal. Jämkning eller eftergift bör därför ske endast när det kan antas att företagsboten kommer att få kännbara effekter för den dömda bolagsmannens privatekonomi och den samlade reaktionen på brottsligheten för honom eller henne därför skulle bli oproportionerligt sträng.

I motsats till vad som gäller för bolagsmän svarar aktieägarna i ett aktiebolag normalt inte personligen för ett aktiebolags skulder. En aktieägars privatekonomi berörs därför, typiskt sett, inte av att ett aktiebolag åläggs företagsbot. Det är därför naturligt, vilket framhålls av såväl *Åklagarmyndigheten* som *Ekobrottsmyndigheten*, att jämkning eller eftergift av företagsboten bör komma i fråga endast i särskilda undantagsfall med anledning av att en ägare till ett aktiebolag döms till påföljd för brottet. Ett visst utrymme för jämkning eller eftergift bör emellertid finnas också i dessa fall. Det förhållandet att en aktieägare förlorar satsat kapital, om bolaget åläggs att betala en betydande företagsbot bör sålunda kunna föranleda jämkning eller eftergift enligt den föreslagna bestämmelsen, i synnerhet om kapitalet har satsats med lånade medel. Också det förhållandet att en aktieägare har gått i borgen eller lämnat säkerhet för delar av bolagets förpliktelser bör någon gång kunna föranleda jämkning. Vad som nu har sagts gäller även andra företagsformer där det kan antas att åläggandet av en företagsbot kommer att få kännbara privatekonomiska effekter för företagets ägare.

Även om den som döms till påföljd saknar ägarintresse i det företag som åläggs företagsbot kan företagsboten få kännbara privatekonomiska

Prop. 2018/19:164 effekter för honom eller henne. Det kan t.ex. vara fråga om en enskild som, utan att vara ägare, har gått i borgen för vissa av företagets förpliktelser eller en enskild som erhåller sin försörjning via ett företag som riskerar att gå i konkurs om det måste betala en betydande företagsbot. Också den som är nära anhörig till en bolagsman eller aktieägare kan i någon mån sägas vara berörd av en företagsbot. Regleringen bör emellertid inte utformas så att jämkning eller eftergift av företagsboten kan komma i fråga i sådana situationer eftersom den skulle riskera att få ett för brett och svåravgränsat tillämpningsområde. I de undantagsfall av detta slag som jämkning trots allt framstår som påkallad bör den allmänna jämkningsregeln i 36 kap. 10 § första stycket sista punkten brottsbalken i stället kunna tillämpas.

Reglerna om jämkning och eftergift av företagsbot med anledning av behovet av att samordna påföljd och företagsbot bör alltså vara begränsade till de fall då den som döms till påföljd själv antingen är företagets ägare eller innehavare och i den egenskapen, helt eller delvis, är betalningsansvarig för företagsboten och som en följd därav kan antas få vidkännas kännbara privatekonomiska effekter av företagsboten. Eftersom en företagsbot inte ger upphov till några personliga konsekvenser för den dömden i verksamhet som bedrivs i offentlig regi anser regeringen att det saknas skäl för jämkning eller eftergift för dessa fall.

9 Domsrätt över internationella mutbrott

9.1 Nuvarande reglering

Företagsboten utgör en särskild rättsverkan av brott och några bestämmelser om domsrätt som tar sikte specifikt på företagsbot finns inte. Frågor om domsrätt i sådana fall får därför lösas enligt de generella bestämmelserna om domsrätt i 2 kap. brottsbalken. Finns domsrätt över ett brott som sådant finns också domsrätt över särskilda rättsverkningar av brottet, t.ex. företagsbot.

Av 1 §, som ger uttryck för den s.k. territorialitetsprincipen, framgår att svenska domstolar är behöriga att döma över brott som är begångna i Sverige. Behörigheten gäller även om det är ovisst var brottet har förövats men det finns skäl att anta att det är begånget inom Sverige. Av 4 § följer att ett brott ska anses begånget där den brottsliga handlingen företogs men också där brottet fullbordades (eller vid försök, där brottet skulle ha fullbordats). Ett brott kan således anses vara begånget på flera olika orter. Det är tillräckligt att någon del av den brottsliga handlingen har ägt rum i Sverige eller att brottet har fullbordats i Sverige för att svensk domsrätt ska föreligga.

För brott som begåtts utomlands omfattar den svenska domsrätten främst brott som i utlandet har begåtts av svenska medborgare eller av utlänningar med hemvist i Sverige (2 § första stycket). Vissa begränsningar finns dock för denna behörighet. En sådan begränsning följer av 2 § andra stycket och innebär att gärningen ska vara straffbar enligt såväl svensk lag som lagen på gärningsorten. Det ska alltså föreligga dubbel straffbarhet. När bestämmelsen är tillämplig, får den svenska domstolen inte döma till påföljd som

är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten. I fjärde stycket finns en uppräkningslista av brott för vilka kravet på dubbel straffbarhet inte gäller.

Reglerna i 2 § om domsrätt på grund av anknytning till gärningsmannen kompletteras av bestämmelser i 3 §, som utsträcker den svenska domsrätten för brott begångna utomlands. Enligt paragrafen är svensk domstol behörig att döma över t.ex. brott som begåtts mot ett svenskt intresse och över vissa mycket allvarliga brott oavsett var brottet begåtts eller vem gärningsmannen är. I vissa fall kan svensk domsrätt också föreligga om lagföring överförs från ett land som, liksom Sverige, har anslutit sig till den europeiska konventionen om lagföring i brottmål (jfr 3 a §).

Åtal för brott begångna utomlands får enligt huvudregeln i 5 § andra stycket väckas endast efter förordnande av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Bestämmelsen bör ses mot bakgrund av att den svenska domsrätten beträffande brott som har förövats utomlands sträcker sig förhållandevis långt. Enligt 1 § förordningen (1993:1467) med bemyndigande för riksåklagaren att förordna om väckande av åtal i vissa fall får riksåklagaren förordna om åtal bl.a. för brott som har begåtts utomlands av en svensk medborgare eller av en utlänning med hemvist i Sverige.

9.2 Domsrätten över internationella mutbrott utvidgas

Regeringens förslag: För brott som begåtts utom riket ska det dömas efter svensk lag och vid svensk domstol om brottet är givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2 brottsbalken och det har begåtts i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet.

Regeringens bedömning: De nya domsrättsreglerna kommer att omfattas av krav på dubbel straffbarhet och av kravet på åtalsförordnande i 2 kap. 5 § andra stycket brottsbalken utan att det krävs några särskilda lagstiftningsåtgärder.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår dock att domsrätten i stället för att knytas till brottet ska begränsas till att enbart avse talan om företagsbot.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det. Även om det inte följer av Sveriges internationella åtaganden anser *Svea hovrätt* att det både utifrån kriminalpolitiska utgångspunkter och av processuella skäl finns anledning att under det fortsatta beredningsarbetet överväga om även tagande av muta bör omfattas av de föreslagna domsrättsreglerna. *Näringslivets regel-nämnd*, *Svenskt Näringsliv* och *Företagarna* anser att det saknas starka skäl att göra avsteg från systematiken i 2 kap. brottsbalken som annars knyter domsrätten till brottet. *Transparency International Sverige*, som välkomnar utredningens förslag, anser att det inte bör ställas upp något krav på dubbel straffbarhet.

OECD-konventionens krav

Sverige har tillträtt flera internationella instrument på korruptionsbekämpningens område. Ett av dessa instrument är OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser (OECD-konventionen). Genom konventionen, som syftar till att bekämpa korruption i internationella affärsrelationer, åtar sig medlemsstaterna bl.a. att straffbelägga bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser (fortsättningsvis internationella mutbrott) och att införa bestämmelser om ansvar för juridiska personer.

Enligt artikel 4.2 i OECD-konventionen ska en konventionsstat som har rätt att lagföra sina medborgare för brott som har begåtts utomlands vidta nödvändiga åtgärder för att åta sig domsrätt enligt samma principer när det gäller internationella mutbrott. Vidare följer av artikel 4.4 att varje konventionsstat ska pröva om dess domsrätsregler är ändamålsenliga för att bekämpa internationella mutbrott. Om så inte är fallet, ska konventionsstaten vidta nödvändiga åtgärder.

Svenska domstolar är behöriga att döma över brott – och att besluta om särskild rättsverkan av brott – som har begåtts i Sverige. Svensk domsrätt föreligger också avseende brott som begåtts i utlandet om brottet begåtts av svenska medborgare eller av utlänningar med hemvist i Sverige eller som finns här i riket. Om ett internationellt mutbrott begås utanför Sverige av en utländsk medborgare för ett svenskt företags räkning saknar dock svensk domstol normalt behörighet. De svenska domsrätsreglerna innebär i förlängningen i dessa fall att inte heller svenska juridiska personer kan hållas ansvariga för internationella mutbrott som begås utanför Sverige av en utländsk medborgare för ett svenskt företags räkning.

Domsrättsreglerna bör utvidgas

OECD-konventionen innehåller inte några särskilda bestämmelser om domsrätt i förhållande till juridiska personer. I konventionen anges dock att det åligger varje konventionsstat att pröva om dess domsrätsregler är ändamålsenliga för att bekämpa internationella mutbrott. OECD har inom ramen för genomförandet av konventionen rekommenderat Sverige att skyndsamt vidta åtgärder för att svenska juridiska personer ska kunna hållas ansvariga för internationella mutbrott som begås för deras räkning utanför Sverige även om gärningsmannen inte är svensk medborgare.

Enligt regeringen bör, som framhållits i avsnitt 4.2, en naturlig utgångspunkt för en reform av systemet med företagsbot vara att den svenska företagsbrottslagstiftningen är utformad så att Sverige lever väl upp till internationella åtaganden. Även om OECD-konventionen inte innehåller några uttryckliga bestämmelser om domsrätt för juridiska personer står det klart att utländska medborgare – och i förlängningen svenska företag – enligt nuvarande bestämmelser i 2 kap. brottsbalken, inte kan hållas ansvariga för internationella mutbrott som begås för ett svenskt företags räkning utanför Sverige. Sverige har ett förhållandevis stort antal företag som verkar i andra länder. Det finns enligt regeringen också ett allmänt intresse av att förebygga korruption inom näringslivet. Genom att utöka möjligheterna att föra talan mot svenska företag för internationella mutbrott som

begåtts utom riket i utövningen av deras näringsverksamhet får företagen ytterligare incitament att förebygga korruption inom den egna verksamheten. För att säkerställa att Sverige lever upp till åtagandena enligt OECD-konventionen anser regeringen därför att den svenska domsrätten bör utvidgas.

Utvidgningen bör avse internationella mutbrott som har begåtts utom riket i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet

En utvidgning av den svenska domsrätten bör enligt regeringen utformas så att den kan möta den kritik som OECD har riktat mot den nuvarande svenska regleringen. Kritiken har varit inriktad mot internationella mutbrott på det område som konventionen avser, det vill säga givande av muta. Enligt regeringen kan en utvidgning av den svenska domsrätten motiveras av såväl brottstypens gränsöverskridande karaktär som Sveriges åtaganden gentemot OECD. *Svea hovrätt* anser att det bör övervägas om domsrättsreglerna även bör omfatta tagande av muta. Tagande av muta är dock ett brott som typiskt sett är till skada för huvudmannen (jfr prop. 2011/12:79 En reformerad mutbrottslagstiftning s. 20) och brott som begås mot näringsidkaren är generellt undantagna från företagsbotens tillämpningsområde. Det är också för regeringen angeläget att tillämpningsområdet för en ny bestämmelse blir tydligt avgränsat och inte mer omfattande än vad som följer av Sveriges internationella åtaganden. Regeringen anser därför sammantaget att domsrättsbestämmelserna bör, i linje med Sveriges åtaganden enligt OECD-konventionen, begränsas till olika former av givande av muta. Givande av muta och grovt givande av muta omfattar alla situationer som omfattas av konventionen. Brottet handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2 brottsbalken är dock så nära besläktat med dessa brott att även detta bör omfattas av bestämmelsen. Eftersom konventionens definition av ett internationellt mutbrott förutsätter att brottet har skett i en internationell affärsrelation, behöver nya domsrättsbestämmelser inte omfatta annan verksamhet än näringsverksamhet. För att domsrätt ska föreligga bör därför brottet ha ingått som ett led i näringsidkarens verksamhet.

Regeringen anser visserligen att huvuddragen i de av utredningen föreslagna domsrättsbestämmelserna – som innebär att svenska juridiska personer kan hållas ansvariga för internationella mutbrott som begås utanför Sverige av en utländsk medborgare för ett svenskt företags räkning – är lämpliga. I likhet med *Näringslivets regelnämnd* m.fl. kan regeringen dock konstatera att utredningens förslag – som begränsats till att avse talan om företagsbot – innebär ett avsteg från systematiken i 2 kap. brottsbalken, som annars knyter domsrätten till brottet. Även domsrättsregler i internationella instrument är normalt knutna till själva brottet. Det framstår enligt regeringen inte som ändamålsenligt att konstruera domsrätten så att svensk domstol ska vara behörig att pröva en talan om viss särskild rättsverkan av ett brott men inte att döma över brottet som sådant. En konstruktion som knyter domsrätten till brottet skulle även ligga väl i linje med hur motsvarande bestämmelser om domsrätt för brott begångna till förmån för svenska juridiska personer är konstruerade i lagen (2002:444) om finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall och lagen (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning

Prop. 2018/19:164 avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet. Det saknas därför enligt regeringen tillräckliga skäl för att göra ett avsteg från den rådande systematiken. Det sagda leder regeringen till slutsatsen att en annan lösning än den utredningen föreslagit är att föredra.

Det finns givetvis ett starkt allmänt intresse av att förebygga korruption inom näringslivet. Enligt regeringen får det anses som angeläget att kunna hålla såväl fysiska som juridiska personer ansvariga för internationella mutbrott som begås utanför Sverige för svenska företags räkning. Med tanke på att de brott som omfattas av domsrättsregeln samtliga är uppsåtliga brott riskerar effektiviteten hos regleringen också att äventyras om det inte finns en möjlighet att lagföra gärningsmannen. I linje med vad som nu sagts bör en särskild domsrättsbestämmelse följaktligen inte vara begränsad till juridiska personers ansvar. De nya domsrättsreglerna bör i stället utformas så att såväl fysiska som juridiska personer kan hållas ansvariga för internationella mutbrott som begås utanför Sverige av utländska medborgare för ett svenskt företags räkning och placeras i 2 kap. 2 §. Eftersom krav på åtalsförordnande då följer direkt av 2 kap. 5 § andra stycket brottsbalken finns med den av regeringen föreslagna lösningen inte heller något behov av en särskild regel om åtalsförordnande.

Det bör gälla ett krav på dubbel straffbarhet

Av 2 kap. 2 § andra stycket brottsbalken följer att svensk domsrätt utomlands förutsätter att gärningen är straffbar enligt såväl svensk lag som lagen på gärningsorten. Som yttersta skäl för kravet på dubbel straffbarhet återopas traditionellt den folkrättsliga principen att stater inte ska gripa in i varandras inre angelägenheter. Kravet på dubbel straffbarhet grundas också på den straffrättsliga legalitetsprincipen, som innebär bl.a. att det ska vara möjligt att förutse – och kunna få kännedom om – vad som vid varje tidpunkt utgör ett handlande som kan leda till straff.

Från kravet på dubbel straffbarhet görs det i 2 kap. 2 § fjärde stycket brottsbalken undantag för en del brott och försök till brott, t.ex. vissa utomlands begångna sexualbrott mot barn, vissa barnpornografibrott och människohandel. Dessa brott kan alltså lagföras i Sverige även om gärningarna skulle vara fria från ansvar i det land där de begicks. Liknande undantag finns även i viss specialstraffrättslig lagstiftning. Inte heller när det gäller brott som omfattas av 2 kap. 3 § brottsbalken finns det något krav på dubbel straffbarhet.

De avsteg från kravet på dubbel straffbarhet som hittills har gjorts i 2 § har gällt brott som rymmer särskilt påtagliga moment av utnyttjande, grymhet, kränkning eller samhällsskadlighet. Mutbrott har i tidigare lagstiftningsärenden inte ansetts utgöra brott av motsvarande kvalificerat allvarliga slag (prop. 2011/12:79 s. 40 f.). För regeringen saknas det anledning att nu göra en annan bedömning. För att svensk domstol ska kunna döma över ett utomlands begånget mutbrott anser regeringen, till skillnad från *Transparency International Sverige*, att det därför, när domsrätten grundas på sådan anknytning till Sverige som avses i 2 §, bör krävas att gärningen är straffbar även enligt lagen på gärningsorten. Beträffande den särskilda frågan om huruvida det även bör krävas att den juridiska personen kan hållas ansvarig enligt lagen på gärningsorten konstaterar regeringen att det skiljer sig mycket åt mellan olika länder hur ansvaret för

juridiska personer är konstruerat. Förutom straffrättsligt ansvar kan det förekomma såväl administrativt som civilrättsligt ansvar för juridiska personer. Ett krav på att juridiska personer ska kunna hållas straffrättsligt ansvariga även enligt lagen på gärningsorten skulle därför riskera att göra regleringen verkningslös i de fall där intresset av svensk lagföring är särskilt stort. Ingen remissinstans har heller förespråkat att något sådant krav uppställs. Det bör därför inte införas någon särskild reglering med innebörd att företaget ska kunna hållas ansvarigt även enligt lagen på gärningsorten. I linje med detta bör inte heller storleken på företagsboten påverkas av lagen på gärningsorten.

10 Företagsbot genom straffföreläggande

10.1 Nuvarande reglering

När bestämmelserna om företagsbot infördes år 1986, kunde företagsbot åläggas endast efter prövning i domstol. Ett förenklat förfarande som straffföreläggande ansågs inte lämpligt innan erfarenheter hade vunnits av den då nya sanktionen (prop. 1985/86:23 s. 56). Sedan 2006 års reform av företagsbotsregleringen gäller att företagsbot kan åläggas genom straffföreläggande i fall då företagsboten inte överstiger 500 000 kronor (se 48 kap. 2 och 4 §§ rättegångsbalken och 5 § lagen [1986:1009] om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.).

Att företagsbot åläggs genom straffföreläggande i stället för efter domstolsprövning medför inte någon skillnad när det gäller bestämmandet av företagsbotens storlek. En åklagare ska tillämpa samma kriterier som en domstol när företagsbotens storlek bestäms.

När möjligheten att förelägga företagsbot genom straffföreläggande infördes, framhölls det i förarbetena att det är naturligt att hanteringen av företagsbot bör förenklas så att företagsbotsinstitutet kan bli praktiskt användbart. Det framhölls också att förenklade förfaranderegler är betydelsefulla i ett ekonomiskt perspektiv. Flera remissinstanser hade ifrågasatt lämpligheten av att införa en möjlighet att förelägga företagsbot genom straffföreläggande innan en fast domstolspraxis på området hade utvecklats. I propositionen konstaterades emellertid att problemet inte borde överdrivas och att företagsboten regelmässigt torde kunna utmätas enligt tämligen schablonmässiga grunder, där gärningens objektiva karaktär står i centrum. Regeringen framhöll också att Åklagarmyndigheten och riksåklagaren hade möjlighet att utfärda allmänna råd och anvisningar för att uppnå enhetlighet och följdriktighet vid åklagarnas rättstillämpning (prop. 2005/06:59 s. 51 f.).

I fråga om brott som föranleder en högre företagsbot än 500 000 kronor ansåg regeringen däremot att de, med hänsyn till sitt allvar, regelmässigt borde bli föremål för prövning i allmän domstol (prop. 2005/06:59 s. 53 f.).

10.2 Beloppsgränsen för föreläggande av företagsbot höjs

Regeringens förslag: Företagsbot ska kunna föreläggas genom straffföreläggande upp till tre miljoner kronor.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har inga invändningar mot det. *Lunds tingsrätt* anser att det bör övervägas om gränsen för företagsbot genom straffföreläggande bör sättas ännu högre än vad utredningen föreslagit.

Skälen för regeringens förslag

Rättsväsendets resurser bör användas ändamålsenligt

I ett processekonomiskt perspektiv är det angeläget att resurserna inom rättsväsendet fördelas så att handläggning vid domstol framför allt förbehålls mål där parterna inte är ense och som kräver en mer kvalificerad prövning. Många frågor kräver inte den kvalificerade hantering som ett avgörande efter huvudförhandling i domstol innebär. Förenklade förfaranden innebär att en stor mängd mål kan avgöras snabbt och utan att stora resurser används. I de fall där det är lämpligt bör enligt regeringen förenklade förfaranden tillämpas.

Ett utökat användande av straffföreläggande möjliggör enligt regeringen en effektivare och mer förutsebar process med snabbare avgöranden. En utökad möjlighet för åklagarna att förelägga företagsbot genom straffföreläggande skulle därför vara positiv, inte bara för åklagarna utan också för de företag som riskerar att föreläggas företagsbot. Ett straffföreläggande kan, till skillnad från ett avgörande efter huvudförhandling i domstol, meddelas snabbare. Ett sådant förenklat förfarande har också fördelen av att företaget kan ta ställning till det förelagda straffet och bedöma om det står i rimlig proportion till gärningen. Effektivitetsskäl talar enligt regeringen alltså starkt för att utvidga möjligheterna att förelägga företagsbot genom straffföreläggande.

Rättssäkerhet, offentlighet och tillsyn

Vad som kan tala mot en höjning eller ett avskaffande av gränsen för när företagsbot ska få åläggas genom straffföreläggande är främst rättssäkerhetsskäl. Domstolsprövning anses utgöra en garanti för en hög rättssäkerhet. I Sverige är det också en hävdvunnen princip att rättskipning, som huvudregel, ska ske i domstol.

Ett företag som är föremål för en talan om företagsbot har alltid rätt att få frågan prövad i domstol. Genom att godkänna ett straffföreläggande kan dock företaget avstå från domstolsprövning. Den åklagare som leder en förundersökning och utfärdar ett eventuellt straffföreläggande arbetar under såväl objektivitetsplikt som tjänsteansvar. Objektivitetsplikten innebär att åklagaren är skyldig att beakta även omständigheter som talar till motpartens förmån. Det är bl.a. mot den bakgrunden som rättssäkerhetsintresset inte har ansetts motivera att brott alltid måste prövas av domstol.

Enligt regeringen bör utökade möjligheter för åklagare att förelägga företagsbot genom strafföreläggande inte påverka rättssäkerheten nämnvärt. Strafföreläggande bör emellertid som utgångspunkt användas endast i sådana ärenden där det inte råder någon egentlig tveksamhet om arten och graden av sanktion. Ju högre företagsbot som övervägs, desto större blir utrymmet för olika bedömningar. Det är därför inte självklart att alla ärenden om företagsbot ska kunna hanteras genom strafföreläggande. Även det förhållandet att regeringen föreslår flera ändringar i sättet att bestämma företagsbotens storlek, däribland bestämmelser om s.k. förhöjd företagsbot, talar i någon mån för att en eventuell utvidgning av möjligheterna att förelägga företagsbot genom strafföreläggande bör ske med försiktighet.

Vid allvarligare brott kan det finnas ett intresse av att åtal för brottet läggs fram vid en offentlig huvudförhandling i domstol. Ett sådant offentlighetsintresse kan finnas även om brottet är erkänt och talan i övrigt medgiven. Redan i dag är det dock i vissa fall möjligt för en domstol att avgöra en talan om företagsbot utan huvudförhandling, se 1 och 2 §§ lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. Nuvarande ordning ger alltså inga garantier för att frågan om företagsbot avgörs efter en offentlig huvudförhandling. Om frågan om företagsbot avgörs utan huvudförhandling, är allmänhetens möjlighet till insyn i processen inte nämnvärt större än när ett strafföreläggande utfärdas.

Behovet av insyn och offentlighet utgör därför enligt regeringen inte något avgörande skäl mot att utöka åklagarnas möjlighet att förelägga företagsbot genom strafföreläggande.

Företagsbot på upp till tre miljoner kronor bör få föreläggas genom strafföreläggande

Som regeringen framhållit ovan talar såväl praktiska som processekonomiska aspekter för att åklagarnas möjligheter att förelägga företagsbot genom strafföreläggande bör utökas. Systemet med strafföreläggande innebär en snabbare process än en domstolsprövning. Det är också en effektiv och resursbesparande handlägningsform. Varken åklagaren eller andra parter orsakas besvär eller kostnader för inställelse vid domstol samtidigt som en tidskrävande domstolshantering kan undvikas.

Det finns emellertid också omständigheter som talar i motsatt riktning. Regeringen föreslår bl.a. att grunderna för hur företagsbotens storlek ska fastställas bör ändras. Till dess att tillämpningen av den nya lagstiftningen satt sig kan det därför vara lämpligt att iaktta viss försiktighet vad gäller överflyttande av beslutsbefogenheter av detta slag från domstol till åklagare. Utvecklandet av en klar och tydlig praxis på området bör också kräva att ett inte helt obetydligt antal mål hanteras i domstol.

Enligt regeringen är det i och för sig rimligt att höja gränsen för när företagsbot kan föreläggas genom strafföreläggande. I likhet med *Lunds tingsrätt* kan regeringen konstatera att utredningens förslag innebär att det inte blir möjligt att vid särskilt klandervärd brottslighet ålägga de allra största företagen företagsbot genom strafföreläggande. Enligt regeringen finns det dock anledning att iaktta viss försiktighet vad gäller överflyttande av beslutsbefogenheter av detta slag från domstol till åklagare till dess tillämpningen av den nya lagstiftningen har satt sig. "Taket" bör därför

Prop. 2018/19:164 inte tas bort helt eller sätts för högt förrän erfarenhet har vunnits av de nya bestämmelserna om företagsbotens storlek och viss praxis har utbildats. Regeringen föreslår därför att gränsen höjs från 500 000 kronor till tre miljoner kronor.

11 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2020. Domsrättsreglerna i 2 kap. 2 § första stycket 4 brottsbalken ska endast tillämpas i förhållande till gärningar som begås efter ikraftträdandet.

Regeringens bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte i övrigt.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår dock att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2018 och gör bedömningen att det inte behövs någon särskild övergångsbestämmelse i förhållande till de föreslagna domsrättsreglerna.

Remissinstanserna har inte några synpunkter på utredningens förslag och bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Mot bakgrund av bl.a. den kritik som har riktats mot Sverige från OECD är det angeläget att förslagen genomförs så snart som möjligt. Lagändringarna bör därför träda i kraft den 1 januari 2020.

Av 2 kap. 10 § regeringsformen, 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken (promulgationslagen) och artikel 7 i den europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) följer att en straffbestämmelse inte får ges retroaktiv tillämpning till den enskildes nackdel (förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning). Förbudet omfattar inte bara brottspåföljd utan även företagsbot och annan särskild rättsverkan av brott (jfr 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen). Av retroaktivitetsförbudet följer också att straff normalt ska bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs men att, om en annan lag gäller när dom meddelas eller strafföreläggande utfärdas, den lagen ska tillämpas om den leder till ett lindrigare straff.

Regeringens förslag innebär att tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot utvidgas och att grunderna för att bestämma företagsbotens storlek ändras. I fråga om särskilt klandervärd brottslighet som har begåtts i utövningen av ett större företags verksamhet kommer ändringarna regelmässigt att leda till högre företagsbotsbelopp. När det gäller frågan om sanktionskumulation beror utfallet av prövningen på omständigheterna i det enskilda fallet.

Förlagen kan alltså medföra en mer ingripande straffrättslig reaktion än vad som hade varit fallet enligt nu gällande reglering. Att på ett mer uttömmande sätt ge anvisningar om hur domstolarna ska bedöma en given

situation låter sig inte göras. Av grunderna för 5 § andra stycket promulgationslagen följer att de föreslagna bestämmelserna, om de leder till mer ingripande resultat, inte ska tillämpas på gärningar som begåtts före ikraftträdandet. Någon särskild regel om detta behövs därför inte.

När det gäller förslaget till särskilda domsrättsbestämmelser samt förslaget om ändring av bestämmelserna om strafföreläggande noterar regeringen följande. Utgångspunkten när det gäller processrättslig lagstiftning är att nya regler tillämpas direkt från ikraftträdandet. Detta innebär att bestämmelserna – om inga särskilda övergångsbestämmelser införs – ska tillämpas redan från ikraftträdandet även beträffande gärningar som begåtts före ikraftträdandet. För att undvika retroaktiva inslag i strafflagstiftningen till den enskildes nackdel bör därför de föreslagna domsrättsreglerna endast tillämpas i förhållande till gärningar som begås efter ikraftträdandet. Beträffande förslaget till ändring av möjligheterna att meddela strafföreläggande aktualiseras inte motsvarande överväganden. Det finns inte heller av annan anledning skäl att införa någon övergångsbestämmelse i denna del.

12 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslagen kan väntas medföra vissa kostnadsökningar för rättsväsendet, enskilda kommuner och landsting samt företag. De ökade kostnaderna för statliga myndigheter bedöms kunna finansieras inom ramen för befintliga anslag.

Förslagen förväntas bidra till bättre konkurrensförhållanden för bl.a. små företag och kan antas ha en brottsavhållande verkan.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker utredningens bedömning eller har inga invändningar mot den. *Svenskt Näringsliv* anser att det i den fortsatta beredningen finns anledning att ytterligare belysa hur förslaget om förhöjd företagsbot påverkar företagen. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor* anser att förslagets konsekvenser för civilsamhällets organisationer bör diskuteras närmare.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringens förslag innebär att tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot utvidgas så att företagsbot ska kunna åläggas för – utöver brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet – brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet och för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget. Regeringens förslag innebär vidare att företagets finansiella ställning beaktas när det är fråga om ett större företag och den aktuella brottsligheten är särskilt klandervärd. I dessa fall höjs maximibeloppet för företagsboten från tio miljoner kronor till 500 miljoner kronor. Regeringens förslag innebär också att domsrättsreglerna utvidgas till att omfatta internationella mutbrott som har begåtts utom riket i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet. Enligt regeringens förslag bör

Prop. 2018/19:164 samordningen av påföljd och företagsbot i första hand ske när företagsboten bestäms (sanktionskumulation). Det föreslås att en särskild bestämmelse införs om att en företagsbot ska kunna jämkas eller efterges om den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Dessutom föreslås att gränsen för när företagsbot får föreläggas genom strafföreläggande höjs från 500 000 kronor till tre miljoner kronor.

Ett aktivt nyttjande av det utvidgade tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot tillsammans med tillkommande utredningskrav i mål om förhöjd företagsbot liksom utvidgade domsrättsregler kan antas leda till marginellt ökade arbetsinsatser och därmed också till marginella kostnadsökningar för rättsväsendet, främst Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Regeringen bedömer emellertid att det totala antalet ärenden hos polis eller åklagare kommer att öka i begränsad utsträckning, eftersom de ytterligare brott som kan föranleda företagsbot redan i dag i de allra flesta fall är föremål för utredningsinsatser. Flera ärenden än i dag kommer emellertid att behöva utredas när det gäller just frågan om företagsbot. Förslaget om förhöjd företagsbot kan dessutom föranleda att enskilda ärenden kommer att kräva större utredningsresurser.

Förslaget att höja gränsen för när företagsbot ska få åläggas genom strafföreläggande innebär att arbetsbördan för domstolar minskar eftersom fler ärenden förväntas kunna hanteras av åklagare i stället för i domstol. Även om åklagare kan förväntas få hantera fler ärenden genom strafföreläggande än i dag torde även arbetsbördan för åklagare förväntas minska, om än i begränsad utsträckning, eftersom mindre tid behöver läggas på åtgärder inför och vid domstol.

Inte heller bedöms förslaget om sanktionskumulation medföra några märkbara intäktsminskningar eller kostnadsökningar för staten.

Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet innebär att fler verksamheter som bedrivs av staten, kommuner, landsting och andra juridiska personer kommer att omfattas av företagsbotens tillämpningsområde. I och med att en betald företagsbot tillfaller staten kommer detta inte att innebära några ökade kostnader för staten. Det förhållandet att andra juridiska personer, däribland kommuner och landsting, kommer att kunna åläggas företagsbot i fler fall än i dag kan däremot innebära kostnadsökningar för dessa.

Regeringen bedömer sammantaget att de ökade kostnaderna för de statliga myndigheterna kan finansieras inom ramen för befintliga anslag. När förslagets ekonomiska konsekvenser för staten ska bedömas bör det framhållas att en betald företagsbot tillfaller staten. Såväl utvidgningen av företagsbotsbestämmelsernas tillämpningsområde som införandet av förhöjd företagsbot bedöms därför leda till att staten tillförs ytterligare medel. Regeringen bedömer att den stora merparten av intäktsökningarna förväntas uppstå genom införandet av förhöjd företagsbot för större företag.

De kostnadsökningar som kan uppkomma för enskilda kommuner och landsting omfattas inte av den kommunala finansieringsprincipen eftersom förslagen inte innebär att nya uppgifter läggs på kommuner eller landsting. Förslaget om förhöjd företagsbot kommer innebära ökade kostnader för större företag. Det förhållandet att kostnadsökningarna framför allt kommer att drabba företag som har eftersatt kontrollen över sin verksamhet innebär en fördel i konkurrenssynpunkt för företag som redan i dag bedriver sin verksamhet på ett sådant sätt att brott kan undvikas. Eftersom

kostnaderna enbart kommer att drabba större företag, kan det också förutsättas att konkurrensfördelarna blir särskilt stora för små företag. Dessa kommer att få bättre förutsättningar att konkurrera med större företag på lika villkor. Detta kan få en inte oväsentlig betydelse på sådana marknader där såväl små som större företag är verksamma. Regeringens förslag är emellertid ägnade att främja all seriös verksamhet på bekostnad av mindre seriös sådan.

Företagsboten utgör ett incitament för företag att förebygga brott i den egna verksamheten. I och med att tillämpningsområdet för företagsboten utvidgas liksom att domsrätsreglerna utvidgas kan fler juridiska personer åläggas företagsbot. Genom sanktionshotet och medvetenheten om att företagsbot kommer att dömas ut i större utsträckning kan förslagen bidra till bättre regelefterlevnad och kontroll inom kommuner, landsting och andra juridiska personer och i förlängningen att färre brott kommer att begås i verksamhetsutövningen. Förslagen kan därför förväntas medföra positiva effekter för det brottsförebyggande arbetet.

Förslagen bedöms inte medföra några konsekvenser för jämställdheten. Inte heller bedöms förslagen få några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

13 Författningskommentar

13.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

2 kap.

2 § För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här,
3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader, *eller*
4. i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet och det är fråga om givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2.

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i

1. 4 kap. 1 a och 4 c §§ och 16 kap. 10 a § första stycket 1 och femte stycket eller försök till sådana brott,

2. 4 kap. 4 § andra stycket varigenom någon förmåtts att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i 4 c § eller försök till sådant brott, eller

Paragrafen innehåller vissa regler om svensk domstols behörighet att döma över brott som har begåtts utomlands.

Paragrafen ändras genom att det i *första stycket* införs en ny *fjärde punkt* enligt vilken svensk domstol är behörig att efter svensk lag döma över brott som begåtts utom riket i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet om brottet är givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

En första förutsättning för att fjärde punkten ska vara tillämplig är att brottet har begåtts i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet. Med svenska företag avses enskilda näringsidkare som är bosatta i Sverige eller bedriver sin huvudsakliga verksamhet i riket samt juridiska personer som på grund av registrering eller, om registrering saknas, platsen för styrelsens säte eller någon annan sådan omständighet är att anse som svenska juridiska personer. Fjärde punkten är således inte tillämplig om brottet har begåtts i utövningen av näringsverksamhet som bedrivs inom en i Sverige etablerad filial till ett utländskt bolag eller i utövningen av näringsverksamhet som bedrivs av ett utländskt dotterbolag till ett svenskt företag.

Med begreppet ”näringsverksamhet” avses detsamma som i 36 kap. 7 §, dvs. yrkesmässigt bedriven verksamhet av ekonomisk art, oavsett om denna är inriktad på vinst eller inte. I kravet på yrkesmässighet ligger att verksamheten måste vara av tämligen varaktig karaktär men det är inte nödvändigt att verksamheten bedrivs i någon större omfattning. Att ett brott ska anses begånget i utövningen av näringsverksamhet innebär att det måste finnas en klar anknytning mellan brottet och näringsverksamheten. Endast näringsidkaren eller dennes ställföreträdare, anställda eller uppdragstagare kan begå brott i utövningen av näringsverksamhet. I kategorin uppdragstagare ingår – som *Lagrådet* påpekar – agenter av olika slag som handlar enligt avtal med näringsidkaren (se prop. 2011/12:79 s. 43, jfr s. 13).

För att fjärde punkten ska vara tillämplig krävs också att brottet är givande av muta, grovt givande av muta eller det slags handel med inflytande som avses 10 kap. 5 d § 2. Domsrätt enligt denna punkt föreligger således inte om exempelvis brottet är tagande av muta eller vårdslös finansiering av mutbrott.

36 kap.

7 § På yrkande av allmän åklagare ska ett företag åläggas företagsbot för brott, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har begåtts i utövningen av

1. näringsverksamhet,
2. sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, eller
3. annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

För att företaget ska åläggas företagsbot krävs också

1. att företaget inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottet, eller
2. att brottet har begåtts av

- a) en person *med* ledande ställning i *företaget*, grundad på befogenhet att företräda *företaget* eller att fatta beslut på *dess* vägnar, eller
- b) en person som annars haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i verksamheten.

Med företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer.

Första stycket gäller inte, om brottet varit riktat mot företaget.

I denna paragraf regleras förutsättningarna för att ålägga ett företag företagsbot.

Paragrafen ändras på flera sätt. Den föreslagna regleringen innebär liksom hittills att förutsättningarna för åläggande av företagsbot är beroende av arten av den verksamhet som bedrivs. Ändringarna av paragrafen innebär dels att tillämpningsområdet för företagsbotsregleringen utvidgas, dels att en definition av begreppet företag införs, dels att paragrafen ändras redaktionellt. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

I *första stycket* anges i tre punkter (1–3) de verksamheter där företagsbot kan komma i fråga. Liksom hittills förutsätts att det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter. I första stycket anges vidare att företagsbot ska åläggas för brott som begåtts i utövningen av viss verksamhet.

Av *första stycket 1* följer, liksom enligt hittillsvarande 7 § första stycket, att företagsbot kan åläggas för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet. All yrkesmässigt bedriven verksamhet av ekonomisk art omfattas.

Av *första stycket 2*, som saknar tidigare motsvarighet, följer att företagsbot även kan åläggas för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet. Med ”offentlig verksamhet” avses enbart verksamhet som utövas av staten, kommuner eller landsting i egen regi och som utgör en del av det offentliga åtagandet gentemot medborgarna. Verksamhet som utövas i statliga, kommunala eller landstingskommunala bolag ska inte bedömas enligt andra kriterier än verksamhet som utövas i privata bolag och faller därför, typiskt sett, in under första stycket 1.

Som framgår av ordalydelsen omfattas inte all offentlig verksamhet utan endast sådan ”som kan jämföras med näringsverksamhet”. Härmed avses sådan verksamhet som visserligen är en del av det offentliga åtagandet gentemot medborgarna – och som därför tidigare bedrevs nästan uteslutande av staten eller av kommuner eller landsting – men som numera kan utövas även av privata aktörer. Till sådan verksamhet hör vård, skola och omsorg. Hit hör även verksamhet som ofta, men inte alltid, utförs av kommunala organ, t.ex. snöröjning och asfaltsläggning. Vid bedömningen av om en offentlig verksamhet kan jämföras med näringsverksamhet ska hänsyn framför allt tas till om verksamheten kan utövas av eller överlämnas till privata näringsidkare. Det saknar däremot betydelse om verksamheten till någon del faktiskt har överlämnats till en privat näringsidkare. Verksamhetens finansiering har inte någon avgörande betydelse för frågan om verksamheten kan jämföras med näringsverksamhet. Bestämmelsen innebär t.ex. att en kommun kan åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av verksamhet som bedrivs i en kom-

munal skola eller ett kommunalt hem för vård eller boende och att ett landsting kan åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av verksamheten på en av landstinget bedriven vårdinrättning.

Brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som inte kan jämföras med näringsverksamhet, t.ex. statens eller kommunernas interna förvaltning eller i sådan verksamhet som inte kan överlämnas till privata rättssubjekt, t.ex. kriminalvård, kan inte föranleda företagsbot enligt andra punkten.

På motsvarande sätt som i första stycket 1 förutsätter andra punkten att brottet har begåtts ”i utövningen av” den aktuella verksamheten. Gärningen måste därför ha en klar anknytning till den verksamhet som staten, kommunen eller landstinget bedriver. Såväl brottets som gärningsmannens anknytning till verksamheten är här av betydelse. Anknytningen måste i princip vara densamma som den anknytning som enligt första stycket 1 ska finnas mellan brottet och näringsverksamheten. Därav följer att endast förtroendevalda, anställda och uppdragstagare inom staten, en kommun eller ett landsting kan begå brott i utövningen av verksamheten.

Enligt *första stycket 3*, som saknar tidigare motsvarighet, ska företagsbot åläggas för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

Med ”annan verksamhet” avses all verksamhet som inte omfattas av första eller andra punkten. Brottet måste dock ha ”varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget” för att företagsbot ska kunna komma i fråga. Fördelen utgörs av en uppskattad skillnad i förmogenhetsställning mellan den situation som uppkommit genom brottet och den som skulle ha rått, om brottet inte hade ägt rum. Förtjänster som på ett indirekt sätt har uppkommit med anledning av brottet träffas följaktligen av tillämpningsområdet. Även i en verksamhet som i och för sig går med förlust kan brott medföra ekonomiska fördelar på det sättet att de bidrar till att reducera förlusten. Det är följaktligen inte nödvändigt att brottet ger upphov till en vinst för företaget. I stället är det tillräckligt att gärningen vid en objektiv bedömning har kunnat förväntas leda till en ekonomisk fördel, t.ex. genom att företaget besparas en kostnad. Inte heller är det nödvändigt att brottet faktiskt bereder företaget en ekonomisk fördel utan det räcker att brottet typiskt sett bereder det en sådan fördel. Om brottet däremot enbart är ägnat att bereda vinning åt gärningsmannen eller om brottet av annat skäl saknar betydelse för företagets ekonomi, finns inte förutsättningar för att ålägga företagsbot.

Bestämmelsen innebär att förutsättningarna att ålägga företagsbot för juridiska personer utvidgas. Första stycket 3 får t.ex. betydelse i verksamheter som staten, landstingen eller kommunerna bedriver och som hittills inte har omfattats av bestämmelser om företagsbot. Staten, ett landsting eller en kommun kan t.ex. åläggas företagsbot med anledning av arbetsmiljöbrott som har begåtts i utövningen av statlig, landstingskommunal eller kommunal förvaltning under förutsättning att brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för verksamhetsutövaren. Även om bestämmelsen inte begränsas till vissa typer av företag innebär första stycket 3 inte någon utvidgning av nu gällande ansvar för enskilda näringsidkare eftersom de – till skillnad från juridiska personer – inte bedriver annan verksamhet än näringsverksamhet. Enskilda näringsidkare kommer

dock, liksom hittills, att kunna åläggas företagsbot för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet (första stycket 1).

Första stycket justeras vidare språkligt och redaktionellt som en följd av att ytterligare verksamhetsformer än näringsverksamhet omfattas av företagsbotsregleringens tillämpningsområde.

I *andra stycket* anges under vilka förutsättningar ett företag kan hållas ansvarigt för brott som begåtts i utövningen av sådan verksamhet som avses i första stycket. Stycket motsvaras i sak av hittillsvarande 7 § första stycket 1 och 2 men justeras språkligt och redaktionellt.

Av *tredje stycket* framgår att med företag avses, i detta sammanhang, enskilda näringsidkare och juridiska personer. Begreppet omfattar alltså även juridiska personer som inte utgör företag i ordets mera vardagliga bemärkelse, t.ex. ideella föreningar som inte bedriver någon näringsverksamhet samt staten, kommuner och landstingen.

Enligt *ffjärde stycket* ska företagsbot inte åläggas om brottet har varit riktat mot företaget. Bestämmelsen, som har sin motsvarighet i hittillsvarande 7 § andra stycket, justeras språkligt som en följd av att ytterligare verksamhetsformer än näringsverksamhet omfattas av företagsbotsregleringens tillämpningsområde.

8 § När ett företag åläggs företagsbot för flera brott, ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten.

Vid fastställandet av företagsbotens storlek ska det först bestämmas ett sanktionsvärde om lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor. Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet för den samlade brottsligheten. Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens förhållande till verksamheten. Det ska också tas skälighänsyn till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Om inte annat följer av 9 eller 10 §, ska företagsboten fastställas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet.

I denna och följande paragrafer (9 och 10 §§) regleras hur företagsbotens storlek ska bestämmas. Övervägandena finns i avsnitt 7.

Paragrafen ändras på flera sätt. I ett nytt första stycke införs en särskild regel som anger att när ett företag åläggs företagsbot för flera brott, ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten. Ändringarna innebär vidare, tillsammans med 9 och 10 §§, att fastställandet av företagsboten ska ske i tre steg och att grunderna för bestämmandet av företagsboten ändras och förtydligas.

I *första stycket* behandlas den situationen att ett företag ska åläggas företagsbot med anledning av flera brott. Det ska då åläggas en gemensam företagsbot för samtliga brott. Storleken av denna ska bestämmas enligt de principer som i övrigt framgår av denna paragraf och 9 samt 10 §§.

I ett första steg för hur företagsboten ska fastställas, som regleras i *andra stycket*, bestäms ett sanktionsvärde för den samlade brottslighet som företagsboten ska avse. Sanktionsvärdet – som ska bestämmas inom samma ramar som reglerar företagsbotens storlek enligt hittillsvarande lagstiftning, dvs. till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor – är avsett att svara mot det mått av klander som kan riktas mot företaget med anledning av den brottslighet som har begåtts i utövningen av företagets verksamhet.

Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet för den samlade brottsligheten som företagsboten ska avse. Avsikten är att sanktionsvärdet ska kunna bestämmas till samma nivå som företagsboten har bestämts till enligt den hittillsvarande regleringen i 9 §. Förslaget knyter på så sätt an till Högsta domstolens praxis om hur företagsbotens storlek ska bestämmas (NJA 2014 s. 139 [I–IV]). Bedömningen av brottslighetens straffvärde ska ske enligt de principer som anges i 29 kap. 1 § brottsbalken.

Vid flerfaldig brottslighet bestäms straffvärdet för den samlade brottsligheten med tillämpning av den s.k. asperationsprincipen. Principen innebär att straffvärdebedömningen utgår från det allvarligaste av de brott som föreligger till bedömning. Till straffvärdet för detta brott läggs där efter en efter hand minskande del av straffvärdet för vart och ett av de övriga brotten i ordning efter brottens allvar. En allmän kontroll görs slutligen så att ett på detta sätt beräknat straffvärde inte framstår som oproportionerligt i förhållande till den typ av brottslighet som är aktuell.

Liksom enligt den hittillsvarande regleringen ska särskild hänsyn tas till ”den skada eller fara som brottsligheten har inneburit” samt till ”brottslighetens förhållande till verksamheten”. Därutöver ska skälig hänsyn tas till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Av *tredje stycket* följer att företagsboten ska bestämmas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet om inte annat följer av 9 eller 10 §, dvs. om det inte finns skäl att ålägga företaget förhöjd företagsbot eller skäl att sätta ned eller efterge företagsboten.

9 § *Om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor, ska företagsboten för ett större företag sättas högre än vad som följer av 8 § (förhöjd företagsbot). Den förhöjda företagsboten ska fastställas till ett belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning. En förhöjd företagsbot får dock högst bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet.*

Med större företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer som motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554).

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte staten, kommuner eller landsting.

I paragrafen, som i sak är ny, regleras den förhöjda företagsboten. Övervägandena finns i avsnitt 7.

Enligt *första stycket* ska företagsboten i vissa fall sättas högre än vad som följer av 8 §, s.k. förhöjd företagsbot. Två förutsättningar måste då vara uppfyllda. Dels måste sanktionsvärdet, som bestämts enligt 8 §, uppgå till minst 500 000 kronor. Dels måste det aktuella företaget vara ett ”större företag”. Vad som avses med ”större företag” behandlas i andra stycket.

Den förhöjda företagsboten ska fastställas till ett belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning. En förhöjd företagsbot får högst bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet.

Vid bedömningen av vilket högre belopp som ”är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning” ska framför allt storleken på företagets eget kapital beaktas. Viss hänsyn kan dock någon gång tas även till andra omständigheter som har betydelse för företagets finansiella ställning eller

som indikerar att storleken av det egna kapitalet inte ger en rättvisande bild av företagets ekonomiska situation. Företagets soliditet kan i vissa fall vara av intresse, eftersom den ger en indikation på företagets stabilitet och förmåga att klara sig på längre sikt. Också företagets likviditet och kassaflöde kan vara av intresse. Om företaget visserligen har stora tillgångar men dessa är låsta i verksamheten, t.ex. en produktionsanläggning, eller om företaget måste ha ett särskilt stort eget kapital med anledning av bestämmelser om kapitalkrav, kan det finnas skäl att bestämma den förhöjda företagsboten till ett något lägre belopp än vad som annars hade varit fallet. Företagets resultat speglar normalt inte dess finansiella ställning i den bemärkelse som uttrycket har i denna paragraf. Undantagsvis kan det dock finnas anledning att ta hänsyn till att företaget under en följd av år har haft dålig resultatutveckling, eftersom detta långsiktigt kan antas påverka också företagets finansiella ställning.

Begreppet ”företag” syftar här på den juridiska personen eller den enskilda näringsidkare i vars verksamhet brottet har begåtts. Det är alltså den juridiska personens eller den enskilda näringsidkarens finansiella ställning som ska beaktas. Att brottet har begåtts inom ramen för en rörelsegrän eller en filial saknar därmed betydelse eftersom filialen enbart är en del av den juridiska personen. Om den juridiska personen ingår i en koncern ska, av motsvarande skäl, den juridiska personens förhållanden och inte koncernens förhållanden läggas till grund för bedömningen av om en förhöjd företagsbot ska komma i fråga.

Det är i första hand åklagarens sak att presentera en utredning om företagets finansiella ställning. Normalt kan detta göras genom en hänvisning till företagets årsredovisning. Gör företaget gällande att årsredovisningen inte ger en rättvisande bild av företagets förhållanden, får det normalt anses ankomma på företaget att visa detta.

Vanligtvis bör bedömningen grundas på den senast upprättade årsredovisningen. I undantagsfall kan det dock vara motiverat att se även till förhållandena under tidigare räkenskapsår. Så kan vara fallet om företaget gör det sannolikt att storleken på det egna kapitalet i den senast upprättade årsredovisningen berodde på tillfälliga omständigheter.

Om storleken på ett större företags egna kapital understiger 100 miljoner kronor, kan en lämplig tumregel vara att den förhöjda företagsboten ska bestämmas till det dubbla sanktionsvärdet. Om det egna kapitalet är mycket lågt eller om det finns andra omständigheter som talar för att företagets finansiella ställning är särskilt svag, t.ex. ett långsiktigt dåligt verksamhetsresultat eller dålig soliditet, kan det dock någon gång finnas anledning att bestämma den förhöjda företagsboten till ett lägre belopp än det dubbla sanktionsvärdet. Möjligheten att femtiodubbla sanktionsvärdet bör, som tumregel, användas enbart om det egna kapitalet överstiger 70 miljarder kronor. Andra lämpliga tumregler kan vara att den förhöjda företagsboten bestäms till

1. högst tre gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 100 miljoner kronor men inte 500 miljoner kronor,
2. högst fem gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 500 miljoner kronor men inte 5 miljarder kronor,
3. högst åtta gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 5 miljarder kronor men inte 25 miljarder kronor,

- Prop. 2018/19:164
4. högst femton gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 25 miljarder kronor men inte 40 miljarder kronor,
 5. högst tjugo gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 40 miljarder kronor men inte 50 miljarder kronor,
 6. högst trettio gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 50 miljarder kronor men inte 60 miljarder kronor, eller
 7. högst fyrtio gånger sanktionsvärdet, om det egna kapitalet överstiger 60 miljarder kronor men inte 70 miljarder kronor.

Ju större företagets eget kapital är, desto närmare respektive intervalls högstanivå bör den förhöjda företagsboten normalt bestämmas till.

Det är förhållandena vid tidpunkten för domen eller utfärdandet av strafföreläggandet som ska ligga till grund för bedömningen av företagets finansiella ställning. Undantagsvis kan ett företags finansiella ställning ha förändrats markant från gärningstillfället fram till tidpunkten för dom eller utfärdande av strafföreläggande. Det kan t.ex. bero på att ett mindre företag har blivit uppköpt av ett större företag. Även när sådana omständigheter är för handen ska förhållandena vid tidpunkten för avgörandet ligga till grund för bedömningen av företagets finansiella ställning. Liksom en vanlig företagsbot, bestämd enbart med tillämpning av 8 §, kan emellertid en förhöjd företagsbot sättas ned eller jämkas enligt bestämmelserna i 10 §.

Enligt *andra stycket* är enskilda näringsidkare och juridiska personer som motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554) att anse som större företag. De kriterier som avses är att företaget har överlåtbara värdepapper som är upptagna till handel på en reglerad marknad eller en motsvarande marknad utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet ("noterade företag") eller att företaget uppfyller mer än ett av följande villkor:

- a) medelantalet anställda i företaget har under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 50,
- b) företagets redovisade balansomslutning har för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 40 miljoner kronor,
- c) företagets redovisade nettoomsättning har för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 80 miljoner kronor.

Årsredovisningslagen är normalt tillämplig enbart på svenska företag. Såsom lagtexten är utformad kommer emellertid även ett utländskt företag att utgöra ett "större företag" i paragrafens bemärkelse om det motsvarar de i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen angivna kriterierna. Det som anges i punkten 1 i nyss nämnda paragraf om att en fysisk eller juridisk person ska omfattas av en årsredovisning eller liknande för att betraktas som ett företag blir dock inte tillämpligt enligt denna paragraf.

När det gäller bedömningen av om kriterierna i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen är uppfyllda, är det – liksom vid bedömningen av den förhöjda företagsbotens storlek – förhållandena hos det företag som talan riktas mot som ska ligga till grund för prövningen.

Vid en bedömning av om företaget är att anse som ett större företag är det förhållandena under de två senaste räkenskapsåren som är av betydelse. I detta sammanhang innebär det att det är förhållandena under de

närmaste två räkenskapsåren före tidpunkten för dom eller utfärdande av strafföreläggandet som ska beaktas. Om det vid denna tidpunkt ännu inte har upprättats någon årsredovisning för det senaste räkenskapsåret, får bedömningen grundas på ett år äldre förhållanden. Som framgår ovan är noterade företag alltid att anse som större företag. Frågan om ett företag är att bedöma som ett större företag med anledning av att det är noterat ska därmed bestämmas med utgångspunkt i förhållandena vid tidpunkten för domen eller utfärdande av strafföreläggandet.

Av *tredje stycket* framgår att staten, kommunerna och landstingen inte kan åläggas en förhöjd företagsbot. Däremot kan ett statligt, kommunalt eller landstingskommunalt bolag åläggas en förhöjd företagsbot, om det motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen.

10 § En företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 8 och 9 §§, om

1. brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för företaget och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne,

3. företaget efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

4. företaget frivilligt har angett brottet, eller

5. det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får företagsboten efterges.

Paragrafen anger förutsättningarna för att sätta ned eller efterge den företagsbot som bestämts med tillämpning av 8 och 9 §§. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.

Paragrafen ändras genom att det i första stycket införs en ny jämningsbestämmelse (andra punkten). Denna innebär att företagsboten får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 8 och 9 §§ om företagets ägare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne. Paragrafen innebär också – vilket följer av andra stycket – att företagsboten i denna situation, om det är särskilt påkallat, får efterges. Paragrafen ändras också språkligt och redaktionellt.

I *första stycket* anges grunderna för att sätta ned företagsboten.

Första punkten är i sak oförändrad och innebär att företagsboten får sättas ned i vissa fall av sanktionskumulation.

I *andra punkten* anges att det förhållandet att företagets ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet kan utgöra grund för att sätta ned företagsboten, om den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne. Utgångspunkten är att både påföljd och företagsbot ska utdömas fullt ut. Liksom övriga punkter i paragrafen, har andra punkten karaktär av undantagsbestämmelse, avsedd att tillämpas när det står klart att den samlade reaktionen annars skulle ge upphov till oskäliga effekter.

En första förutsättning för att bestämmelsen ska kunna tillämpas är att företagets ägare eller innehavare döms för det brott som leder till företagsbot och samtidigt berörs av den ålagda företagsboten. Med ägare eller innehavare avses här såväl den som är enskild näringsidkare som den som innehar aktier eller andelar i en juridisk person. Bestämmelsen får framför allt betydelse när en enskild näringsidkare som åläggs företagsbot också döms till straff eller annan påföljd (t.ex. villkorlig dom) för det aktuella brottet. Den kan också få betydelse om ett handelsbolag åläggs företagsbot samtidigt som en obegränsat ansvarig bolagsman i handelsbolaget döms till påföljd för brottet. I särskilda undantagsfall kan det också finnas anledning att tillämpa bestämmelsen i fall där företagets ägare inte blir personligen betalningsskyldig för företagsboten. Så kan vara fallet när ett aktiebolag åläggs företagsbot samtidigt som den som helt eller delvis äger bolaget döms till påföljd för brottet och den ålagda företagsboten får effekter för honom eller henne, t.ex. genom att han eller hon förlorar det i bolaget investerade kapitalet. Motsvarande gäller när en ekonomisk förening åläggs företagsbot och detta får privatekonomiska effekter för en medlem. Bestämmelsen är däremot inte tillämplig när den som döms för brottet och samtidigt ”drabbas” av företagsboten inte själv äger företaget. I de sällsynta undantagsfall som inte täcks av den nu föreslagna regleringen och där jämkning trots allt framstår som påkallad får i stället den allmänna jämningsbestämmelsen i femte punkten tillämpas.

En andra förutsättning för jämkning enligt andra punkten är att den samlade reaktionen på brottsligheten för den dömde annars skulle bli ”oproportionerligt sträng”. Enbart det förhållandet att förekomsten av en företagsbot leder till en viss reaktionsskärpning för den dömde utgör inte skäl för jämkning.

När det gäller enskilda näringsidkare – som själva svarar helt och fullt för betalningen av företagsboten – torde det ofta finnas skäl för en viss jämkning. Skälen för jämkning ökar när en sträng påföljd kombineras med en hög företagsbot. En mera omfattande jämkning torde främst komma i fråga när den utdömda påföljden är ett längre fängelsestraff. Om en annan påföljd än fängelse väljs, bör en eventuell jämkning typiskt sett inte bli lika omfattande. Jämkningsbestämmelsen ska endast undantagsvis vara så omfattande att den helt raderar ut den reaktionsskärpning som en tillkommande företagsbot innebär (eftergift).

Som ovan har konstaterats kan bestämmelsen tillämpas även när en obegränsat ansvarig bolagsman i ett handelsbolag eller en aktieägare i ett aktiebolag döms för det brott som leder till företagsbot. För att jämkning ska komma i fråga för dessa personkategorier bör det i det enskilda fallet i vart fall framstå som övervägande sannolikt att den dömde slutligt kommer att få svara för åtminstone en del av företagsboten eller, såvitt gäller t.ex. aktieägare, att han eller hon kommer att lida en motsvarande privatekonomisk skada. Även här gäller därutöver att jämkning ska ske endast om den samlade reaktionen för den dömde skulle bli oproportionerligt sträng. Frågan om huruvida jämkning bör ske ska avgöras genom en samlad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Det är också omständigheterna i det enskilda fallet som avgör till vilken nivå jämkning ska ske. I linje med vad *Lagrådet* anför bör det avgörande för jämningsfrågan alltså vara vilka privatekonomiska effekter företagsboten kan

väntas få för den dömda snarare än en formell bedömning av i vilken företagsform verksamheten bedrivs. Prop. 2018/19:164

En konsekvens av att företagsboten i större utsträckning kan jämkas med anledning av att företagets ägare döms till påföljd för brottet är att ålagd företagsbot normalt inte ska beaktas vid straffmätningen. Om det i ett enskilt fall skulle visa sig att det inte är möjligt att uppnå ett rimligt resultat genom att med stöd av denna paragraf sätta ned företagsboten, finns ytterst möjlighet att med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken beakta sanktionskumulationen vid straffmätningen mot den enskilde.

Tredje och fjärde punkterna ändras genom att "näringsidkaren" ersätts med "företaget" men överensstämmer i övrigt med den hittillsvarande regleringen i andra och tredje punkterna.

Femte punkten motsvarar den hittillsvarande fjärde punkten.

Enligt *andra stycket*, som ändras endast redaktionellt, kan företagsboten efterges om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket. Eftergift bör liksom enligt hittillsvarande lydelse ske endast i undantagsfall. Det ska vara fråga om att den samlade reaktionen för den dömda framstår som oproportionerligt sträng även vid en jämkning till miniminivån för företagsboten.

48 kap.

4 § Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande beträffande brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom straffföreläggande i fall då det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas genom straffföreläggande i fall då boten inte överstiger *tre miljoner kronor*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om i vilka fall straffföreläggande får användas. Övervägandena finns i avsnitt 10.2.

Tredje stycket ändras genom att beloppsgränsen för när företagsbot får föreläggas genom straffföreläggande höjs från 500 000 kronor till *tre miljoner kronor*.

13.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009) Prop. 2018/19:164 om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

5 § Företagsbot får föreläggas *företag* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället *företaget*.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *företaget*

1. undertecknar en förklaring om att *det* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

2. lämnar förklaringen till den mottagare som är behörig att ta emot förklaringen enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning *ska* inte anses som ett godkännande, om det framgår att *företaget* inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Ett godkännande är utan verkan om det sker sedan åklagaren har väckt talan om företagsbot.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet vid straffförelägganden avseende företagsbot. Övervägandena finns i avsnitt 10.2.

Paragrafen ändras genom att ”näringsidkare” och ”den som föreläggs företagsbot” ersätts med ”företag” respektive ”företaget”. Av förslaget till ny lydelse av 36 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken följer att med företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer. Övriga ändringar är endast språkliga.

Sammanfattning av betänkandet En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82)

Inledning

Utredningen om vissa frågor om företagsbot har haft i uppdrag¹ att göra en bred översyn av företagsbotsregleringen och att föreslå nödvändiga författningsändringar. Syftet med översynen har enligt utredningens direktiv varit att säkerställa att det straffrättsliga regelverket för juridiska personer är effektivt, ändamålsenligt och modernt och att det är anpassat till Sveriges EU-rättsliga och övriga internationella åtaganden. I uppdraget har ingått bl.a. att

- överväga om företagsboten ska vara konstruerad som ett straff eller som en särskild rättsverkan av brott,
- överväga om begränsningen till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet är ändamålsenlig eller om tillämpningsområdet bör förändras,
- överväga och föreslå en höjning av maximibeloppet för företagsboten,
- se över grunderna för beräkningen av företagsbotens storlek,
- se över förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret samt ta ställning till hur frågor om sanktionskumulation bör lösas, och
- analysera om det finns behov av ytterligare lagstiftningsåtgärder för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden gentemot OECD.

I det följande sammanfattas de viktigaste förslagen och bedömningarna i betänkandet.

Straff eller särskild rättsverkan av brott (avsnitt 8)

I dag utgör företagsbot en *särskild rättsverkan av brott*. Vi har övervägt om det finns skäl att i stället låta företagsboten utgöra ett *straff*.

Vi har bedömt att det inte har någon avgörande betydelse för företagsbotens brottsavhållande verkan, om den betecknas som särskild rättsverkan eller som straff. Enligt vår mening finns det inte heller något annat förhållande som, ensamt eller tillsammans med andra förhållanden, tydligt talar för att företagsboten bör betecknas som straff. I det sammanhanget kan nämnas att Sveriges internationella åtaganden inte kräver att företagsboten kategoriseras som straff och att det knappast är troligt att så kommer att bli fallet i framtiden.

I svensk rätt finns i dag en grundläggande koppling mellan brott och straff; endast den som begår ett brott kan dömas till straff. Den kopplingen skulle brytas om företagsbot fortsättningsvis skulle betecknas som ett straff.

En övergång till att beteckna företagsbot som straff bör därför enligt vår bedömning komma i fråga endast om den har tydliga fördelar. Vi bedömer

¹ Se kommittédirektiv 2015:58, bilaga 1 till betänkandet.

inte att det finns några sådana fördelar. Vi förordar därför att företagsboten även fortsättningsvis ska kategoriseras som särskild rättsverkan av brott.

Prop. 2018/19:164
Bilaga 1

Företagsbotens tillämpningsområde (avsnitt 9)

Vi föreslår att tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot ska utvidgas genom att företagsbot – förutom för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet – också ska kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av

- sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, och
- annan verksamhet som en juridisk person bedriver, om den brottsliga handlingen eller, i förekommande fall, underlåtenheten har varit ägnad att bereda den juridiska personen en ekonomisk fördel.

Sveriges åtaganden inom EU och internationellt

Vi bedömer att begränsningen till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet innebär att juridiska personer inte alltid kan ställas till ansvar i de situationer som våra åtaganden inom bl.a. EU kräver. Redan detta ger anledning att utvidga företagsbotens tillämpningsområde så att det i viss utsträckning omfattar även brott i verksamhet som inte utgör näringsverksamhet.

Företagsbotsregleringens ändamål

I dag kan företagsbot åläggas för brott som begås i enskild näringsverksamhet, t.ex. friskoleverksamhet. Däremot omfattar regleringen inte brott i motsvarande kommunal verksamhet, som inte har karaktär av näringsverksamhet, t.ex. kommunal skolverksamhet. Den skillnaden framstår inte som motiverad. Enligt vår mening finns det därför skäl att utvidga företagsbotens tillämpningsområde till att omfatta även brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet.

Företagsboten är bl.a. avsedd att motverka de vinstintressen som kan ligga bakom brott i näringsverksamhet. Inom exempelvis ideell verksamhet finns sällan något uttalat vinstintresse. Det kan dock finnas ett intresse av att t.ex. hålla nere kostnaderna i verksamheten och därmed också ett intresse av att begå eller tillåta brott i verksamheten. Också detta talar enligt vår mening för att utvidga tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot.

Vårt förslag till utvidgat tillämpningsområde

Vi bedömer att ett fullständigt borttagande av begränsningen till näringsverksamhet skulle leda till sämre förutsebarhet och därmed även sämre effektivitet och rättssäkerhet. Den nuvarande begränsningen till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet bör därför kvarstå i oförändrat skick. Tillämpningsområdet bör i stället utvidgas genom kompletterande bestämmelser som kan tillämpas i vissa särskilt angivna fall.

Vårt förslag att företagsbot ska kunna åläggas för brott som begås i offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet innebär att företagsbot kommer att kunna åläggas för t.ex. arbetsmiljöbrott som begås i sådan statlig, landstingskommunal eller kommunal verksamhet som även hade kunnat bedrivas av ett privaträttsligt organ. Vi bedömer att bestämmelsen kommer att få särskild betydelse inom verksamhet för vård, skola och omsorg.

Genom vårt andra förslag – att en juridisk person ska kunna åläggas en företagsbot för brott i verksamhet som varken utgör eller kan jämföras med näringsverksamhet, om brottet har varit ägnat att bereda den juridiska personen en ekonomisk fördel – vill vi säkerställa att Sverige uppfyller sina åtaganden inom EU och internationellt. Bestämmelsen är avsedd att kunna tillämpas när någon begår ett brott, t.ex. ett bidragsbrott, i syfte att bereda den juridiska personen en intäkt eller en besparing. Men den kommer också att kunna tillämpas när en företrädare för en förening underlåter att införskaffa nödvändiga skyddsanordningar – med påföljd att föreningen undviker en utgift – och därmed i förlängningen gör sig skyldig till arbetsmiljöbrott.

Företagsbotens storlek (avsnitt 10)

Vi föreslår

- att grunderna för att bestämma företagsbotens storlek ändras,
- att större företags finansiella ställning ska ha betydelse för företagsbotens storlek när det är fråga om särskilt klandervärd brottslighet och
- att företagsboten i sådana fall ska kunna bestämmas upp till 100 miljoner kronor (s.k. förhöjd företagsbot).

Företagsbotens maximibelopp

Enligt vår bedömning finns det inte något generellt behov av att höja repressionsnivån för företag. Det är emellertid – såsom också OECD har varit inne på – inte svårt att föreställa sig situationer där det är uppenbart att den nuvarande maximinivån, 10 miljoner kronor, framstår som ett alldeles för lågt belopp för att vara en tillräckligt kännbar sanktion. Också det förhållandet att motsvarande maximibelopp i flera andra europeiska länder är avsevärt högre talar för att det svenska maximibeloppet är för lågt. Vår slutsats är därför att företagsbotens nuvarande maximinivå inte är tillräckligt hög.

Varken i norsk eller dansk rätt finns det någon övre gräns för de bötesbelopp som kan åläggas juridiska personer. Vi har dock bedömt att övervägande skäl talar för att det även fortsättningsvis bör finnas en övre gräns för hur stor företagsbot som får åläggas. Det sammanhänger bl.a. med att företagsboten är en repressiv sanktion av ekonomisk karaktär som tjänar samma syfte som ett straff, vilket ställer särskilda krav på bl.a. förutsebarhet.

Med vårt förslag till hur företagsboten ska bestämmas (se nedan) kommer företagsboten att kunna fastställas till lägst 5 000 kronor och högst 100 miljoner kronor. Enligt vår bedömning är en höjning av

maximibeloppet till 100 miljoner kronor tillräcklig för att säkerställa att företagsboten utgör en tillräckligt ingripande sanktion även i förhållande till allvarliga brott som sker i utövningen av större företags verksamhet.

Prop. 2018/19:164

Bilaga 1

Företagsboten bör bestämmas med utgångspunkt i brottslighetens straffvärde ...

Vi har bedömt att grunderna för att bestämma företagsbotens storlek bör förtydligas. Vi föreslår därför att det i lagtexten anges att företagsboten ska bestämmas med utgångspunkt i brottslighetens straffvärde, ett begrepp vars innebörd finns närmare angivet i 29 kap. 1 § brottsbalken.

... särskild hänsyn bör också tas till brottslighetens förhållande till verksamheten ...

Företagsboten bör, enligt vår mening, stå i proportion till det klander som företaget förtjänar med anledning av brottet. Klandervärdet beror inte enbart på brottets straffvärde utan utgör en produkt av bl.a. straffvärdet och företagets anknytning till brottsligheten. Detta synsätt kommer till uttryck i den nuvarande lagtexten i och med att särskild hänsyn ska tas till ”brottslighetens förhållande till verksamheten”. Enligt vår mening bör även en ny lagtext innehålla detta moment.

...och till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö

Företagsbottsinstitutet torde i dag ha en påtaglig praktiskt betydelse när det gäller lagföringen av arbetsmiljö- och miljöbrott. För att ge utrymme att även fortsättningsvis kunna döma ut kännbara företagsböter vid sådan brottslighet föreslår vi att man, när företagsboten bestäms, ska ta särskild hänsyn till ”den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö”.

Vi föreslår också att det, liksom hittills, ska finnas ett utrymme att beakta om ett företag tidigare har ålagts företagsbot.

Vid flerfaldig brottslighet bör det bestämmas en gemensam företagsbot som avser samtliga brott

Lagstiftaren torde ha avsett att det, vid flerfaldig brottslighet inom ett företag, ska – eller i vart fall får – bestämmas en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten. Enligt vår mening saknas det skäl att göra någon ändring i detta avseende. Vi föreslår att principen om en gemensam företagsbot slås fast i lagtexten. En sådan gemensam företagsbot bör bestämmas enligt samma principer som gäller vid bestämmandet av straffvärdet för flerfaldig brottslighet, dvs. enligt den s.k. asperationsprincipen.

För större företag bör företagets finansiella ställning beaktas när företagsboten bestäms för särskilt klandervärd brottslighet

Ett system där ett företags ekonomiska förutsättningar får direkt genomslag på företagsboten, t.ex. något slag av ”dagsbotssystem” framstår i och för sig som principiellt tilltalande. Om det alltid måste tas hänsyn till ett företags finansiella ställning när företagsboten bestäms, kan det

emellertid innebära betydande tillämpningsproblem och leda till att de rättsvårdande myndigheterna måste lägga ner avsevärda utredningsresurser på frågor kring företagets ekonomiska situation. Detta leder oss till slutsatsen att företagets finansiella ställning inte bör beaktas vid brottslighet som bör föranleda endast en lägre företagsbot. Det bör alltså inte införas något renodlat dagsbotssystem. När det däremot gäller särskilt klandervärd brottslighet, är behovet av tillräckligt kännbara sanktioner så påtagligt att det motiverar en ordning där större företags finansiella ställning kan tillmätas betydelse.

Vi föreslår därför en ordning som gör skillnad mellan mindre och större företag. De mindre företagen bör, liksom i dag, kunna åläggas företagsbot på mellan 5 000 kronor och 10 miljoner kronor. Dessa belopp bör, som utgångspunkt, gälla även för större företag. När det gäller särskilt klandervärd brottslighet bör emellertid större företag kunna åläggas en s.k. förhöjd företagsbot. Denna bör bestämmas med hänsyn till företagets finansiella ställning och bör kunna uppgå till högst 100 miljoner kronor.

Vårt förslag om hur storleken på företagsboten ska bestämmas

Vi föreslår en lösning som innebär att man bestämmer företagsbotens storlek i tre steg.

I det *första steget* fastställs det ett sanktionsvärde om lägst 5 000 kronor och högst 10 miljoner kronor för den samlade brottslighet som ska föranleda företagsbot. Sanktionsvärdet – som är avsett att spegla det klander som företaget förtjänar med anledning av brottsligheten – bestäms med utgångspunkt i brottslighetens straffvärde och med särskild hänsyn till brottslighetens förhållande till verksamheten och den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö. Det ska också finnas utrymme att i skäligen omfattning ta hänsyn till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot. Vårt förslag om hur sanktionsvärdet ska bestämmas torde i de flesta fall leda fram till samma belopp som företagsboten bestäms till enligt nuvarande reglering.

Det *andra steget* tillämpas enbart om det konstaterade sanktionsvärdet uppgår till lägst 500 000 kronor (särskilt klandervärd brottslighet) och företaget är ett större företag. När dessa förutsättningar är förhållanden kommer, med vårt förslag, företagsbotens storlek att kunna höjas till ett belopp som är upp till tio gånger så högt som sanktionsvärdet ("förhöjd företagsbot"). Med större företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer som uppfyller kriterierna för större företag enligt 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554); det är, något förenklat, fråga om företag som överskrider minst två av tre gränsvärden, balansomslutning 40 miljoner kronor, nettoomsättning 80 miljoner kronor och antal anställda 50.

Staten, kommunerna och landstingen ska, enligt vårt förslag, inte omfattas av bestämmelserna om förhöjd företagsbot.

I det *tredje steget* ska det – liksom i dag – prövas om det finns skäl att sätta ned eller efterge företagsboten.

Förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret (avsnitt 11)

Prop. 2018/19:164
Bilaga 1

Vi har övervägt hur man ska samordna straffrättslig påföljd och företagsbot som berör en och samma person ("sanktionskumulation").

Åtalsprövningsregeln

Åtalsprövningsregeln i 36 kap. 10 a § brottsbalken innebär att företagsbot utgör den primära straffrättsliga sanktionen för brott som kan föranleda en talan om företagsbot och har begåtts av oaktsamhet och inte kan antas föranleda annan påföljd än böter. Just i dessa fall finns goda skäl att normalt låta enbart företaget, och inte den enskilde, bära det straffrättsliga ansvaret för brottet. Erfarenheterna av åtalsprövningsregeln har också varit goda. Vi förordar därför att bestämmelsen får finnas kvar.

Sanktionskumulation ska i första hand beaktas när företagsboten bestäms

Vi har bedömt att övervägande skäl talar för att samordningen av påföljd och företagsbot i första hand bör ske när företagsboten bestäms. Detta innebär en återgång till vad som gällde före år 2006.

Företagsboten ska kunna sättas ned eller efterges i vissa fall när en företagsägare döms till påföljd för ett brott

Det är ganska vanligt att personer som direkt eller indirekt berörs av en talan om företagsbot åtalas för det aktuella brottet. Ibland riktar sig åtalet och talan om företagsbot mot en och samma person; så är ofta fallet när brottet har begåtts i en verksamhet som bedrivs under enskild firma. I andra fall kan den som åtalas och döms för brottet ändå indirekt beröras av en ålagd företagsbot. En typisk sådan situation är när en bolagsman döms för brott som har begåtts inom ramen för ett handelsbolags verksamhet: bolagsmannen kommer då att bli solidariskt betalningsansvarig för den företagsbot som handelsbolaget åläggs att betala.

I enskilda situationer av det angivna slaget kan den samlade effekten för den enskilde av påföljd och företagsbot bli oproportionerligt sträng. Det behövs därför – utöver den nyss angivna åtalsprövningsregeln – bestämmelser som ger möjlighet att samordna de båda sanktionerna. Behovet av samordning är särskilt stort när det gäller brott som har skett inom enskild näringsverksamhet men det gör sig gällande även i fråga om brott som har begåtts inom ramen för juridiska personer. Enligt vår mening bör därför bestämmelser som reglerar hur samordningen mellan påföljd och företagsbot ska ske inte vara begränsade till den ena eller andra företagsformen.

Mot denna bakgrund föreslår vi en särskild bestämmelse om att en företagsbot ska kunna jämkas eller efterges om den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Bestämmelsen ska kunna tillämpas även när det är en juridisk person som har bedrivit verksamheten. En förutsättning ska dock vara att den som döms till påföljd för brottet helt eller delvis äger den juridiska personen.

Behovet av ytterligare lagstiftning för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden gentemot OECD (avsnitt 12)

Vi föreslår att talan om företagsbot för vissa mutbrott som har begåtts utom riket ska kunna prövas efter svensk lag och vid svensk domstol även om domsrätt inte föreligger enligt bestämmelserna i 2 kap. 2 §, 3 § eller 3 a § brottsbalken.

Inledning

Genom OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser (i fortsättningen "OECD-konventionen") åtar sig konventionsstaterna bl.a. att straffbelägga bestickning av utländska tjänstemän i internationella affärsrelationer (i fortsättningen "internationella mutbrott") och att införa bestämmelser om ansvar för juridiska personer. I en rapport från år 2012 rekommenderar OECD Sverige att bl.a.:

1. Ändra företagsbotsregleringen så att juridiska personer även i praktiken kan hållas ansvariga för internationella mutbrott utan samband med åtal eller fällande dom mot den fysiska person som har begått brottet.
2. Ändra företagsbotsregleringen så att juridiska personer kan hållas ansvariga för internationella mutbrott som begås av anställda på lägre nivå, av mellanhänder, av dotterbolag eller av självständiga uppdragstagare, i alla de fall detta krävs enligt konventionen och de riktlinjer som gäller för konventionens tillämpning.
3. Skyndsamt vidta åtgärder så att svenska juridiska personer kan åläggas sanktioner för internationella mutbrott som begås för deras räkning utomlands även om brottet begås av en mellanhand som inte är svensk medborgare.

Allmänt om ansvaret för juridiska personer

Av OECD-konventionen och tillhörande rekommendationer framgår att juridiska personer bör kunna hållas ansvariga för internationella mutbrott i följande tre huvudsituationer

1. När en person som ingår i den juridiska personens ledning erbjuder, utlovar eller ger en muta till en utländsk offentlig tjänsteman.
2. När en person som ingår i den juridiska personens ledning ger i uppdrag till eller tillåter någon annan inom den juridiska personen att erbjuda, utlova eller ge en muta till en utländsk offentlig tjänsteman.
3. När en person som ingår i den juridiska personens ledning underlåter att hindra någon annan inom den juridiska personen att erbjuda, utlova eller ge en muta till en utländsk offentlig tjänsteman.

Vi har bedömt att juridiska personer redan i dag i rimlig omfattning kan hållas ansvariga enligt företagsbotsregleringen i alla dessa situationer.

Enligt OECD medger den svenska företagsbotsregleringen att företag kan undgå ansvar för internationella mutbrott genom att använda mellanhänder, dotterbolag eller anställda som inte är svenska medborgare.

Vår bedömning – efter en genomgång av det samlade svenska regelverket – är dock att risken för detta är mycket liten och att den i huvudsak inte nödvändiggör några författningsändringar (se dock nedan angående svensk domstols behörighet). Det förhållandet att det i ett enskilt fall kan vara svårt att bevisa att en person har agerat på uppdrag av ett företag – och att företaget som en följd av detta inte kan åläggas företagsbot – utgör enligt vår mening inte skäl att ändra i den svenska regleringen.

*Svensk domsrätt i förhållande till juridiska personer
avseende internationella mutbrott som har skett utomlands*

OECD har uttalat att bristen på domsrätt enligt den s.k. aktiva personalitetsprincipen för juridiska personer utgör ett problem i Sverige; om en utländsk medborgare begår ett internationellt mutbrott utanför Sverige för ett svenskt företags räkning saknar nämligen svensk domstol behörighet (under förutsättning att domsrätt enligt den s.k. territorialitetsprincipen inte kan påvisas).

Vi instämmer i denna del i OECD:s bedömning. Att svensk rätt saknar domsrätsbestämmelser för juridiska personer innebär också att Sverige inte fullt ut lever upp till OECD-konventionens krav på att konventionsstaterna ska ha en ändamålsenlig nationell reglering för att bekämpa internationella mutbrott. Även om man bortser från konventionen finns det givetvis ett starkt allmänintresse av att förebygga korruption av detta slag.

Vi föreslår därför att talan om företagsbot med anledning av vissa mutbrott, främst givande av muta, alltid ska kunna prövas efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet har begåtts utom riket i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet. Dock ska en sådan talan kunna väckas endast om gärningen inte är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten och endast om regeringen eller den som regeringen bemyndigat har förordnat om det.

Företagsbot genom strafföreläggande (avsnitt 13)

När bestämmelserna om företagsbot infördes år 1986, kunde företagsbot åläggas endast efter prövning i domstol. Efter 2006 års reform av företagsbotsregleringen gäller att företagsbot kan åläggas genom strafföreläggande i fall då företagsboten inte överstiger 500 000 kronor. Vi har övervägt om denna beloppsgräns bör höjas eller helt tas bort.

Vi har kunnat konstatera att systemet med strafföreläggande innebär en snabbare process än en domstolsprövning. Det är också en effektiv och resursbesparande handlägningsform. Det finns emellertid också omständigheter som talar mot att ta bort eller ändra den nuvarande begränsningsregeln. Så torde t.ex. det förhållandet att fler mål avgörs efter domstolsprövning kunna bidra till utvecklingen av en klar och tydlig praxis på området.

Vår slutsats är att det i och för sig är rimligt att utvidga möjligheterna att ålägga företagsbot genom strafföreläggande. Begränsningen bör emellertid inte tas bort helt förrän erfarenhet har vunnits av de föreslagna nya bestämmelserna om företagsbotens storlek och viss praxis har utbildats. Vi föreslår därför att det även i fortsättningen ska finnas en

Registrering av företagsböter (avsnitt 13)

Vi har övervägt om det bör inrättas någon form av register över ålagda företagsböter. Vi har emellertid bedömt att behovet av ett sådant register inte är så stort att det motiverar de kostnader som inrättandet och förandet av ett sådant register skulle vara förenat med.

Behovet av förberedande utredningsåtgärder m.m. (avsnitt 13)

Som framgår ovan föreslår vi bl.a. att företagsboten i vissa fall ska höjas med hänsyn till företagets finansiella ställning, s.k. förhöjd företagsbot. Bedömningen av företagets finansiella ställning ska då grundas på de vid tidpunkten för dom eller utfärdande av strafföreläggande senast tillgängliga uppgifterna. Det innebär att också omständigheter som kommer fram under ett sent skede av handläggningen av ärendet kan bli av betydelse. Det förhållandet att relevanta omständigheter ibland blir kända sent i processen kan försvåra för parterna att förbereda sin respektive talan och leda till att påbörjade huvudförhandlingar måste ställas in eller skjutas upp. Under målets förberedelse bör därför vidtas åtgärder som innebär att omständigheter av betydelse för bestämmandet företagsbotens storlek tidigt blir processmaterial.

Åklagaren bör ange grunderna för beräkningen av företagsbotens storlek i stämningsansökan m.m.

Företagsbot kan åläggas endast efter yrkande av allmän åklagare. I stämningsansökan ska åklagaren lämna uppgift bl.a. om den brottsliga gärningen och de bevis som åklagaren åberopar. Det torde även stå klart att åklagaren i mål om företagsbot ska framställa ett till beloppet bestämt yrkande och att åklagaren ska ange grunden för att företagsbot ska åläggas.

Om åklagaren anger grunderna för beräkningen av företagsbotens storlek på ett tidigt stadium, ökar förutsebarheten i processen och förbättras förutsättningarna för att parternas ståndpunkter klargörs. Vi anser därför att en åklagare som för talan om företagsbot kortfattat bör ange grunderna för beräkningen av företagsbotens storlek i stämningsansökan. Vi har övervägt om de nu förespråkade rutinerna bör lagfästas men har inte funnit att detta är nödvändigt.

Vi förespråkar också att domstolen regelmässigt överväger att förelägga den som talan riktas mot att yttra sig skriftligen före huvudförhandlingen och, där otydligheter kvarstår efter den skriftliga handläggningen, kallar parterna till ett förberedande sammanträde. Vi föreslår dock inte heller i detta avseende några författningsändringar.

Enligt vår bedömning är en åklagare som har fått full framgång med sin talan förhindrad att överklaga och i hovrätten yrka på en högre företagsbot än vad han eller hon yrkade vid tingsrätten. Av detta följer att en åklagare aldrig kan yrka ett högre belopp i hovrätt eller Högsta domstolen än han eller hon yrkade vid tingsrätten. Vi har övervägt om detta är en tillfredsställande ordning. Vår slutsats är att det inte finns tillräckliga skäl att införa en möjlighet för åklagaren att skärpa ett vid tingsrätten framställt yrkande om företagsbot i hovrätten eller Högsta domstolen.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser (avsnitt 15)

Vi föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2018. Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

Betänkandets lagförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 36 kap. 7, 8, 9 och 10 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas tre nya paragrafer, 2 kap. 3 b § samt 36 kap. 7 a
och 7 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. Om tillämpligheten av svensk lag

3 b §

Talan om företagsbot som grundas på brotten givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2 prövas efter svensk lag och vid svensk domstol om brottet har begåtts utom riket i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet även om svensk domsrätt inte föreligger enligt bestämmelserna i 2 §, 3 § eller 3 a §.

Första stycket gäller inte om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten.

Talan om företagsbot enligt första stycket får inte väckas utan att regeringen eller den myndighet som regeringen har bemyndigat har förordnat om det.

36 kap. Om förverkande av egendom, företagsbot och annan särskild rättsverkan av brott

7 §¹

För brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet skall, på yrkande av allmän åklagare, näringsidkaren åläggas företagsbot, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och

1. näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas

Under de förutsättningar som anges i 7 a och 7 b §§ ska, på yrkande av allmän åklagare, ett företag åläggas företagsbot.

för att förebygga brottsligheten,
eller

2. brottet har begåtts av

a. en person i ledande ställning
grundad på befogenhet att
företräda näringsidkaren eller att
fatta beslut på näringsidkarens
vägnar, eller

b. en person som annars haft ett
särskilt ansvar för tillsyn eller
kontroll i verksamheten.

Första stycket gäller inte, om
brottsligheten varit riktad mot
näringsidkaren.

Med företag avses enskilda
näringsidkare och juridiska
personer.

7 a §

Företagsbot ska åläggas för
brott som har begåtts i utövningen
av

1. näringsverksamhet,

2. sådan offentlig verksamhet
som kan jämföras med närings-
verksamhet, eller

3. annan verksamhet som en
juridisk person bedriver, om den
brottsliga handlingen eller, i före-
kommande fall, underlåtenheten
har varit ägnad att bereda den
juridiska personen en ekonomisk
fördel.

Första stycket 3 gäller inte verk-
samhet som ett dödsbo bedriver.

7 b §

Företagsbot ska åläggas om
företaget inte har gjort vad som
skäligen kunnat krävas för att
förebygga brottet.

Företagsbot ska också åläggas
om brottet har begåtts av en per-
son med ledande ställning i före-
taget, grundad på befogenhet att
företräda företaget eller att fatta
beslut på dess vägnar, eller av en
person som annars har haft ett
särskilt ansvar för tillsyn eller
kontroll i verksamheten.

Företagsbot ska dock inte ålägg-
as, om

1. brottet har varit riktad mot
företaget, eller

2. för brottet är föreskrivet enbart penningböter som straff.

Om ett företag ska åläggas företagsbot med anledning av flera brott, ska det bestämmas en gemensam företagsbot.

8 §²

Företagsbot skall fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor.

Vid fastställandet av företagsbotens storlek ska först bestämmas ett sanktionsvärde om lägst femtusen kronor och högst tio miljoner kronor. Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet av den samlade brottslighet som företagsboten ska avse. Särskild hänsyn ska tas till brottslighetens förhållande till verksamheten och till den skada eller fara som brottsligheten har inneburit för liv, hälsa eller miljö. Skälig hänsyn ska också tas till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Om inte annat följer av 9 § eller 10 §, ska företagsboten fastställas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet.

9 §³

När storleken av företagsbot bestäms, skall, med beaktande av straffskalan för brottet, särskild hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten.

Skälig hänsyn skall också tas till om näringsidkaren tidigare ålagts att betala företagsbot.

Om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor, ska företagsboten för ett större företag fastställas till det högre belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning. Företagsboten får dock högst bestämmas till ett belopp som motsvarar tio gånger sanktionsvärdet.

Med större företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer som uppfyller kriterierna för större företag enligt 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554).

² Senaste lydelse 2006:283.

³ Senaste lydelse 2006:283.

10 §⁴

Företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 9 §,

1. om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för *näringsidkaren* och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. om *näringsidkaren* efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

3. om *näringsidkaren* frivilligt angett brottet, eller

4. om det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får *företagsbot* efterges.

En företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 8 och 9 §§, om

1. brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för *företaget* och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. *företagets* ägare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten för honom eller henne skulle bli oproportionerligt sträng,

3. *företaget* efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

4. *företaget* frivilligt har angett brottet, eller

5. det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket, får *företagsboten* efterges.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

⁴ Senaste lydelse 2006:283.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 4 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap. Om strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot

4 §¹

Bötesstraff får föreläggas genom strafföreläggande beträffande brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom strafföreläggande i fall då det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst

Företagsbot får föreläggas	Företagsbot får föreläggas
genom strafföreläggande i fall då	genom strafföreläggande i fall då
boten inte överstiger 500 000 kr.	boten inte överstiger tre miljoner kr.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

Förslag till lag om ändring i lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Prop. 2018/19:164
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Företagsbot får föreläggas *näringsidkare* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället den som föreläggs företagsbot.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *näringsidkaren*

1. undertecknar en förklaring om att *denne* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

2. lämnar förklaringen till den mottagare som är behörig att ta emot förklaringen enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning skall inte anses som ett godkännande, om det framgår att företaget inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Ett godkännande är utan verkan om det sker sedan åklagaren har väckt talan om företagsbot.

Företagsbot får föreläggas *företag* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället den som föreläggs företagsbot.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *företaget*

1. undertecknar en förklaring om att *detta* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Senaste lydelse 2006:285.

Förteckning över remissinstanserna

Yttrande över betänkandet har avgetts av Svea hovrätt, Hovrätten för Övre Norrland, Stockholms tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Lunds tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Göteborg, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Kustbevakningen, Datainspektionen, Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg, Tullverket, Finansinspektionen, Ekonomistyrningsverket, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Kammarkollegiet, Arbetsgivarverket, Statskontoret, Statens skolverk, Statens skolinspektion, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Lunds universitet (Juridiska fakulteten), Stockholms universitet (Juridiska fakulteten), Naturvårdsverket, Miljötillsynsutredningen (M 2016:04), Konkurrensverket, Bolagsverket, Tillväxtverket, Livsmedelsverket, Arbetsmiljöverket, Södermanlands läns landsting, Norrbottens läns landsting, Stockholms kommun, Göteborgs kommun, Norrköpings kommun, Uddevalla kommun, Hudiksvalls kommun, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Sveriges Kommuner och Landsting, Svenskt Näringsliv, Svensk Handel, Näringslivets Regelnämnd, Småföretagarnas Riksförbund, Sveriges advokatsamfund, Svenska Bankföreningen, Företagarna, Svenska kyrkan och Transparency International Sverige.

Riksdagens ombudsmän, Riksrevisionen, Regelrådet, Kiruna kommun, Vimmerby kommun, Sveriges akademikers centralorganisation (Saco), Friskolornas riksförbund och Sveriges interreligiösa råd har avstått från att yttra sig.

Kronobergs läns landsting, Botkyrka kommun, Kävlinge kommun, Östersunds kommun, Grums kommun, Nordmalings kommun, Enköpings kommun, Ystads kommun, Gnosjö kommun, Fagersta kommun, Arvika kommun, Mora kommun, Båstad kommun, Åre kommun, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska riskkapitalföreningen (SVCA), Riksorganisationen för idéburen vård och omsorg (Famna), Riksidrottsförbundet, Swedwatch, Business Sweden och Institutet Mot Mutor har beretts tillfälle att yttra sig men inte inkommit med något yttrande.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2019-06-18

Närvarande: F.d. justitieråden Severin Blomstrand och Karin Almgren
samt justitierådet Kerstin Calissendorff

Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag

Enligt en lagrådsremiss den 5 juni 2019 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunnige Victor Hensjö.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

2 kap. 2 §

I paragrafen finns bestämmelser om svensk domstols behörighet att döma över brott som har begåtts utomlands. Enligt remissen införs en ny bestämmelse som ger sådan behörighet om brottet begåtts i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet och det är fråga om givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2 brottsbalken. Att ett brott ska anses begånget i utövningen av näringsverksamhet innebär enligt författningskommentaren att det måste finnas en klar anknytning mellan brottet och näringsverksamheten. Endast näringsidkaren eller dennes ställföreträdare, anställda eller uppdragstagare kan begå brott i utövningen av näringsverksamhet.

Under föredragningen har diskuterats om den praktiskt viktiga kategorin agenter ingår bland uppdragstagare. Det har då förklarats att författningskommentaren går tillbaka på de ursprungliga förarbetena till reglerna om företagsbot (prop. 1985/86:23). Eftersom begreppet uppdragstagare inte utvecklas närmare där, görs det inte heller i remissen. Emellertid kan det inte råda något tvivel om att agenter av olika slag som handlar enligt avtal med en näringsidkare kan begå mutbrott i näringsverksamheten (se prop. 2011/12:79 s. 43, jfr s. 13).

36 kap. 9 §

I paragrafen finns bestämmelser om det nya institutet förhöjd företagsbot. Den förhöjda företagsboten ska fastställas till ett belopp som är befogat

med hänsyn till företagets finansiella ställning. Enligt författningskommentaren ska därvid framför allt storleken på företagets eget kapital beaktas. Det lämnas vissa anvisningar för bedömningen. Bl.a. sägs att det kan finnas skäl att bestämma den förhöjda företagsboten till ett något lägre belopp än som annars hade varit fallet, om företaget visserligen har stora tillgångar men dessa är låsta i verksamheten. Vilken slags tillgångar som avses framgår inte. Lagrådet efterlyser en närmare redogörelse för detta.

36 kap. 10 §

Paragrafen anger förutsättningarna för att sätta ned eller efterge företagsbot som bestämts med tillämpning av 8 och 9 §§. Enligt förslaget införs en ny jämkningsbestämmelse i p. 2 avsedd att tillämpas om ett företags ägare eller innehavare dömts till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottet skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne om både påföljden och företagsbot utdöms fullt ut.

Enligt författningskommentaren avses med ägare eller innehavare såväl den som är enskild näringsidkare som den som innehar aktier eller andelar i en juridisk person. Det anges att bestämmelsen framför allt får betydelse när en enskild näringsidkare som åläggs företagsbot också döms till straff eller annan påföljd för brottet, men att den också kan få betydelse om ett handelsbolag åläggs företagsbot samtidigt som en obegränsat ansvarig bolagsman döms till påföljd för brottet (s. 69). Något längre fram i kommentaren (s. 70) anges emellertid att det faktiska utrymmet ”som framgått ovan” i fråga om obegränsat ansvariga bolagsmän (och aktieägare) är mindre än beträffande enskilda näringsidkare.

Lagrådet kan inte av kommentaren utläsa någon förklaring till varför utrymmet för en jämkning redan som en utgångspunkt ska vara mindre för den obegränsat ansvarige bolagsmannen än för den enskilde näringsidkaren. Bolagsmannen är, liksom den enskilde näringsidkaren, fullt ut betalningsansvarig för företagsboten. Att ansvaret (såvitt inte fråga är om ett kommanditbolag) enligt 2 kap. 20 § lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag är solidariskt i förhållande till tredje man kan visserligen försvåra bedömningen av den privatekonomiska effekten av sanktionerna för brottet, särskilt om det endast är en av handelsbolagsmännen som döms för brottet, men det utgör knappast ett argument för att utrymmet för jämkning som en utgångspunkt ska vara mindre än för den enskilde näringsidkaren.

Resonemanget bör förtydligas under den fortsatta beredningen.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 5 september 2019

Närvarande: statsminister Löfven, ordförande, och statsråden Lövin, Y Johansson, M Johansson, Baylan, Hallengren, Hultqvist, Andersson, Bolund, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Eriksson, Ekström, Eneroth, Dahlgren, Nilsson, Ernkrans, Lindhagen

Föredragande: statsrådet M Johansson

Regeringen beslutar proposition Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag